

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ
ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι. Χαραλαμποπούλου :	Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας κάθε χώρας ὅποτε- λεῖ τὸν συνθετικώτερο δείκτη τοῦ ὅλου πολιτι- σμοῦ τῆς	Σελ. 1
Γ. Ν. Παλαιολόγου :	Ὁ Γκαίτε ὡς φιλόσοφος καὶ παιδαγωγός	» 3
Α. Β. Τσιμπούλη :	Ἡ δημιουργικὴ ἐργασία τῶν σχολείων μας ἀπαιτη- οὖς τῆς ἐποχῆς μας	» 7
Δ. Ρεβελιώτη :	Δύσκολα — προβληματικά καὶ δυσπροσάρμοστα παι- διά	» 11
Χρ. Μπάτσου :	Ἡ συμβολὴ τῆς παιδείας εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 21	» 13
Μ. Ζαχαριάδη :	Ὑγιεινὴ τοῦ πνεύματος καὶ τὸ ἔργον τοῦ διδ/λου	» 14
Ν. Γεωργάλα :	Διὰ τί ἐπιβάλλεται ἡ σύμ- πτυξις τῶν μονοθεσιῶν εἰς ἐξαδέσια	» 19
Γ. Ἀνδρουτσοπούλου :	Ἡ Σπαρτιατικὴ ἀγωγή	» 22
Π. Παπαποστόλου :	Ὁργάνωσις σχολ. ἐργα- σίας εἰς τὴν ὑπαιθρον	» 23
Σ. Δρόσου :	Διαμόρφωσις ὑγιоὺς περι- βάλλοντος	» 25
Χ. Κοκκίνη :	Θεάματα καὶ παραστρα- τήματα νέων	» 26
Γ. Β. Κυριαζοπούλου :	Ἡ μάχη γιὰ τὴν ψυχικὴ ὕγεια	» 28
Βιβλιοκρισία :	«Πυθαγόρας, ὁ διδάσκα- λος τῶν αἰώνων» Γ. Σα- κελλαρίου—« Τόμος Ἑλ- λάς» Γ. Δ. Παπαϊωάννου	» 31

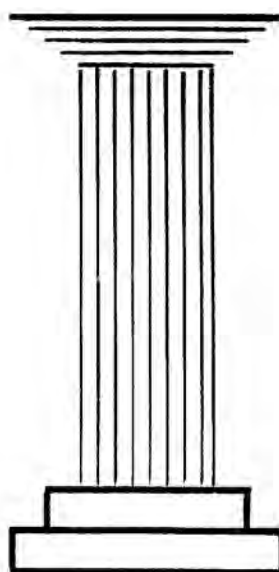
ΕΤΟΣ Ι' — ΤΕΥΧΟΣ 7ον 8ον
ΜΑΡΤΙΟΣ — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1963

ΔΙΕΓΘΥΝΤΗΣ — ΕΚΔΟΤΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α - ΤΗΛ. 236.547 - 221.316

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

ΔΗΜ. ΚΟΥΤΣΟΥΒΑΛΑΣ
ΓΕΩΡΓ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΕΩΡΓ. ΤΖΟΒΑ-Ι-ΡΗΣ
ΔΗΜ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΣ
ΑΝΑΣΤ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΝ. ΜΑΡΟΥΤΣΟΣ
ΠΕΤΡ. ΤΖΑΒΑΡΑΣ
ΙΩΑΝ. ΜΑΛΕΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΜΗΝ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Πρόεδρος
Α' Αντιπρόεδρος
Β' Αντιπρόεδρος
Γεν. Γραμματεὺς
Ειδ. Γραμματεὺς
Ταμίας
Μέλος
Μέλος
Μέλος

Επιστημονικόν Βήμα του ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α — ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 236.547 — 221.316

ΕΤΟΣ Ι' — ΤΕΥΧΟΣ 7ον — 8ον
ΜΑΡΤΙΟΣ — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1963

Τιμή τεύχους Δραχ. 5
Συνδρομή διὰ τὰ μέλη α 50

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΘΕ ΧΩΡΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΟΝ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΤΕΡΟ ΔΕΙΚΤΗ ΤΟΥ ΟΛΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ,
Πτυχιούχου τῶν Παιδαγ. τοῦ Παν/μίου τοῦ Ἑδιμβούργου

Ἡ Πολιτεία εἶναι ἕνας ὁργανισμὸς ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς, στενὰ συνδεδεμένες καὶ σὲ ἀλληλεπίδρασι εὐρισκόμενες, λειτουργίαι. Ἡ σπουδαιότερη ὁμως ἀπὸ αὐτὰς τὴς λειτουργίαι εἶναι ἡ Παιδεία.

Στὶς χώρες ὅπου ἡ στάθμη τῆς Παιδείας εἶναι ὑψηλὴ καὶ ἡ ὁργάνωσις τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἀπὸ τοῦ Νηπιαγωγείου μέχρι τοῦ Πανεπιστημίου, ἀρτία, τὰ Δικαστήρια, οἱ φυλακὲς, τὰ ἐγκλήματα, οἱ δίκαι, οἱ φυλακισμένοι, τὰ ἀστυνομικὰ ὅργανα εἶναι λιγώτερα καὶ γενικὰ τὸ ποῖόν καὶ ἡ ἠθικὴ στάθμη τῶν πολιτῶν ἀνώτερη, καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος ὁμαλώτερος καὶ ἀρμονικώτερος.

Ἄλλαι Κοινωνικαὲς Λειτουργίαι, ὅπως α) ἡ Δικαιοσύνη, β) ἡ Ἀσφάλεια, γ) ἡ Κοινωνικὴ Πρόνοια, δ) ἡ Ὑγεία, ε) ἡ λειτουργία τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως κ. ἄ., ἔρχονται, ἀπὸ ἀπόψεως σπουδαιότητος, σὲ δευτέρῃ μοίρᾳ. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ καρποὶ καὶ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς Παιδείας δὲν εἶναι ἄμεσα καὶ φανερά, γι' αὐτὸ ὁ πολὺς κόσμος πέφτει στὴν πλάνη νὰ ὑποτιμᾷ τὴν οἰκονομικὴ κυρίως ἀξία καὶ σπουδαιότητα τῆς Παιδείας. Ἡ Παιδεία λοιπόν, ὅπως σοφὰ γράφει ὁ Στέλιος Παπαδάκης, «δὲν συγκρίνεται μὲ καμμιά ἄλλη κοινωνικὴ λειτουργία καὶ δεσπόζει ὅλων, ὅπως βιολογικὰ ὁ ἐγκέφαλος δεσπόζει ὅλων τῶν ἄλλων ὁργάνων τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ». Τὸ Ἄλφα τοῦ ἀναμορφωτικοῦ χάρτου τῶν πραγμάτων τοῦ Κράτους, γράφει ὁ Παλαμάς, ἀποτελεῖ ἡ Παιδεία· γιατί αὐτὴ θὰ μᾶς δώσῃ ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνάγκη σήμερα ἡ κοινωνία. Τὸ σχολεῖο ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη λειτουργίαν τοῦ πνευματι-

κοῦ ὁργανισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἐργάτης τῆς Παιδείας—ὁ Δάσκαλος—εἶναι ὁ φορεὺς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σοφίας, ὁ δαδούχος καὶ μεταλαμπαδευτὴς τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Ἕλληνας ἐκπαιδευτικὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπωμίζεται τὸ βάρος τῆς εὐθύνης καὶ τὴν ὑψηλὴ ἀποστολὴ τῆς συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Αὐτὸς διατηρεῖ ὑψηλὰ τὸν ἐθνικὸ παλμὸ μεγάλων καὶ μικρῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ θεματοφύλακας τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς φυλῆς. Ὁ δάσκαλος ἐπιτελεῖ μεγάλη καὶ ἱερὴ ἐθνικὴ ἀποστολή: Μὲ τὸ ὑψηλὸ τοῦ ἔργου δημιουργεῖ τὰ βάρη, τὰ γερά θεμέλια, ἐπάνω στὰ ὁποῖα στηρίζονται ἡ ἀρμονικὴ συμβίωσις καὶ τὸ Κράτος. Κάθε σχολεῖο ἀποτελεῖ καὶ ἕνα πνευματικὸ φάρο. Στὴν πόλιν ἢ στὴν ὑπαίθρου, ὅπου καὶ ἂν βρισκεται, ὁ δάσκαλος σφυρηλατεῖ τὴς ψυχὰς τῶν ἐλληνοπαίδων σύμφωνα μὲ τὴς αἰώνιες ἀρχὰς τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἐκπαιδευτικὸς δὲν εἶναι ἀπλὸς ἐργάτης στὴν οἰκοδόμησιν τῆς ψυχῆς τοῦ Ἕθνους· εἶναι ὁ ἀρχιτέκτων. Εἶναι ὁ κήρυκας, ἡ ἀσπίς καὶ τὸ ξίφος τῆς ἀλήθειας. Ἡ Παιδεία συνεπὶς ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ ἐθνικοῦ μας οἰκοδομήματος. Δὲν ὑπάρχει λειτουργήμα ὑψηλότερον ἀπὸ τὸ δασκαλικόν. Στὴν Παιδείαν στηρίζονται τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, γιατί στὸ σχολεῖο ἐμπιστεύεται ἡ Πολιτεία τὴν ψυχὴ καὶ τὴν σκέψιν τῶν γενεῶν ποὺ διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλη. Μὴ χώρα ποὺ δὲν ρίχνει τὸ βάρος τοῦ ἐνδιαφέροντος στὴν Παιδείαν εἶναι χώρα χαμένη. Ὅπου ἡ Παιδεία εἶναι κακὴ ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἀρνησις, ἡ στειρότης, ἡ ἀδράνεια,

ή νάρκη, ό ήθικός ξεπεσμός ή άκολασία, τó εγκλημα, ή ξεραΐλα, ή άσχήμια, ό φτηνός στοχασμός. τὰ έμείπια, ή έρημιά και ή ψυχική γύμνια. 'Η ανθρώπινη ψυχή γίνεται στεγνή από αισθήματα. Τά δικαστήρια δέν προλαμβάνουν νά δικάζουν τὰ πάσης φύσεως άδικήματα' πρòς καταστολή δέ αυτών οι έπιβαλλόμενες ποινές είναι συνήθως αύστηρότατες. Τά 'Ιατρεία, τὰ Νοσοκομεία, οι Κλινικές, τὰ Σανατόρια και οι νεκροθάφτες κάνουν χρυσές δουλειές. Όλα αυτά είναι τὰ δώρα της παραμελημένης, της κακής Παιδείας. Γι' αυτό ή παραμέλησις της Παιδείας από μέρους της Πολιτείας είναι εγκληματική για τó κοινωνικό σύνολο και ή έξ αυτής προερχόμενη έθνική ζημία μεγίστη.

'Η Παιδεία του λαού άποτελεί μιá γόνιμη επένδυσι και επί πλέον μιάν ανάγκη. Όσο περισσότερα χρήματα δαπανώνται για την άνέγερσι σχολείων, τόν διορισμό δασκάλων και γενικά για τή βελτίωσι της Παιδείας και την μόρφωσι του λαού, τόσο μεγαλύτερη είναι και ή οικονομική άπόδοσις. 'Ο βασικώτερος παράγων στην δημιουργία προόδου είναι ό άνθρωπος.

Είναι άπαραίτητο νά γίνη πίστις στον καθένα μας ότι τó μεγαλύτερο κεφάλαιο ενός έθνους είναι ό άνθρωπος. Όλες γενικώς οι φυσικές πηγές πλούτου έρχονται σε δεύτερη μοίρα' είναι οι παθητικοί λεγόμενοι παράγοντες, πού για νά αξιοποιηθούν και άποδώσουν χρειάζονται τόν κατ' έξοχήν δυναμικό παράγοντα, δηλαδή τόν άνθρωπο. 'Ο άνθρωπος είναι αυτός πού με τίς γνώσεις του, την όργάνωσί του, και την έπινοητικότητα του έκμεταλλεύεται τίς φυσικές πλουτοπαραγωγικές πηγές. Αυτός έπινοεί τελειότερα συστήματα έκμεταλλεύσεως των φυσικών πηγών πλούτου και της αύξήσεως της παραγωγής. Κάνει συνδυασμούς και ανακαλύπτει νέες παραγωγικές πηγές. Χωρίς τίς δημιουργικές ικανότητες του ανθρώπου, χωρίς τίς έπιστημονικές και τεχνικές γνώσεις του τίποτε τó αξιόλογο δέν είναι δυνατόν νά γίνη. Γι' αυτό και οι μεγαλύτερες επενδύσεις πρέπει νά γίνονται όχι στην Γεωργία, την βιομηχανία, τó έμπόριο, την ναυτιλία κλπ. αλλά στον ανθρώπινο παράγοντα. Για την παραγωγικώτερη άπόδοσι των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πηγών είναι ανάγκη ό άνθρωπος νά εκπαιδεύεται καταλλήλως. Κατά συνέπειαν οι μεγαλύτερες επενδύσεις πρέπει νά γίνονται στην Παιδεία. Πρώτα σχολεία και δασκάλους και ύστερα δρόμους κα' γεφύρια. Πρώτα ή εκπαίδευσις και ύστερα ό Τυρρισμός. 'Η γή, ή κτηνοτροφία, ή βιομηχανία, τó έμπόριο κλπ. δέν παράγουν μόνα τους Χρειάζεται ό έγκέφαλος. Χρειάζεται ό ιθύνων νοός πού θά τὰ οργάνωση και θά τὰ κατευθύνη καταλλήλως. Όλα, μα όλα, έχουν ανάγκη από τίς υπηρεσίες του ανθρώπου. Οι οικονομικώς καθυστερημένες χώρες είναι παράλληλα και πνευματικώς καθυστερημένες.

Οι τρεις συντελεστές της παραγωγής είναι τó έδαφος, ή εργασία και τó κεφάλαιο. Όσόντο, ή παραγωγικότης και των τριών αυτών συντελεστών είναι χαμηλή δίχως τόν άνώτερο τεχνικό και πνευματικό έξοπλισμό του ανθρώπου. 'Η άπόδοσις του άνειδικεύτου εργάτου είναι, ως γνωστόν, κατά πολύ χαμηλότερη από την αντίστοιχη παραγωγή του ειδικευμένου τοιούτου. Τó έδαφος πάλι και τó κεφάλαιο, χωρίς την έπιστημονική έκμετάλλευσί τους, δέν άποδίδουν όσο είναι δυνατόν νά άποδώσουν. Αυτό τó πράγμα τó βλέπει κανείς σε όλες τίς υπανάπτυκτες χώρες. Εκεί ή εκπαίδευσις - Στοιχειώδης, Μέση και Άνωτέρα - είναι υπανάπτυκτη. Τó πνευματικό επίπεδο των λαών αυτών είναι χαμηλό. 'Η τεχνολογική πρόοδος τó ίδιο. Για νά έπιτευχθή συνεπώς ή αύξησις της παραγωγικότητος άπαιτείται πρωτίστως άρτιο εκπαιδευτικό σύστημα. 'Η οικονομική δηλαδή άνθησις μιás χώρας στο φινάλε της είναι υπόθεσις πνευματικής.

'Η βραχεία ανάπτυξις της Έλληνικής Οικονομίας όφείλεται πολύ στην έλλειψι έπαρκους αριθμού ατόμων με οργανωτικές ικανότητες και άνάλογες τεχνικές και επαγγελματικές γνώσεις. Στην χώρα μας ή Τεχνική και 'Επαγγελματική Εκπαίδευσις είναι χαμηλή. Οι γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι μας δέν έχουν τίς άνάλογες επαγγελματικές γνώσεις για την δυνατή αύξησι του γεωργικού και κτηνοτροφικού εισοδήματος. Οι βιομηχανίες μας, τó έμπόριο και οι βιοτεχνίες μας δέν έχουν ούτε άνώτερο προσωπικό έξωπλισμένο με άρτία επαγγελματική κατάρτισι, ούτε τους επαγγελματικά έξωπλισμένους εργάτες. Άποτέλεσμα τούτου είναι οι περισσότερες έπιχειρήσεις της χώρας μας νά μὴν έχουν οικονομική άνεξαρτησία, νά μὴν στηρίζονται σε στέρεο έδαφος, διατηρούμενες στην ζωή χάρις στις κρατικές έπιχορηγήσεις και προστατευτικά νομοθετικά μέτρα. Τελική συνέπεια όλων αυτών είναι ό οικονομικός μαρασμός.

Είναι ανάγκη νά τονισθῇ ότι ή φτώχεια πού δέρνει τή χώρα μας έχει την πηγή της στην νοσηρή νοοτροπία των ιθυνόντων, στην έλλειψι Παιδείας, στην μὴ αξιοποίησι του ανθρώπινου παράγοντος, του έθνικού δυναμικού μας, στην κοινωνική άδικία, στις ψυχές μας, στις πετρωμένες καρδιές μας και όχι στα δήθεν άγωνα έδάφη μας.

'Η σπουδαιότης της Παιδείας στην προκοπή και ευημερία του έθνους είναι τόση, όση και ή σημασία αυτής στην πρόοδο και ευημερία του ατόμου. 'Εξ' άλλου, είναι βασική πλέον αρχή ότι τó κράτος ύπάρχει για νά υπηρετῇ τὰ συμφέροντα κάθε πολίτου και νά δημιουργῇ συνθήκες για την πλήρη έπίτευξι της αξιοπρεπείας του ως άνθρωπου. 'Η πρόοδος και ή επέκτασις της Παιδείας ως θεμέλιου της κοινωνικής σταθερότητος και των πνευματικώς καλλιεργημένων πολιτών έχει πλέον κα-

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ο ΓΚΑΙΤΕ ΩΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ὁ μέγας Γερμανὸς ποιητὴς Johann Wolfgang von Goethe, ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ὑπέροχον καθολικὸν πνεῦμα, ἐγεννήθη ἐν Φραγκφούρτῃ παρὰ τὸν Main τῇ 28-8-1749, ἀποθανὼν ἐν Βαϊ-μάρῃ τῇ 22-3-1832.

Ἡ πολὺμορφος προσωπικότης του δὲν ἀφῆκεν ἀνεξερευνήτον οἰανδῆποτε ἰδέαν καὶ τάσιν τῆς ἐπο-χῆς του, ἀποδᾶς εἰς τῶν κυριωτέρων παραγόντων τοῦ κλασικισμοῦ καὶ νεοανθρωπισμοῦ Neuhumanismus μετὰ τῶν Wilhelm von Humboldt, Schiller, Herder καὶ ἄλλων. Ὁ Γκαίτε ἡσχολήθη πρωτοτύπως καὶ με-τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας, ἐκτὸς τῶν πνευματικῶν, ἀποδᾶς οὕτως ἐν ἐξόχῳ πολυμερὲς πνεῦμα ἐκ τῶν πλέον θαυμαστῶν καὶ πρωτοτύπων, ὡς ὁ μέγας Ἀρι-στοτέλης, Leibnitz (Λεϊβνίτιος) κ.ἄ.

Ι. Προσωπικότης - ἐξέλιξις τοῦ Γκαίτε

Ὁ Γκαίτε, ὡς ἐλέχθη, ὑπῆρξεν ἐν τῶν μεγάλων κλασσικῶν πνευμάτων, ἅτινα προωθήθησαν πέραν τοῦ Διαφωτισμοῦ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ αἰσθητικοῦ ἀνθρωπι-σμοῦ. Humboldt (αὐτομόρφωσις), Schiller (ἄξιολο-γικὴ μόρφωσις). Ὁ Γκαίτε φέρει ἐν ἑαυτῷ ἀμφοτέ-ρας τὰς τάσεις καὶ δὴ ἰσορρόπως.

Τὰ μνημειώδη ἔργα του Wilhelm Meister καὶ Faust προσδιορίζουν τμηματικῶς τὴν ἐξέλιξιν του, τοὺς δεσμοὺς τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς μορφώσεως.

Ὁ Eduard Spranger συγκεντρώνει τὴν οὐσίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Γουλιέλμου von Humboldt εἰς τρεῖς κυρίας ἀρχάς: Individualität - (Ἀτομικότητα) Universalität (καθολικότητα) - Totalität (ὁλότητα). Ὅμοιαι τάσεις εὐρίσκονται καὶ παρὰ τῷ μεγάλῳ ποιητῇ Schiller.

Ὁ Γκαίτε, ὡς ἐλέχθη, ἐξέβη τοῦ ὀρθολογιστικοῦ

ταστῇ βασικῇ ὑποχρέωσις τῆς μεγάλης κοινω-νικοπολιτικῆς μονάδος κάθε χώρας - δηλ. τοῦ Κράτους. «Τὰ θεμέλια ἐνὸς κράτους», γράφει ὁ Παλαμᾶς, «στηρίζονται ἐπὶ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς προπαρασκευῆς τῶν πολιτῶν, τὴν ὁποία δίδει τὸ σχολεῖον».

Ἐπιδιώξεις μας, συνεπῶς, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπόκτησις ὅσο τὸ δυνατόν περισσοτέρων πνευματικῶν καὶ ὕλικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα ἄτομα. Ἀληθινὴ δημο-κρατία βασιλεύει μόνο σὲ ἐκεῖνες τὶς ἀνθρώ-πινες κοινωνίες ὅπου δίδονται σὲ ὅσο τὸ δυ-νατὸν περισσότερα ἄτομα ὅσο τὸ δυνατόν πε-ρισσότερες δυνατότητες προόδου καὶ εὐτυχίας.

Εἶναι καιρὸς πλέον ἢ Πολιτεία, γιὰ νὰ ἐ-πιτύχῃ τὴν αὐξήσει τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τοῦ ἔθνους, νὰ φροντίσῃ σοβαρὰ γιὰ τὴν ἐνί-σχυσι καὶ ἐξύψωσι τῆς Παιδείας, διότι εἶναι τὸ θεμέλιο κάθε πολιτισμένης κοινωνίας. Ἡ μόρφωσις τῶν νέων καὶ γενικὰ τοῦ λαοῦ μας μὲ μιὰ ὑψηλῆς στάθμης Παιδεία θὰ κἀνῃ τὸν

πνεύματος τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅπως καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῷ ἐκπρόσωποι τοῦ Γερμανικοῦ κλασι-κισμοῦ Ἐρδερ, Σίλλερ, καὶ Humboldt. Χωρῆσας πέραν τοῦ αἰσθητικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, κατέληξεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μορφώσεως τοῦ ἀτόμου εἰς μέ-λος ἐξυπηρετικὸν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Παρὰ τῷ Γκαίτε κυριαρχοῦσι διαδοχικῶς αἱ ἰδέαι τῆς ἐξέλιξεως, τῆς κινήσεως πρὸς τὴν ἐλευ-θερίαν καὶ λύτρωσιν (α' μέρος τοῦ Φάουστ καὶ τοῦ Μάϊστερ). Ἡ ἰδέα τῆς αἰωνίας ἐπεκτάσεως ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ ἀφ' ἐτέ-ρου (β' μέρος τοῦ Φάουστ καὶ τοῦ Β. Μάϊστερ). Ἀμ-φότεραι αἱ τελευταῖαι τάσεις, ἀντιπαλαίουσαι ἀλλή-λαις, προσδιορίζουν τὴν φύσιν του καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἰδεῶν του.

Αἱ περὶ ἀγωγῆς ἰδέαι τοῦ Γκαίτε

Αἱ περὶ ἀγωγῆς ἰδέαι τοῦ Γκαίτε ἐκτίθενται κυ-ρίως ὑπὸ λογοτεχνικὴν μορφήν, ὡς ἐξετέθησαν ὑπὸ τοῦ Ρουσσῶ ἐν τῷ Αἰμιλίῳ του, ὑπὸ τοῦ Πισταλότση ἐν τῷ Λεονάρδῳ καὶ τῇ Γερτρούδῃ του κ.ἄ. ὡς ἦτο ἡ συνῆθεια, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Πολιτείας τοῦ Πλά-τωνος. Αὗται ἐξετέθησαν ὑπὸ τοῦ Γκαίτε εἰς τὸ μέγα παιδαγωγικὸν μυθιστόρημά του: Wilhelm Meister (Γουλιέλμος Μάϊστερ) 1776 - 1826) ἥτοι ἐπὶ ὁλόκλη-ρον τεσσαρακονταετίαν καὶ πλέον ἡσχολήθη ὁ Γκαίτε μὲ τὸ μνημειώδες τοῦτο μυθιστόρημά του, ὡς καὶ μὲ τὸ ἐπίσης ἀθάνατον ποιητικὸν μεγαλόρημά του, τὸν Faust (Φάουστ).

Ὁ Γ. Μάϊστερ τοῦ Γκαίτε περιλαμβάνει δύο μέ-ρη, διακρινόμενα ἀλλήλων, κατὰ τοὺς προβαλλομέ-νους καὶ ἐπιδιωκόμενους ὑπὸ τοῦ Γκαίτε παιδαγωγι-κοὺς σκοποὺς.

Ἑλλῆνα νὰ ἀντιδράσῃ θετικὰ κατὰ τῆς ἡθι-κῆς σήψεως πού ἀπειλεῖ τὴν κοινωνία μας, θὰ βοηθήσῃ νὰ ἀναστηλωθοῦν καὶ πάλιν οἱ ἡθικὰς ἀξίες καὶ νὰ ἐπανέλθουν ταχέως τὰ ἀγνὰ ἦθη μὲ τὰ ὁποῖα διετηρήθη καὶ ἐπέζησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὁ Ἑλληνικὸς λαός, μὲ τὰ ὁποῖα ἐμεγαλουργήσε καὶ ἐδοξάσθη. Ἡ κα-λὴ Παιδεία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον ἀσφαλῆ σωσίβια γιὰ τὴν καταποντιζομένη ἡθικῶς ἀν-θρωπίνῃ ψυχῇ καὶ ἰδιαίτερα τὴν νεολαία.

Μὲ τὴν κατάλληλη λοιπὸν Παιδεία καὶ μόρ-φωσι τοῦ λαοῦ μας, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ οὗτον κοινωνικὸ βίον τῆς ἀρχῆς: «ὁ κατάλληλος ἀν-θρώπος στὴν κατάλληλη θέσι», μὲ τὴν δίωξι τῆς ἀσυνειδησίας καὶ τῆς κακοήθειας καὶ τὴν ἀνταμοιβὴ τῆς ἐργασίας καὶ ἀρετῆς, μὲ τὴν χρηστὴ διοίκησι καὶ τὴν καλὴ διαχείρησι τῶν κοινῶν θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀξιοποίησις τοῦ φυ-σικοῦ πλούτου μας καὶ γενικὰ θὰ αὐξηθῇ πλὴν τῆς πνευματικῆς καὶ ἡ ἡθικὴ καὶ ὕλικὴ δύναμις τοῦ Ἑθνους μας.

Α'. Μέρος. Ἡ μαθητεία (Lehrjahre) τοῦ Γουλιέλμου Μάιστερ (Wilh. Meister).

Εἰς τὴν μαθητείαν τοῦ Γ. Μάιστερ διακρίνομεν δύο βαθμίδας:

1η βαθμὶς

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς μαθητείας (Lehrjahre) ἐγράφη εἰς ἐποχὴν ἀναστατώσεως, ὅτε ἐσπαράσσετο ὑπὸ νεανικῶν τάσεων καὶ ἐπιδιώξεων, ἀπελθὼν ἐκ Λειψίας. Εὐρίσκετο τότε εἰς σχέσεις πρὸς Ἀλχημιστάς, Μυστικοπαθεῖς Νεοπλατωνικούς. Κατεχόμενος ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπεκτάσεως, ὑπὸ τὴν σφαῖραν τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς, ἐπιδιώκει ὡς ἡθοποιὸς καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς τὴν μόρφωσιν καὶ δρᾶσιν τοῦ ἀνθρώπου.

2α βαθμὶς

Κατ' αὐτὴν, σὺν τῇ προσόδῳ τῆς ἡλικίας, ὁ Γκαίτε ἐπιδίδεται μετὰ πάθους καὶ πρωτοτυπίας εἰς τὴν **Φυσικο - μαθηματικὴν ἔρευναν**. Τὰ φυσικὰ ὄντα θεωρεῖ ὡς δι' ἐξελίξεως προερχόμενα:

α!) Ἐξ ἀρχικοῦ τινος τύπου (Ur - typus). Τὰ φυτὰ ἐκ τοῦ ἀρχετύπου τῶν φυτῶν (Ur - pflanze), ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀρχετύπου ἀνθρώπου (Ur Mensch), τὰ ζῶα ἐκ τοῦ ἀρχετύπου ζώου (ur - Tier) κ.τ.δ δι' ἐξελίξεως, ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου.

β!) Ὡς συμπλήρωσιν - ἐξέλιξιν τῆς ἐννοίας τῆς «μεταμορφώσεως».

Κατὰ ταῦτα **θέμελιώδης τύπος** (Grundtypus) εἶναι ὁ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ δι' ἐξελίξεως προελθὼν. Σχετικῶς π.ρ.δ.λ.: «Die Metamorphose der Pflanzen» καὶ «Die Metamorphose der Menschen» δηλ. «Ἡ μεταμόρφωσις τῶν φυτῶν» καὶ «Ἡ μεταμόρφωσις τῶν ἀνθρώπων», τ. ἔ. δύο θεμελιώδεις ἐννοιαί παρά τῷ Γκαίτε. Εἰς τὰς μεταμορφώσεις βλέπει ὁ Γκαίτε πάλιν ἐν δράσει τὰς ἰδέας τῆς «διαστολῆς - συστολῆς».

3η βαθμὶς

Εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ μετὰ τοῦ Eckerman¹ εὐρίσκεται ὁ Ἀριστοτελικὸς ὅρος «ἐντελέχεια». Ἡ ἐντελέχεια εἶναι μιὰ μορφή οὐχὶ ἐν ἡρεμίᾳ, ἀλλ' ἐν ἐξελίξει. Πρόκειται περὶ σκοπίμου κινήσεως, ἥτις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν «αὐτοπραγμάτωσιν». Ὁ Γκαίτε νομίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατέχει μίαν μορφήν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν δὲν ἡμπορεῖ νὰ ξεφύγῃ καὶ τὴν ὅποιαν ὀφείλει νὰ διατηρῇ.

Μὲ τὴν Ἀριστοτελικὴν ἐντελέχειαν ἀναμειγνύει καὶ τὸν ὅρον τοῦ Λεϊβνίτιου «Μονάς», τὸν ὅποιον συνδέει μετὰ τὴν ἐννοίαν τῆς διαστολῆς - συστολῆς, σχηματίζων ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ὅρον «ἐντελεχομονάς», χωρῶν περαιτέρω εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ θεοῦ. Σχετικῶς π.ρ.δ.λ. Γκαίτε=

«Εἶναι τὸ αἰώνιον Ἐν, ὅπου μὲ χίλιους τρόπους ξεπροβάλλει, μεγάλο τὸ μικρὸ, μικρὸ τὸ μεγάλο, σὺν εἶδος τοῦ τὸ κάθε τι.
Ὁλοένα ἀλλάζοντας καὶ ὀλοένα μένοντας, κοντὰ καὶ μακριὰ, μακριὰ καὶ κοντὰ,

μορφές χαρίζοντας, μεταμορφώνοντας.
Γιὰ νὰ θαυμάζω ὀρίσκομαι ἐδῶ»².

Οὕτως ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ Γκαίτε ἡ δι' ἐξελίξεως ἰδιορρυθμία τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος. Ἐν προκειμένῳ παρατηροῦμεν συγκαταμειγνυόμενας παρά τῷ μεγαλοφύῳ Γκαίτε, τῷ κατόχῳ τῆς κλασσικῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὡς καὶ τῆς Γερμανικῆς, ἰδέας Πλατωνικῆς - Νεοπλατωνικῆς - Ἀριστοτελικῆς καὶ τοῦ Λεϊβνίτιου.

2) Κοσμοθεωρητικῶς ὁ Γκαίτε δύναται νὰ χαρακτηρηθῇ ὡς «Νεοπλατωνικὸς μυστικιστὴς» ἐκλαμβάνων τὸν κόσμον κατὰ βαθμίδας διηρθωμένον, ἐκ τῶν κάτω μέχρι τοῦ θεοῦ. Ἡ κατωτάτη βαθμὶς εἶναι ἡ τῶν λίθων, ὑπεράνω ταύτης ἡ τῶν φυτῶν, ὑπερ αὐτὴν ἡ τῶν ζώων. Ὑπὲρ τὴν τῶν ζώων, ἡ **βαθμὶς τῶν ἀνθρώπων**, ὑπὲρ τοὺς ἀνθρώπους τοποθετεῖται ἡ βαθμὶς τῶν **δαιμόνων** (τὸ δαιμονικόν). Τέλος ὑπὲρ τὴν βαθμίδα ταύτην, ἡ ὑψίστη καὶ τελειοτάτη, ἦτοι εἰς τὴν κορυφὴν τῆς σχηματιζομένης ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω τῆς πυραμίδος ἵσταται ὁ **θεός**, τὸ ἀκατάληπτον, ἀνέκφραστον, ἀσύλληπτον ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, τέλειον Ὀν. Παρ' ἐκάστην τῶν ἐν λόγῳ βαθμίδων διατρίβει μετ' ἀγάπης καὶ ἐρευνητικῶς ὁ Γκαίτε, ἔνα συλλάβῃ τὴν εἰκότα τοῦ Κόσμου, χωρῶν ἀπὸ τῶν ἀτελεστάτων μέχρι τοῦ τελείου τῶν ὄντων, ἀπὸ τῆς Γῆς μέχρι τοῦ Θεοῦ, ἐκφραζόμενος συμβολικῶς εἰς τὰ ποιήματά του:

Δὲς τώρα ἀγαπημένη μου, τὸ πλῆθος τῶν πλα-
[σμάτων
τὸ παρδαλὸ, ποὺ τώρα πιά τὸ πνεῦμα ξεχωρίζει.
Τώρα,

Τοὺς νόμους τοὺς παντοτεινοὺς
Κάθε φυτὸ σοῦ φανερώνει.
Μαζὺ σου κάθε λούλουδο, ὀλοένα
Πιὸ δυνατό, πιὸ ἐλεύθερα μιλά.
Μὰ ἀν τῆς θεᾶς ἐδῶ τῇ θεῖᾳ γραφῇ διαδάσῃς
Παντοῦ θὰ τὴν ξαναύρης πιά, καὶ σ' ὅποια ἄλ-
[λη μορφή.

Ἀργὰ ἡ καμπάνα ἀς σέρνεται,
Ἡ πεταλούδα γοργὰ ἀς πετᾷ.
Τὴν χαραγμένην μορφήν ἀς ἀλλάξῃ
Ὁ ἄνθρωπος δημιουργικᾶ.

(Ed. Spranger - N. Λούβαρι: «Ἡ Κοσμοθεωρία τοῦ Γκαίτε», σελ. 34-38)

II

Εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἰδιορρυθμίας τῶν προδιαθέσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς προασπίσεως αὐτῶν, (Α'. Μέρος Γ. Μάιστερ καὶ Φάουστ) τίθεται ἀντιμέτωπος ἡ ἀξίωσις τῆς ἀγωγῆς πρὸς διάπλασιν τῶν τερφίμων συμφώνως πρὸς ὀρισμένas παιδαγωγικὰς ἀρχάς, ἀνεξαρτήτως ἀτομικότητος αὐτῶν, ὅπερ ἐπιχειρεῖται εἰς τὸ Β' μέρος, δηλ. τὰ «ταξιδία», Wanderjahre τοῦ Γ. Μάιστερ, ἐνθα διαγράφεται ἡ **στροφὴ ἀπὸ τῆς ἀτομιστικῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴν Κοινωνικὴν**, ἥτις καὶ ἐξαίρεται μετὰ προφητι-

¹ «Συνομιλίας Ἐκκερμαν μετὰ τὸν Γκαίτε». Μετάφρασις Ν. Καζαντάκη. Ἐκ. Οἶκος Φέξη. Ἀθῆναι.

² (Ed. Spranger - N. Λούβαρι: «Ἡ Κοσμοθεωρία τοῦ Γκαίτε», σελ. 40).

κῆς δυνάμεως, ὡς ἡ σκόπιμος ἀγωγή τοῦ μέλλοντος.

Ἐν συνόψει παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Γκαίτε ἐπηρέασθη διὰ τὰς παιδαγωγικὰς του συλλήψεις ὑπὸ τοῦ Νόμου τῆς ἐξελίξεως, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπίστευε καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέδιδε γενικὴν ἰσχύον ἐπὶ τῶν ἐναργάων ὄντων, δεχόμενος ἐξέλιξιν καὶ μεταβολὴν καὶ τῶν φυσικῶν ὁργανικῶν ὄντων, ὡς τὰς μεταμορφώσεις τῶν φυτῶν. Ἰνα καταλήξῃ εἰς τὸν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐπηρεασμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος πρὸς τὸ βέλτιον («Hermann und Dorothea»).

Τὴν στροφὴν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Γκαίτε ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς πρὸς τὴν κοινωνικὴν εὐρίσκομεν εἰς τὰ «ταξίδια» τοῦ Γ. Μάιστερ καὶ τὸ Β'. μέρος τοῦ Φάουστ. Εἰς τὸ Β', μέρος τοῦ Γ. Μάιστερ (τὰ «ταξίδια» - Wanderjahre) — εὐρίσκονται συστηματικῶς πῶς διατετυπωμέναι αἱ παιδαγωγικαὶ ἰδέαι του, ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς οὐτοπικῆς «Παιδαγωγικῆς Ἐπαρχίας» του (Pädagogische Provinz)¹.

III

Συγγράφων τὴν παιδαγωγικὴν ἐπαρχίαν του ὁ Γκαίτε εἶχεν ὑπ' ὄψει τὰ εἰς Hofwyl τοῦ καντονίου τῆς Βέρνης («Ἐλβετίας») πρότυπα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Fellenberg, πρῶην συνεργάτου τοῦ Πεσταλότση, μεθ' οὗ (Fellenberg) εὐρίσκετο εἰς ἀλληλογραφίαν ἐπὶ ζητημάτων θεωρητικῶν καὶ πρακτικῆς ἀγωγῆς.

Ὁ Γκαίτε γράφων τὴν παιδαγωγικὴν ἐπαρχίαν του εἶχεν ὑπερβῆ τὸ 70ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ εἶχε προσοικειωθῇ τὰς ἰδέας τοῦ Β'. μέρους τοῦ Φάουστ — «Ἡ ὥραία Ἑλένη» — εἰς νέαν σύλληψιν τῆς Τέχνης — τ. Ε. συμβολικὴν καὶ ἀλληγορικὴν, ἥτις ἐφαίνεται αὐτῷ ἀνωτέρα μορφή ποιήσεως.

Ἐν τῇ παιδαγωγικῇ ἐπαρχίᾳ του ὁ Γκαίτε ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰς ἰδέας τῶν Πεσταλότση - Fellenberg ζητεῖ κατὰ πρῶτον τὴν διὰ τοῦ ἔργου καλλιέργειαν τῆς δράσεως τῶν τροφίμων, θεωρῶν τὸ ἔργον ὡς τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς ἠθικῆς καλλιέργειας.

Ἐν συνεχείᾳ ζητεῖται ὁ ἐπηρεασμὸς τοῦ συναισθήματος διὰ τῶν παντοίων χαιρετισμῶν, ἐκάστου ἔχοντος ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ κοινωνικὴ ἀγωγή ἐπιδιώκεται ἐν τῇ Π.Ε. διὰ τῆς ὑπὸ νόμον ὑποταγῆς τῶν ἀτομικῶν κλίσεων ἐκάστου τῶν τροφίμων. Ἡ ἐπιβολὴ τοῦ πρέποντος ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς αὐθαιρεσίας ἐπιδιώκεται διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ σεβασμοῦ (Ehrfurcht), ἥτις ἀποτελεῖ μίαν τῶν ὑψίστων ἐννοιῶν τῆς παιδαγωγικῆς φιλοσοφίας τοῦ Γκαίτε.

Ὁ σεβασμὸς δι' εἰδικῆς ἐκάστοτε κινήσεως τῶν βραχιόνων τῶν τροφίμων εἶναι τριῶν εἰδῶν: α') σεβασμὸς τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς. Οἱ βραχιόνες σταυρωτὰ ἐπὶ τοῦ στήθους μὲ τὸ βλέμμα ἐστραμμένον πρὸς τὸν αὐραϊόν, εἶναι ἡ στάσις, ἥτις ὀρίζεται διὰ τοὺς μικροὺς τροφίμους, ἵνα δείξουν ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ ψυχὰ εἰς θεός, ἀποκαλυπτόμενος διὰ τῶν γνώσεων γονέων, διδασκάλων, ἀνωτέρων. Δεύτερον εἶδος σεβασμοῦ εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ὑφ' ἡμᾶς. Οὗτος ἐκφράζεται ὑπὸ τῶν τροφίμων διὰ τῶν χειρῶν ἡνωμένων ὀπισθεν τῆς ράχως, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς χαμη-

λωμένους, παιδρὺς, πρὸς τὴν γῆν, ἵνα δεχθῇ, ὅτι πρέπει νὰ ρίπτομεν ἐπὶ τῆς γῆς βλέμμα γαλήνιον. Ἡ γῆ προμηθεύει ἀπείρους χαράς, ἀλλὰ καὶ ἀναριθμήτους λύπας.... Ἀπὸ τὴν στάσιν ταύτην ἀπελευθεροῦμεν τὸν μαθητὴν, εὐθύς ὡς πεισθῶμεν ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ δευτέρου τούτου βαθμοῦ ἤσκησεν ἀρκετὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν.

Ἀκολουθῶς προτρέπομεν τὸν τρώφιμον νὰ λάβῃ θάρρος νὰ στραφῇ πρὸς τοὺς συμμαθητάς του καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν. Τότε γ') ἵσταται ὀρθίος, σταθερὸς καὶ τολμηρὸς, μὴ ἀπομονούμενος ἐγωϊστικῶς. Μόνον ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν ὁμοίων του ἀντικρύζει τὸν κόσμον. (σεβασμὸς τῶν ὁμοίων ἡμῶν).

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Γκαίτε ἐκφράζει εἰς τὰ ταξίδια τοῦ Μάιστερ, ἐν τῇ Π. Ἐπαρχίᾳ, τὴν περὶ θρησκείας γνώμην του, ὡς ἀκολουθῶς: Ὑπάρχουν τρεῖς θρησκείαι: Ἡ πρώτη ἐρεῖδεται ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς. Ταύτην ὀνομάζομεν ἐθνικὴν θρησκείαν. Ἡ δευτέρα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἴσων καὶ ὁμοίων ἡμῶν. Ταύτην ὀνομάζομεν φιλοσοφικὴν θρησκείαν. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν φιλοσόφων. Ἡ τρίτη στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ὑφ' ἡμᾶς καὶ τὴν καλοῦμεν χριστιανικὴν. Διότι ἐν τῇ Χριστιανισμῷ τοιοῦτον πνεῦμα ἐκδηλοῦται. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ τέρμα εἰς τὸ ὁποῖον ἡ δύναμις καὶ ὠφέλεια νὰ φθάσῃ ἡ ἀνθρωπότης.

Ποίαν ἐκ τῶν θρησκειῶν τούτων προτιμάτε; ἠρώτησεν ὁ Γ. Μάιστερ τοὺς Διευθυντάς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπαρχίας.

Καὶ τὰς τρεῖς ἀπήντησαν. Διότι τὸ σύνολον αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω τριῶν εἰδῶν σεβασμοῦ γεννᾶται τέταρτον εἶδος, τὸ ὑψίστον εἶδος σεβασμοῦ, ἥτοι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας. Ἐκ τούτου μετὰ τῶν ἀνωτέρων εἰδῶν σεβασμοῦ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξιχθῇ εἰς τὸ ὑψίστον καὶ ἀριστον ὄν τῆς δημιουργίας.

Γράφων ὁ Γκαίτε τὸ παιδαγωγικὸ - ψυχολογικὸν μυθιστόρημα, τὸν W. Meister, εἶχε κυρίως ἐν ὄψει: Τὸν Αἰμίλιον τοῦ Ρουσσώ καὶ τὰ ταξίδια τοῦ Ἀντωνίου (Anton's Reisen) τοῦ Karl Philip Moritz.

Αἱ ἐν αὐτῷ ἀρχοῦσαι ἰδέαι τοῦ Γκαίτε εἶναι:

α) Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀνεύρῃ ἑαυτὸν, τὴν ἀτομικότητά του.

β) Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ περιορίσῃ ἑαυτὸν (αὐτοπεριορισμός).

γ) Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ συλλέγῃ ἐν ἑαυτῷ ἀδιακρίτως τὸ πᾶν, ἀλλὰ νὰ ἐρμηνεύῃ ὀρθῶς τὴν ἀτομικότητά του καὶ νὰ δρᾷ κατὰ τὴν ἰδιοφυίαν του.

δ) Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι εὐτυχής, ἕως ὅτου ἀνεύρῃ καὶ καθορίσῃ ἑαυτὸν.

Ἐπιδιώξεις κυρία: Ὁ σύνδεσμος τοῦ στοιχείου τῆς ἀτομικότητος μετὰ τοῦ τῆς κοινωνικότητος. Τὸν σύνδεσμον τοῦτον θεωρεῖ ὡς σκοπὸν τῆς ἡ νεωτέρα καὶ δὴ ἡ πειραματικὴ Παιδαγωγικὴ, ἥς κατὰ δεκαετηρίδας προέτρεξεν ὁ μεγαλοφυής Γκαίτε.

IV

Ὁ Γκαίτε ἀπὸ τῶν συλλήψεων τῆς φαντασίας του μετακινεῖται εἰς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν καὶ μετὰ μεγίστης ἀγωνίας προσβλέπει τὸν ἐρχόμενον

1) Σχετικῶς πλεονα ἰδέαι: Γ. Ν. Παλαιολόγου «Ὁ Γκαίτε ὡς παιδαγωγός» εἰς «Ἐκπαιδευτικὸν - κοινωνικὰ προβλήματα» Ἀθήναι 1938, σελ. 14 - 19.

μηχανικὸν αἰῶνα, ὑποδεικνύων ὡς ἀπολυ-
τροῦντα σκοπὸν τὴν σοσιαλιστικὴν παραγω-
γικὴν κοινότητα.

Εἰς τὰ ταξείδια (Wanderjahre) τοῦ W. Mei-
ster βλέπει ὁ Γκαίτε μὲ βλέμμα μεγαλοφυῆς τὸν ἐ-
περχόμενον μηχανικὸν αἰῶνα, προβλέπων τοὺς μέλ-
λοντας νὰ ἐκσπάσουν κινδύνους, ἤτοι προβλέπων καὶ
ἀντικρύζων τὸ ἀναφυόμενον κοινωνικὸν πρόβλη-
μα.

Τὴν λύσιν τούτου προβλέπει :

α.) Εἰς τὴν ἀκατάπαυστον δραστηριότητα,
διότι εἰς τὴν ὁρᾷσιν ἀνευ ἡσυχίας κείται ὁ προορι-
σμός τοῦ ἀνθρώπου.

β.) Εἰς τὴν αἰωνίαν ιδέαν τῆς ἀρχῆς τῆς
ἀγάπης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Εἰς τὴν ἀδιάκοπον
προσπάθειαν, εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς μέρψωσιν καὶ
διάπλασιν τῆς προσωπικότητος, περιλαμβάνεται πε-
ραιτέρω ἡ ἠθικὴ κάθαρσις Σχ. Π.ρ.δ.λ.

... Μὰ ἀπὸ πέρα ἀντηχοῦνε
οἱ φωνῆς τῶν πνευμάτων,
τῶν τρανῶν, τῶν Δασκάλων:
«Τὸ Καλὸ νὰ φροντίσῃς
μὴν ἀφήνῃς στιγμήν,
Ἐδῶ πλέκουν στεφάνια
στὴν αἰώνια γαλήνῃ
ν' ἀνταμείψουνε πλούσια
ὅποιον ἔχει ἐργασθῇ»¹

Ἡ διὰ τοῦ «λυτρωμοῦ» λύσις, εἰς τὴν ὁποίαν
ὁδηγεῖ ὁ «Φάουστ» κείται εἰς δυὸ συμπληρωματικὰς
ἀλλήλων δυνάμεις, εἰς τὴν ἀδιάλειπτον προσπάθει-
αν καὶ εἰς τὴν προὑπαντώσαν χάριν καὶ συγγνώμην
ἐπιδαψιλεύουσαν ἀγάπην Σχετικῶς π.ρ.δ.λ. Γκαίτε
«Φάουστ»: «Ὅποιον ἀδιάκοπα μοχθεῖ

νὰ σώσουμε μπορούμε,
κι' ἂν ἡ ἀγάπη ἀνῴσκει τὸν εἶχε συντροφίῃ
μὲ ἀγνὴ χαρὰ θὰ τὸν δεχθῇ
ὁ ἀγγελικὸς χορός»¹

Ὅπως ὁ μεγαλοφυῆς Γκαίτε, ὁ ἐμπνευσμένος
ποιητὴς καὶ δραματιστὴς ἐνὸς καλυτέρου κόσμου,
προέρχεται πρὸς τοῦτο εἰς ἀρμονικὸν συγκερασμὸν
σκέψεως καὶ δράσεως, φαντασίας καὶ πραγματικότη-
τος. Διὰ τῆς ἀκαταπαύστου ἐνεργείας ζωῆς του, μᾶς
ἀποχαιρετᾷ καὶ παρέχει ἡμῖν τὰς τελευταίας ὑποθή-
κας τῆς πολυτίμου ἐμπειρίας του, διὰ τῶν λόγων τοῦ
θνήσκοντος Φάουστ, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ καταστά-
λαγμα βίσεως ἐνὸς τῶν πλέον εὐγενῶν καὶ μεγα-
λοφυῶν τέκνων τῆς ἀνθρωπότητος, οἷος ὑπῆρξεν ὁ
Johann Wolfgang von Goethe :

Φάουστ.

«Βάλτος στὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ, σκορπάει
τὸ μόλυσμα σ' ὅ,τι ἦταν κερδισμένο.
Νὰ τὴν ξεράνω τὴ σαπίλα ἐκείνη,
θὲ νᾶταν τὸ στερεὸ καὶ μέγα κέρδος.

1) Ed. Spranger — N. Λούβαρι : Ἡ Κοσμοθεωρία τοῦ
Γκαίτε σελ. 51—52.

1 Ed. Spranger — Λούβαρι : Ἡ Κοσμοθεωρία τοῦ
Γκαίτε σελ. 61

Τόπο ν' ἀνοίξω ἐκεῖ, ποῦ ἑκατομμῦρια
ναρθοῦν νὰ κατοικήσουν, ὅχι βέβαια
μ' ἀσφάλεια, μὰ σ' ἐλεύθερον ἀγῶνα !

Πράσινοι κάμποι, γόνιμοι κοπάδια
κι' ἀνθρώποι στὸ καινούργιο ἀπάνω χώμα,
εὐτυχισμένοι ζοῦν στοὺς λόφους γύρω,
λαὸς ποὺ βράζει μὲ ὅλο ὄρμη καὶ δράση.

Ἐδῶ, ἀπὸ μέσα, παραδείσια χώρα,
κι' ἔξω ὡς βογγάει τὸ κύμα πάνω στὸν ὄχτο

κι' ἂν κἀνὴ μέσα ἀκράτητα νὰ τρέξῃ,
ὁλοῦθε ὁρμῶν τἀνοίγματα νὰ φράξουν.

Ἀχέριον μὲ κατέχει ἐτούτῃ ἡ ιδέα.

Νά! τῆς σοφίας ὁ λόγος ὁ στερνός :

— Ζωὴ κι' ἐλευθερία μονάχα αὐτὸς ἀξίζει,
ὅπου καθημερινὰ μπορεῖ καὶ τὴν κερδίζει.

Ἔτσι ἐκεῖ πέρα, ἀπὸ τὸν κίνδυνον ζωσμένος,
παιδί κι' ἄνδρας καὶ γέρος ζῇ σὲ δράση πάντα.

Ὡ! τέτοιο ἀνάθεμα νὰ ἰδῶ ἂν μποροῦσα,

κι' ἀνάμεσα σ' ἐλεύθερο λαό.

σὲ χώρα ἐλεύθερῃ νὰ ζοῦσα!

θὲ νᾶλεγα σὲ κείνῃ τῇ στιγμῇ :

Στάσου λοιπόν! Ἀχ εἰσαὶ τόσον ὠραία!

Τῶν γηϊνῶν ἡμερῶν μου τὰ ἴχνη δὲν μποροῦν
μέσ' στοὺς αἰῶνες νὰ χαθοῦν.

Κι' ἔτσι μὲ τῆς τρανῆς τῆς εὐτυχίας

τὸ προαίσθημα, ἀπὸ τώρα

τὴν ὑπέρτατη χαίρομαι τὴν ὥρα»¹

1 Faust Γκαίτε Β' μέρος στιχ. 11558 — 11587 (Κατ' ἑ-
λευθέραν μετάφρασιν Ἰω. Οἰκονομίδου).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

J. W. von Goethe :

* Wilhelm Meister's Lehrjahre - Wande-jahre

* Faust 1ον καὶ δεύτερον μέρος

* Hermann und Dorothea

Συνομιλία Ἰ. κκερμαν μὲ τὸν Γκαίτε, μετάφρ Ν. Καζατζάκη

Γ. Ν. Παλαιολόγου : «Ὁ Γκαίτε ὡς παιδαγωγός» Ἐκπαι-

δευτικο—κοινωνικὰ προβλήματα Ἀθῆναι 1938, σ. 3-29.

Eduard Spranger : Goethes «Metamorphosen»

Max Wundt : Goethes W. Meister

* * * pädagogische Provinz.

N. Λούβαρι : Ὁ Γκαίτε ὡς θρησκευτικὴ προσωπικότης.

Ἀθῆναι 1929.

Ed. Spranger : Goethes Weltanschauung 1938. Insel
Verlag Berlin.

Ed Spranger : Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Γκαίτε. Μετάφρασις
Ν. Λούβαρι Ἀθῆναι, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νόμῳ Α. Ν 1092/38
Ἐκ δό της : Διδ. Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος
Πρόεδρος : Δημ. Κουτσουβάλας
Ὁδὸς Ξενοφώντος 15α - ΑΘΗΝΑΙ
ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Ἰω. Καμπανᾶ
Νικόλαος Σακουλίδης - Φιλαδελφείας 4

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΜΑΣ ΑΠΑΙΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

(Ἡ ὑπὸ τῶν μαθητῶν διευθυνομένη ἐργασία)

Α. Β. ΤΣΙΜΠΟΥΛΗ - Ἐπιθεωρητοῦ Δημ. σχολείων

Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι οἱ γνώσεις ἔχουν ἀξία μόνον, ὅταν, μ' αὐτές, ξυμπνοῦν οἱ πνευματικές, οἱ δημιουργικές, δυνάμεις τῶν παιδιῶν, τοῦ ἀνθρώπου, γενικώτερα. Πρέπει, ἐπὶ τέλους, νὰ παύσωμε νὰ μαθαίνωμε γιὰ τὸ σχολεῖο. Δὲν εἶναι αὐτὸ σκοπός, ἀλλὰ ἓνα μέσο—ἴσως ὄχι τὸ σημαντικώτερο—γιὰ νὰ βοηθήσωμε τὸν ἀνανάπτукτον, ἀκόμη, ἀνθρώπο νὰ σταθῇ ἱκανὸς νὰ λύσῃ, μ' ἐπιτυχία, τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς. Χρόνια, τώρα, λέγεται τὸ πολυθρύλητο: «Non scolae sed vitae discimus» καὶ ὁμως ἡ καθημερινὴ πείρα, μέσα στὴν ὁποία, σὰν σὲ λυδία λίθο, δοκιμάζεται ἡ ἀποτελεσματικότης καὶ χρησιμότης τῶν γνώσεων. Ἐλέγχει καὶ ἐμφανίζει ἀνεπαρκεῖς τὶς γνώσεις τῶν σχολείων. Δὲν ὑποστηρίζομε, βέβαια, τὴ χρησιμοθηρικὴ ἀντίληψιν, περὶ ζωῆς. Πιστεύομε, ὅτι τὰ ἐκπληκτικὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς ἀποτελοῦν τιμὴ στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, τοῦ ὁποίου εἶναι ἀποτέλεσμα. Δὲν ἠμποροῦμε, ὁμως—δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς—καὶ νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ὑλικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. «Διφυτῆς» εἶναι ὁ ἀνθρώπος. Σῶμα καὶ πνεῦμα τὸν ἀποτελοῦν. Καὶ εἶναι στενὴ ἡ ἀλληλεπίδρασις αὐτῆς τῶν δύο φύσεων τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως βεβαιώνει ἡ ψυχολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμπειρία ἐπιμαρτυρεῖ,

Ποικίλα προβλήματα ἔχει νὰ λύσῃ ὁ ἀνθρώπος στὴ ζωὴ, πού ἀναφέρονται στὴ θεραπεία τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματός του. Καὶ ἔρχεται τόσον ἀδύνατον στὴ ζωὴ αὐτὸ τὸ πλάσμα, πού λέγεται ἀνθρώπος! Στὸ ἓνα τρίτο, σχεδόν, τῆς ζωῆς του ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸν βοηθοῦν οἱ ἡλικιωμένοι! Γεννᾶται, ὁμως, τὸ ἐρώτημα: «Ὅταν ἐνηλικιωθῇ πιά ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἱκανός, μὲ τὰ ἐφόδια τοῦ σχολείου, νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικὰ τὴ ζωὴ καὶ νὰ βοηθήσῃ καὶ αὐτὸς θετικὰ καὶ ὅσο τοῦ ἐπιτρέπουν οἱ σωματοπνευματικές του δυνάμεις στὴν πρόοδο τὴν κοινωνικὴν, τὴν ἐθνικὴν, τὴν πανανθρώπιν; Πιὸ συγκεκριμένα: Καλλιιεργεῖ τὸ σχολεῖο σήμερα μὲ τὴ μόρφωσιν, πού παρέχει στοὺς τροφίμους του, τὶς ὑπάρχουσες, στὸν καθένα, δυνατότητες ἐξελιξεῶς του, ὥστε, ὄχι μόνον ἀποτελεσματικὰ νὰ σταθοῦν, ἀλλὰ καὶ ἓνα «περίσσευμα», ἓνα «ἀπόθεμα», πνευματικῶν δυνάμεων νὰ παρέχῃ στὰ ἄτομα, πού θὰ τὸ χρειασθοῦν, γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν ἀπροβλέπτων γεγονότων στὴ ζωὴ; Δὲν ἀποτελεῖ, ἐπαναλαμβάνομε, τὸ σχολεῖο τὸν μοναδικὸν παράγοντα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς μορφώσεως. (Ἡ πείρα, ὅλως, κάθε μέρα βεβαιώνει, πῶς κανεὶς δὲν ἀγωνίζεται στὴ ζωὴ μόνον μὲ τὰ πολεμοφόδια τοῦ σχολείου!) Ναι! Εἶναι, ὁμως, σημαντικὴ ἡ ἀποστολὴ τοῦ σχολείου—κάθε βαθμίδος—γιατὶ μ' αὐτὸ ἡ Πολιτεία ἐπιδίδωκει νὰ μεταβιβάζῃ, μὲ σύστημα καὶ μέθοδο, τὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ, πού εἶναι ἀνογκαῖα, γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, τὸν ὁποῖον αὐτὴ (ἡ πολιτεία) εἶναι

ἡ μόνη ἀρμοδίαι νὰ ὀρίζῃ.

Πέρα ἀπὸ τὶς γνώσεις, πού μπορεῖ, ὥσπου νὰ τὶς μάθῃ καλὰ τὸ παιδί, νὰ ἀποδειχθοῦν ξεπερασμένες, τὰ σχολικὰ προγράμματα πρέπει «νὰ ζωοποιηθῶν τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, νὰ ὀξύνουν τὴν κριτικὴν δύναμιν, νὰ καταστήσουν ὀφθαλμοφανῆ τὴν ἔναντι τοῦ συνολικῶς θεωρουμένου πολιτισμοῦ εὐθύνην καὶ νὰ προπαρασκευάσουν τὴν ἐτοιμότητα πρὸς λήψιν ἀποφάσεως ἔναντι προβληματικῶν ἠθικῶν καταστάσεων».

(Ed. Spranger ἄρθρον Κ. Γεωργούλη, «Ἐπιστ. Βῆμα Διδ.» τεύχος Σεπτεμβρίου - Ὀκτωβρίου 1962).

Ὅταν ἀπευθύνωμε τὸ ἐρώτημα, ἂν τὸ σημερινὸ σχολεῖο ἀνταποκρίνεται στὴν ὑποχρέωσίν του νὰ ὀπλιζῇ τὸν κάθε μαθητὴ, ὅσο ἐπιτρέπει τοῦτο ἡ ἀτομικότης του, τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι τὸ παλαιὸ σχολεῖο ἔκανε καλύτερα τὴν ἐργασία του ἢ ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν περασμένων δεκαετηρίδων ἦσαν εὐφρότεροι, ἱκανώτεροι. Ὁχι! Εἶναι, ὅλως, ἀναμφισβήτητον, ὅτι οἱ σημερινοὶ διδάσκαλοι ἔχουν γενικὴ καὶ εἰδικὴ μόρφωσιν ἀνώτερη ἀπὸ τοὺς παλαιότερους. Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα: Τὸ σχολεῖο δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ χωριστὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ, εἶναι ἓνα κομμάτι ἀπ' αὐτή, γιὰτὶ αὐτὴν καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ. Τὴν ὑπηρετεῖ, λοιπόν; Ἡ τὴν ὑπηρετεῖ ὅσο πρέπει, ὅσο ἀπαιτοῦν οἱ σημερινές καὶ, περισσότερο, οἱ μελλοντικὲς ἀνάγκες, τὶς ὁποῖες θὰ κληθοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν οἱ σημερινοὶ τρόφιμοι τῶν σχολείων;

Ἐδῶ πρέπει νὰ κάμωμε μιὰ διασάφισιν:

Ὅταν ἀπευθύνωμε τὸ ἐρώτημα ἂν τὸ σχολεῖον ὑπηρετῇ ἀποτελεσματικὰ τὴ ζωὴ, δὲν ἐννοοῦμε, ἂν παρέχῃ μόνον γνώσεις. Τὸ παιδί ἔχει καὶ ψυχὴ καὶ πρέπει, κοντὰ στὰ γράμματα, κοντὰ στὶς γνώσεις, νὰ παρέχεται καὶ ψυχικὴ τροφὴ σ' αὐτό. Ἡ διαγωγή τοῦ παιδιοῦ, ἡ βοήθεια γιὰ τὴ δημιουργία ἠθικοῦ χαρακτήρος, πρέπει νὰ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς φροντίδες τοῦ σχολείου. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ μεγαλῶναι ἡ εὐθύνη τοῦ σχολείου, γιὰτὶ ἡ οἰκογένεια, πού εἶναι τόσον εὐαίσθητη μπροστὰ στὴν πρόοδο τῶν παιδιῶν τῆς—«μὴ χάσουν τὰ παιδιὰ τὸ χρόνο τους»,—δὲν φαίνεται νὰ δείχνῃ τὴν ἴδια εὐαισθησίαν προκειμένου γιὰ τὴν ἠθικὴ θεμελίωσίν τους.

Ἐχομε τὴ γνώμη, ὅτι, ὅπως δὲν ἠμπορεῖ νὰ μάθῃ κανεὶς χορό, ἂν δὲν ἐπιχειρήσῃ νὰ χορέψῃ, καὶ κολύμπι, ἂν δὲν ἀποφασίσῃ νὰ μπη μέσα στὸ νερό, ἔτσι δὲν εἶν' εὐκόλο νὰ μιλοῦμε γιὰ ἠθικοποίησιν ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅταν αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος δὲν ἀσκῇ μιὰ ἐργασία, τῆς ὁποίας τοὺς καρποὺς νὰ θέτῃ στὴ διάθεσιν τοῦ συνόλου. Μιὰ ἐργασία, στὴν ὁποία νὰ βρῖσκῃ τὴ χαρὰ. Καὶ θὰ γίνεταί τόσο μεγαλύτερη ἡ χαρὰ, ὅσο δημιουργικώτερη εἶναι ἡ ἐργασία. Αὐτὴ ἡ ἐργασία (ἡ δημιουργικὴ) ἠθικοποιεῖ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὸν κάνει εὐτυχισμένο. Μιὰ

τέτοια εργασία θά αρχίζη—πρέπει νά αρχίζη—μέ χαρά. «τηλαυγές πρόσωπον», όπως θέλει ὁ Πίνδαρος.

Τά προβλήματα, πού ἀπασχολοῦν, σέ παγκόσμιον κλίμακα, τήν παιδεία εἶναι πολλά καί τεράστια. Καί εἶναι φυσικόν αὐτό. Τό σχολεῖο, τό ἀληθινόν σχολεῖο τῆς ζωῆς, τό σχολεῖο, πού εἶναι συνέχεια τῆς ζωῆς, δέχεται, ἀναπόφευκτα, τόν ἀντικτυπο τῶν προβλημάτων τῆς. Καί ἐπειδή τά προβλήματα τῆς μεταπολεμικῆς ζωῆς εἶναι πολλά καί δύσκολα, γι' αὐτό, ἀκριβῶς, τό λόγο καί τά προβλήματα τῆς παιδείας εἶναι ἀνάλογα. Αὕτη ἡ ποικιλία τῶν προβλημάτων ὥθησε καί ὥθει ὅλους τοὺς ὑπευθύνους γιά τήν ἀγωγή τῶν νέων (πολιτικούς, παιδαγωγούς, Ἐκκλησία, Συλλόγους γονέων κλπ.), νά ἐνδιαφέρονται γιά μιὰ ἀλλαγὴ, μιὰ μεταρρύθμισι τῆς παιδείας, σύμφωνα μέ τίς ἰδιαιτέρες συνθήκες (ἱστορικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, ἐθνικές, οἰκονομικές) κάθε λαοῦ.

Οἱ σημερινοὶ τρόφιμοι τῶν σχολείων μας θά ἀποτελέσουν τοὺς αὐριανούς ἐργάτας τῆς ἐπιστήμης, τῆς βιομηχανίας, τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων, τοὺς γεωργούς κλπ. θά εἶναι αὐτοὶ οἱ δραστήριοι μονάδες σέ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Ἀπ' αὐτοὺς θά προέλθουν ἡ πολιτική, θρησκευτική, πνευματική ἡγεσία τῆς χώρας.

Γιὰ νά ἀνταποκριθῇ, ὁμως, ἡ σημερινὴ γενεὰ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων σ' αὕτη τὴν τόσο σοβαρὴ καί ὑπεύθυνη ἀποστολὴ τῆς, πρέπει, νά εἰσαχθῇ ἀπὸ τώρα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, νά μυηθῇ στὶς διάφορες μορφές λειτουργίας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Οἱ σημερινοὶ νέοι μας δὲν πρέπει νά παραμεινουν, σὰν τὸν κυνηγὸ, κρυμμένοι σέ μιὰν ἀκρὴ, ὥσπου νά φύγῃ ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ζωὴ ἡ γενεὰ τῶν ἡλικιωμένων, γιὰ νά πάρουν τὴ θέσι τους, ἔτσι, χωρὶς καμμία προπαρασκευή. Πρέπει νά εἰσάγωνται στὴν κοινωνικὴ κόνιστρα σιγά—σιγά, νά προπαρασκευάζονται γιὰ τό μεγάλο ρόλο, πού θά κληθοῦν νά παίξουν, στὴ ζωὴ, σὰν ἐνεργὲς καί χρήσιμες κοινωνικὲς μονάδες. Καί δὲν ἔμπορεῖ νά θεωρηθῇ σημαντικὴ ἡ προσφορὰ ἐνὸς ἀτόμου στὴ ζωὴ, ἂν ἡ ἐργασία του δὲν εἶναι δημιουργικὴ.

Ἀπὸ δημιουργούς, ἀπὸ πρωτοπόρους, ἔχομε σήμερα μεγάλη ἀνάγκη καί ὄχι μόνον ἀπὸ ἀνθρώπους, πού ἀκολουθοῦν τὰ ἴχνη τῶν ἄλλων, σὰν ἀπλοὶ ὁπαδοί.

Τὸ σύγχρονο δημοτικὸ μας σχολεῖο,—γιὰ νά περιορισθῇ στὸ βασικὸ ἐθνικὸ σχολεῖο, μέ τὰ ἐφόδια τοῦ ὁποίου εἰσέρχεται στὴ ζωὴ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ λαοῦ μας—παρακολουθεῖ τὴν ὅλη κίνησι, πού γίνεται στοὺς προηγμένους λαοὺς στὸν τομέα τῶν παιδαγωγικοδιδασκτικῶν μεταρρυθμίσεων. Μὲ τὴν ἀποστολὴ, πρὸς μετεκπαίδευσιν, ἱκανῶν ἐκπαιδευτικῶν στὸ ἐξωτερικὸ (ἀδιάφορο ἂν εἶναι ἐφαρμόσιμο στὴ χώρα μας ὅ,τι προέρχεται ἀπ' ἐξω καί ἂν ἡμπορῇ νά εὐδοκιμήσῃ στὴ δική μας πρακτικότητά κάθε νεόφερτο παιδαγωγικὸ λουλούδι) καί μέ τὴ μελέτη σοβαρῶν συγγραμμάτων συγχρόνων διαπρεπῶν παιδαγωγῶν, ψυχολόγων καί διδασκτικῶν—ξένων καί δικῶν μας—καταβάλλεται μιὰ προσπάθεια ἀξιεπαινετὴ ἐκσυγχρο-

νισμοῦ τοῦ δημοτικοῦ μας σχολείου. Οἱ προσπάθειες αὐτὲς ἀναφέρονται, κυρίως, στὸ διδασκτικὸ τομέα. Ἔτσι ἀπ' ὅτι γνωρίζομε, οἱ σύγχρονοι διδασκτικὲς κατευθύνσεις ἔμπορεῖ νά συνοψισθοῦν στὰ ἑξῆς :

α) Διδακτικὸς διάλογος.

β) Ὁμαδικὲς ἐργασίες.

γ) Ἑνιαία διδασκαλία.

δ) Σιωπηρὲς ἐργασίες καί σκόπιμη ἐκμετάλλευσί τους καί

ε) Μέσα τὰ ὁποῖα συντελοῦν στὴν αὐτοτελεῖ ἐργασία τῶν μαθητῶν.

Ἐνα ἀπὸ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα νομίζομε, ὅτι βοηθοῦν στὴν αὐτενεργὸν πρόσκτησι τῶν γνώσεων εἶναι καί ἡ προσπάθεια τοῦ σχολείου νά καταστήσῃ τοὺς τροφίμους ἱκανοὺς νά μετέχουν τόσον ἐνεργὰ στὴ σχολικὴ ἐργασία, ὥστε καί τὴ διεύθυνσι αὐτῆς νά ἀναλαμβάνουν.

Σχετικὰ μέ τὴ μορφή αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι ὅσα ἀκολουθοῦν :

Τὴ μορφή τῆς διευθυνομένης ἐργασίας ἀπὸ τὰ παιδιά παρακολουθήσαμε, μαζί μέ τοὺς λοιποὺς μετεκπαιδευομένους στὸ Πανεπιστήμιο κατὰ τὰ ἀκαδημαϊκὰ ἔτη 1953—1955, στὸ πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖον τῆς Δ' Περιφερείας Ἀθηνῶν, μέ Ἐπιθεωρητὴ τὸν κ. Π. Παυλοῦρο. Ἐμεῖς παρακολουθήσαμε τὴν ἐργασία στὴν Ε' τάξι. Μετὰ τὴν παρακολούθησι, συγκεντρωθήκαμε σέ μιὰ αἴθουσα, ἐκεῖ δὲ ὁ κ. Παυλοῦρος μᾶς ἐμίλησε γιά τοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποίους ἐπέδιωσε νά ἐπιτύχῃ μέ τὴ διευθυνομένη ἐργασία καί μᾶς ἐτόνισε, ὅτι δὲν ἔκαμε καμμία ἐπιλογὴ τοῦ διδασκτικοῦ προσωπικοῦ, ἀλλὰ ξεκίνησε μέ τὸ ὑπάρχον.

Ὁμολογοῦμε, ὅτι δὲν ἐμείναμε ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν παρακολούθησι τῆς ἐργασίας ἐκείνης καί ἀφήσαμε τὸ ἐπιβλητικὸ διδασκτῆριον τῆς ὁδοῦ Καλησπέρη μέ σκεπτικισμό καί πολλὰ ἐρωτηματικά. Εἶχομε, ὁμως, πιά δεχθῇ ἕνα καινούργιο ἐρεθισμό, πού, παρὰ τίς ἀμφιβολίες μας, δὲν ἔπαυε νά μᾶς ἀπασχολῇ. Ἡ σκέψις, ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ ἐργασία ἐκείνη ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψὶ καί καθοδήγησι τοῦ φωτεινοῦ καί ρέκτου παιδαγωγοῦ κ. Παν. Παυλοῦρου, ἀλλὰ καί ἡ συνήθειά μας, νά μὴν ἐνεργοῦμε κάτω ἀπὸ τίς ἐνυπώσεις μιᾶς στιγμῆς, κρίνοντας καί ἐπικρίνοντας, ἄκαιρα, γεγονότα καί καταστάσεις καί νά μὴν εἴμεθα ποτὲ δογματικοὶ καί ἀπόλυτοι—ἰδίως σέ θέματα διδασκτικῆς φύσεως—μᾶς ὥθησε στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐργασίας. Ἔτσι, ἐπὶ πέντε σχολικὲς χρονιές, ἐργασθήκαμε μέ βοηθοὺς τὰ παιδιά μας στὴ διεξαγωγὴ τῆς σχολικῆς ἐργασίας. Ἐργασθήκαμε καί σέ 2/σιο ἀγροτικὸ σχολεῖο καί σέ πολυθέσιο τῶν Πατρῶν.

Προπαρασκευὴ τῶν μαθητῶν

Στὴν ἀρχὴ ἐπιδιώξαμε νά συνηθίσουν τὰ παιδιά (Δ' Ε' καί ΣΤ, στὸ 2/σιο καί ΣΤ' στὸ πολυθέσιο) στὸ νέο τρόπο ἐργασίας. Πάντοτε ἔθεωρήσαμε—καί θεωροῦμε—αὐτὸ βασικὴ προϋπόθεσι κάθε ἐπιτυχίας, στὸ διδασκτικόν. μάλιστα, τομέα. Νά γνωρίζουν, δηλαδή, τὰ παιδιά, τί ἐπιδιώκουν (τὸ σκοπὸ, μέ ἄλλη διατύπωσι, χωρὶς νά μᾶς τρομάζῃ ἡ λέξι, ὡς ἐνθυμίζουσα ἐρβάρτιανὰ στάδια!)

καὶ πῶς θὰ τὸ ἐπιτύχουν αὐτό. Ὄταν τὰ παιδιά γνωρίζουν τὸ σκοπὸ τῆς ἐργασίας καὶ τὴ χρησιμοποίησι, στὴν κάθε περίπτωσι, τῶν ἐνδεδειγμένων μέσων τότε—εἶναι αὐτονόητο αὐτό—θὰ μετέχουν ἐνεργητικά, θὰ εἶναι χαρούμενα, δὲν θὰ καταπονούνται εὐκόλα, καὶ τὰ σπινθηροβόλα μάτια τους θὰ προδίδουν τὴν εὐτυχία τους. Βέβαια ἡ σοβαρὴ ἐργασία εἶναι μόχθος, εἶναι πόνος καὶ καμμία διδακτικὴ μέθοδος δὲν ἔμπορεῖ, στὰ σοβαρά, νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι βρῆκε τὸ... μυστικὸ τῆς χωρὶς κόπο μαθήσεως. Ὡστόσο, ὅμως, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφισβητηθῇ, ὅτι ἡ σχολικὴ ἐργασία, πού γίνεται μὲ χαρὰ καὶ ἐνδιαφέρον, προκαλεῖ πολὺ λιγώτερη κόπωση στὰ παιδιά!

Μὲ πολλὰ καὶ ἐπίπονες προσπάθειες κατωρθώσαμε νὰ μυηθοῦν τὰ παιδιά στὸν τρόπο τῆς ἐργασίας. Ὅχι λιγώτερες προσπάθειες χρειάστηκαν γιὰ νὰ συνηθίσουν τὰ παιδιά νὰ μιλοῦν. Νὰ μιλοῦν μὲ ἀκρίβεια, μὲ χάρι, μὲ θάρρος καὶ εὐγένεια. Καὶ εἶναι ἐπιδιώξεις αὐτές, πού πρέπει νὰ πραγματοποιοῦνται σ' ἓνα σύγχρονο σχολεῖο, ἂν πρόκειται νὰ ἀποβῇ αὐτὸ σοβαρὸς μορφωτικὸς παράγων, ἀληθινὸ σχολεῖο τῆς ζωῆς. Γιατί—ἐμεῖς τουλάχιστον οἱ Ἕλληνες—δὲν ἀσκοῦμε τοὺς τροφίμους τῶν σχολείων μας—τῶν σχολείων ὧν τῶν βαθμίδων—στὸ λόγο, στὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ γνώρισμα, τὴν «εἰδοποιὸν διαφορὰ», πού ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τ' ἄλλα ζῶα. Ἡ ὁρμὴ πρὸς ἀνακοίνωσιν, ἡ τάσις πρὸς τὴν κοινωνικότητα, ἡ δίψα πρὸς τὴ γνῶσι («φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρέγεται» ὁ ἄνθρωπος), ὅλα αὐτά, εἶναι σπουδαῖοι ὑποβοηθητικοὶ παράγοντες σ' ἓνα καλὰ ὀργανωμένο καὶ ἀξιο τῆς ἀποστολῆς τοῦ σύγχρονο σχολεῖο. Τοὺς ἐκμεταλλεόμεθα τοὺς παράγοντας αὐτοὺς ὅσο καὶ ὅπως πρέπει; Δὲν νομίζομε, ὅτι ἔμπορεῖ νὰ δοθῇ στὸ ἐρώτημα ἀπάντησις καταφατικὴ. Καὶ στὰ Πανεπιστήμια, ἀκόμη, καὶ ἰδιαίτερα στὴ Νομικὴ Σχολή, οἱ ἀπόφοιτοι τῆς ὁποίας καλοῦνται, κατ' ἐξοχὴν αὐτοί, νὰ ἀσκήσουν τὸ λόγο, νὰ κινηθοῦν, νὰ σταδιοδρομήσουν μὲ τὸ λόγο, καὶ ἐκεῖ, νομίζομε, δὲν γίνεται καμμία ἀσκήσις σ' αὐτόν. Ὁ λόγος εἶναι τέχνη σ' ὅσο βαθμὸ καὶ ἂν ὑπάρχουν ἔμφυτες ἱκανότητες—καί, συνεπῶς, χρειάζεται ἀσκήσις.

Ἐτονίσσαμε, πρὶν πάντω, ὅτι, κοντὰ σ' ἄλλα, ἔπρεπε τὰ παιδιά νὰ μάθουν νὰ συζητοῦν καὶ μὲ εὐγένεια. Καὶ εἰν' αὐτό κάτι, πού νομίζομε, ὅτι δὲν διακρίνει ἑμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Ἀρκεῖ νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς τὴ συζήτησι μιᾶς ὁμάδος ἀνθρώπων γιὰ νὰ βγάλῃ εὐκόλα τὸ συμπέρασμα, τί διαπιστώνει; . Κανένας, σχεδόν, δὲν ἔχει τὴν ὑπομονὴ νὰ ἀκούσῃ τὸ συνομιλητὴ του. Βιάζεται νὰ τελειώσῃ, ὅσο γίνεται πρὶν γρήγορα, γιὰ νὰ εἰπῇ αὐτὸς τὴ δική του γνώμη. Πολλὰς φορές, μάλιστα, τὸν διακόπτει. Συμβαίνει, συχνά, καὶ τοῦτο, τὸ χειρότερον: Μιλοῦν πολλοὶ μαζί καί, στὸ τέλος, ἐπικρατεῖ ὁ... πρὶν βροντόφωνος!

Μιά πινακίδα θὰ εἶχε τὴ θέσι τῆς σὲ κάθε μέρος, πού συγκεντρώνονται καὶ συζητοῦν οἱ Ἕλληνες: «Μάθε νὰ ἀκοῦς!».

Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γνωρίζῃ κανεὶς νὰ ἀκούῃ!...

Ὁ μηχανισμὸς τῆς ἐργασίας

Οἱ μαθηταί, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη προετοιμασία—ὅπως, συνοπτικά, τὴν ἐξεθέσαμε παραπάνω—εἶναι ἑτοιμοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ ἀναλάβουν μέρος τῆς εὐθύνης τοῦ διδασκάλου, ὅπως εἶναι ἡ διευθύνσις τῆς σχολικῆς ἐργασίας. Ἐκεῖνοι πού θὰ διευθύνουν τὴν ἐργασία ὀρίζονται, μὲ τὴ σειρά, ἀπὸ τὴν προηγουμένη ἡμέρα. Εἶναι δύσκολο—γιὰ μερικοὺς ἴσως καὶ ἀπίστευτο—νὰ περιγραφῇ ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μαθητῶν γιὰ τὴν ἱκανοποιητικὴ προσπάθειά τους προκειμένου νὰ διευθύνουν ἓνα μῆθημα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πλήρη κατοχὴ τῆς ὕλης—ἀπὸ τὰ βοηθητικὰ ἐγχειρίδια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς μαθ. βιβλιοθήκης—ὁ διευθύνων μαθητὴς ἐτοιμάζει, ἀκόμη, καὶ τὴν κατάλληλη εἰσαγωγή.

Καὶ ἔρχεται ἡ ὥρα τῆς ἐργασίας. Ὁ «διευθύνων» (ἢ «ἡ διευθύνουσα») παίρνει τὴ θέσι τοῦ σ' ἓνα τραπέζι μπροστὰ ἀπὸ τοὺς συμμαθητὰς του. Καὶ πόσο προσέχουν τὸ «βῆμα» τοὺς αὐτοί! Πάντοτε τὸ τραπεζομάνδρλό του καὶ τὰ ἄνθη τοῦ τραβοῦν τὴν προσοχή τους περισσότερον ἀπ' ὅσο ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἔδρα τοῦ διδασκάλου τοὺς!). Πόσες ἡμέρες ἐπερίμενε αὐτὴ τὴν ὥρα! Ἐκφράζει τὴ χαρὰ του καὶ λέει, ἀπευθυνόμενος στοὺς συμμαθητὰς του, αὐτὰ, περίπου, τὰ λόγια: «Αὐτὴ τὴν ὥρα, παιδιά, εἶναι, ὅπως ξέρετε, ἡ σειρά μου νὰ διευθύνω στὸ μῆθημα (τῆς Γεωγραφίας π.χ.). Εἶναι τόσο σπουδαῖο αὐτὸ τὸ μῆθημα, πού εἰμαι βέβαιος, ὅτι ὅλα τὰ παιδιά, θὰ ἔχουν προετοιμασθῇ. Σὰς παρακαλῶ, λοιπόν, νὰ ἐργασθoῦμε ὅλοι κατὰ τὴν ὥρα μὲ ὀρεξί, γιὰ νὰ εὐχαριστηθoῦμε καὶ ἐμεῖς καὶ νὰ εὐχαριστήσωμε καὶ τὸν διδάσκαλό μας».

Γιὰ νὰ πάρουν μιὰ ἰδέα, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες δὲν ἔχουν ἐργασθῇ μὲ τὸν τρόπο, πού περιγράφομε, ἐδῶ, δὲν κρίνομε ἀσκοπο νὰ παραθέσωμε μερικὰ σημεῖα τῶν πρακτικῶν τοῦ Παιδ. Συνεδρίου δημ.)λῶν τῆς Β' Περιφέρειας Πατρῶν, πού ἔγινε στὶς 25 4-59, ὑπὸ τὴν φωτεινὴ καθοδήγησι τοῦ κ. Παν. Παυλοῦρου καὶ κατὰ τὸ ὅποιο παρουσιάσαμε τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου μας. Τὰ πρακτικὰ αὐτὰ ἐδημοσιεύθηκαν στὸ «Δ Ε Λ Τ Ι Ο Ν» τῆς Ἑνώσεως Ἐπιθεωρητῶν:

«...Οἱ μαθηταί Ε' καὶ Στ' τάξεως τοῦ σχολείου, μετὰ ἐναρκτήριον προσευχήν, ἤρχισαν τὴν ἐργασίαν των, ἐφαρμόσαντες τὸ εἰθισμένον παρ' αὐτοῖς πεντάλεπτον διαφόρων ἐπαναλήψεων.

Ἐν συνεχείᾳ μιὰ μαθήτρια εἰσήγαγε τὰ παιδιά εἰς τὸ μῆθημα τῆς ἀναγνώσεως. Αὕτη διηύθυνε κατὰ θαυμάσιον τρόπον τὴν δοθεῖσαν, ἐκ τῆς προηγουμένης, ὑπὸ τοῦ διδ.)λου, πρὸς ἐπεξεργασίαν ἐνότητά: «Ἡ τιμιότης τοῦ Κανάρη», ἀκολουθήσασα τὴν ἐξῆς σειράν:

«Ἀνάγνωσις τῆς ἐνότητος, κατὰ τεμάχια, ὑφ' ὧν τῶν μαθητῶν. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἐπηκολούθησεν ἡ ἀναζήτησις τῶν λαθῶν ἀπαγγελίας, ὡς καὶ τῶν φραστικῶν τοιούτων. Ἑρμηνεῖα ἀγνώστων λέξεων, ἔννοια, κρίσεις, γενικαὶ ἀτομικαὶ περιλήψεις ὡς καὶ ὁμαδικαὶ τοιαῦται. Ἀνεφέρθησαν τὰ κεντρικὰ σημεῖα τοῦ μαθήματος. Κεντρικὰ ἀτομικὰ ἰδέαι καὶ ὁμαδικὰ τοιαῦται Χαρακτηρισμοὶ προ-

σώπων, συναισθήματα, στοιχεία πολιτισμού, ωραι-
αι λέξεις και φράσεις, αντίθετοι, λέξεις, συνώνυμοι
και όμοιοι, υποκοριστικά, γραμματικά παρατη-
ρήσεις, εικόνες, έντυπώσεις, και άπορία. 'Ανάπτυ-
ξεις λέξεων και φράσεων, μεταφορά και παρομοιώ-
σεις, εικόνες, έντυπώσεις και άπορία. Και τέλος
όλοι οι όμαδες παρουσίασαν σχετικά, με την έν-
ότητα, εικόνες και ποιήματα.

«Κατά την διάρκεια της πορείας του μαθήμα-
τος και εις το τέλος έκαστης, επί μέρους, έπεξεργα-
σίας της ένότητας, επενέβαινε, τη αίτησε των παι-
διών, όσάκις παρίστατο ανάγκη, ό έξ άρχης πα-
ρακολουθών την όλην πορείαν ό κ. Τσιμπούλης,
συμπληρώνων, λίαν επιδεξίως, με πολλήν προσή-
νειαν, και καταλλήλως τας τυχόν παρουσιαζόμενας
έλλειψεις των παιδιών, εύρύνων, εις τινες, περιπ-
τώσεις, την έπεξεργασίαν ... »

Στό συνέδριο έκείνο έγινε, με τον ίδιο τρόπο,
διδ)λία Γεωγραφίας της ένότητας «Έλβετία».

Παραθέτομε άπόσπασμα των πρακτικών :

«'Η υπό του διευθύνοντος μαθητού κληθείσα μα-
θήτρια διηγήθη υποθετικών ταξίδιον μετά της μη-
τρός της εις την 'Έλβετιαν, αναφέρουσα τους κυ-
ριωτέρους σταθμούς, πού συνήντησε μέχρις άφι-
ξεώς της εις 'Έλβετιαν, όποτε ή μήτηρ της της έξη-
τησε να διηγηθί, τί γνωρίζει περί αυτής και, ου-
τω, με την ώραίαν αυτήν και φυσικήν εισήγησιν,
έκαμε ή μαθήτρια λεπτομερή διήγησιν περί 'Έλβε-
τίας (Πληθυσμός, ποταμοί, κλίμα, προϊόντα, όρη,
πόλεις κ.λ.π.). 'Επικολούθησαν σχετικά συμπλη-
ρώσεις και κρίσεις υπό των μαθητών. Τέλος παρου-
σίασαν διαφόρους εικόνες και εργασίας οι διάφοροι
όμαδες.

«'Ο κ. Τσιμπούλης, χωρίς να διακόπτει την αυ-
τενέργειαν των μαθητών του, επώπτευσεν με τόσην
δεξιότητα το μάθημα, ώστε, άφ' ενός να γίνη εύρυ-
τάτη και πλήρης ή ανάπτυξις αυτού, άφ' έτέρου
δεν να διεξαχθί το κάπως δυσνόητον και κουραστι-
κόν, διά τα παιδιά μάθημα της Γεωγραφίας υπό
τύπον εύχάριστον δι' αυτά... Μετά το μάθημα της
Γεωγραφίας και άφου, ένδιαμέσως, ένυχαγωγήθη-
σαν με δύο τρία τραγουδάκια, υπό την διεύθυν-
σιν μαθητριάς και με άπαγγελίαν, έτελείωσαν την έρ-
γασίαν των οι μαθηταί — Μετά την παρακο-
λούθησιν της όλης εργασίας ό κ. Παυλούρος εύχα-
ριστεί τα παιδιά διά την εργασία, την όποιαν,
τόσον επιτυχώς, παρουσίασαν και εις τους λόγους
του άπαντα καταλλήλως μία μαθήτρια έκ του προ-
χείρου »

Πιθανές αντιρρήσεις και άπορίες

1. Τι θα γίνη, όταν πρόκειται για ένα ιστορικό
μάθημα, πού αναφέρεται σε γεγονός άκρως συγκι-
νητικό, π.χ. είναι ό χορός του Ζαλλόγγου, ή έξο-
δος του Μεσσολογγίου κ.λ.π.;

'Απάντησις : Πολλές φορές, σε τέτοιες περιπτώ-
σεις τα παιδιά τα ίδια ζητούν να διηγηθί ό διδ)
λος το μάθημα. Και θα προβή στην ένέργεια αυτή
ό διδ)λος. Θα διηγηθί με όλους τους κανόνες της
καλής διηγήσεως, για να συγκινήσιν. 'Όπου, όμως,
τα παιδιά — και αυτό συμβαίνει στις περισσότερες

περιπτώσεις μόνο τους κατορθώνουν να άποκτούν
γνώσεις, θα άποτελή άσέβεια, το λιγώτερο, στην
«έν ανάπτυξει» ατομικότητά τους ή προσφορά
όλων των γνώσεων από το διδ)λο σαν το μοναδι-
κό πρωταγωνιστή.

2) Μήπως με τη μορφή αυτής της διευθυνομέ-
νης εργασίας παραμερίζεται ό διδ)λος;

'Απάντησις : Κάθε άλλο. Είναι αναντικατάστα-
τος ό διδ)λος. Θα παίξη πάντοτε αυτός το ρόλο
του διδ)λου και ό μαθητής έκείνον του μαθητού,
κατά την διεξαγωγή της σχολικής εργασίας. Μία
παραχώρησις έγινε προς το μαθητή! Μέρος της
εύθύνης της εργασίας αναλαμβάνει και αυτός. 'Απο-
τελεί, άλλωστε άξίωμα της συγχρόνου διδακτικής,
όπως ό μαθητής, με αυτετεργό προσωπική έργα-
σία, άποκτά τις γνώσεις, τις όποιες ήμπορεί να
άποκτήσιν μόνος του. Δεν διδάσκει ό μαθητής. Την
έργασία διευθύνει, ενώ κοντά του υπάρχει ό έχων
την εύθύνη, για όλα, ό διδ)λος.

'Αποτελεί, λοιπόν, ό τρόπος διδ)λίας το «άπαν»
ώστε να γίνεται τόσος λόγος για την άφογη διε-
ξαγωγή του ;

'Απάντησις : Είναι αναντίρρητον, ότι ένας από
τους βασικούς σκοπούς του σχολείου είναι ή πα-
ροχή γνώσεων στα παιδιά. Γεννάται, λοιπόν, το
έρωτημα! Μήπως το παιδί είναι δυνατόν, έπειτα
από κατάλληλη καθοδήγησι, να άποκτήσιν, με τη
δική του προσωπική προσπάθεια και εργασία,
γνώσεις χρήσιμες για τη ζωή ; 'Η πείρα ή καθη-
μερινή δίνει άπάντησι καταφατική στο έρώτημα.
'Ας αναλογισθούμε, άλλωστε, πόσες γνώσεις παίρ-
νει το παιδί μόνο του, με τα παιχνίδια του και με
την άδιάκοπη άναστροφή του με τα πράγματα,
πριν έλθη στο σχολείο. 'Εχει, έπίσης, άποδειχθί
πειραματικώς, ότι παραμένουν στην συνείδησι και
γίνονται δημιουργικές έκείνες οι γνώσεις, τις όποιες
άποκτά ό άνθρωπος με την καταβολή της δικής
του, προσωπικής προσπάθειας.

'Η προσωπική μας πείρα, επάνω στο ζήτημα,
πού μās άπασχολεί, ήμπορεί να συνοψισθί στα
άκόλουθα :

1. Τα παιδιά, με τον άδρομερως περιγραφέντα
τρόπον εργασίας, άσκοούνται να μιλούν ώραία και
να άκούν τις γνώμες των άλλων.

2. 'Υποχωρεί ό εγωισμός και συνηθίζουν να
δέχωνται τις παρατηρήσεις των άλλων, να ανα-
γνωρίζουν τα σφάλματά τους και την ύπεροχή
των συμμαθητών τους. Μαθαίνουν να συνεργάζον-
ται για έναν κοινό σκοπό, μέσα στην επιτυχία του
όποιου βλέπουν και τη δική τους, την προσφορά.
Πόση σημασία έχει για μās τους Έλληνες αυτό, εί-
ναι, νομίζομε, περιττό να αναλυθί.

3. Είναι δυνατόν να εφαρμοσθί από κάθε διδ)
λο, άρκεί να έχη πλήρως κατανοήσιν τη μορφή αυ-
τής της εργασίας.

Τα άπρόοπτα, πού παρουσιάζονται, είναι πολ-
λά και πρέπει ναχη «πάντ' άνοιχτά, πάντ' άγρυ-
πνα τα μάτια της ψυχής του» ό διδ)λος.

4. Δημιουργείται μία τόσο χαρούμενη ατμό-
σφαιρα μέσα στην τάξι, ώστε τα παιδιά, έπειδή
νομίζουν, πώς γίνονται μικροί δημιουργοί — και
είναι άληθινόν αυτό — δεν θέλουν να φύγουν από

ΔΥΣΚΟΛΑ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΥΣΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΔΗΜ. ΡΕΒΕΛΙΩΤΗ, Διδ/λου Ειδικού Παιδαγωγού Πτυχ. του Παν/μίου
του Ίλλινόις, διευθύνοντας το Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον Ἀθηνῶν

Σημαντικά είναι τὰ βήματα προόδου πού έπετε-
λέσθησαν κατά τὰ τελευταία έτη εἰς τὴν πατρίδα ἡ-
μῶν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀσχολου-
μένην μὲ τὴν ἀγωγήν τῶν κανονικῶν παιδιῶν. Περὶ
τῆς ἀγωγῆς ὅμως τῶν δυσκόλων προβληματικῶν καὶ
δυσπροσαρμόστων παιδιῶν, ἐλάχιστα ἔχουν γραφῇ καὶ
λεχθῇ.

Ἡ ἀγωγή τῶν δυσκόλων καὶ δυσπροσαρμόστων
παιδιῶν τῆς χώρας ἡμῶν θεραπεύεται σήμερον ὑπὸ
ἐνὸς Δημοσίου Σχολείου, ὑπὸ τὸν τίτλον «ΠΡΟΤΥ-
ΠΟΝ ΕΙΔΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ». Τὸ σχο-
λεῖον τοῦτο ἰδρύθη δυνάμει τοῦ Α.Κ. 453)37, ὡς οὖ-
τος ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ Α.Ν. 1049)38. Σκοπὸς τοῦ
σχολείου τούτου εἶναι νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον ἀ-
σκήσεως πάντων τῶν μετεκπαιδευμένων διδασκάλων,
τῶν ἐπιθυμούντων νὰ τοποθετηθοῦν εἰς εἰδικὰ σχολεῖ-
α ἢ εἰδικὰς τάξεις διὰ δύσκολα καὶ δυσανάρμοστα
παιδιά, ἐνεκεν τῆς νοητικῆς των καθυστέρησεως.

Συμφώνως τῷ ἰδρυτικῷ νόμῳ, εἰς τὸ ὡς εἴρηται
σχολεῖον, γίνονται δεκτοὶ πρὸς φοίτησιν μαθηταὶ ὑ-
στεροῦντες μὲν ἐναντι τῶν ὁμηλικῶν των κανονικῶν
μαθητῶν, ἀλλ' ἔχοντες ἱκανότητος πρὸς μόρφωσίν
τινα.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου τούτου σχολείου, ὑπάρχουν
καὶ τινὰ ἄλλα ἰδρύματα τοῦ Ὑπουργείου Προνοίας,
Βασιλικῆς Προνοίας ἢ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας,

θεραπεύοντα τὴν ἀγωγήν ἐνὸς ἀπειροελαχίστου ποσο-
στοῦ μαθητῶν νοητικῶς καθυστερημένων.

Τόσον τὸ Πρότυπον Εἰδικόν Σχολεῖον Ἀθηνῶν
(Π.Ε.Σ.Α.) ὅσον καὶ τὰ προαναφερόμενα ἰδρύματα
εἶναι ἀνεπαρκέστατα διὰ τὴν κάλυψιν τῆς ἀγωγῆς
τῶν νοηματικῶς καθυστερημένων παιδιῶν τῆς πατρί-
δας μας, τὰ ὅποια θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίζωνται ἀπὸ
20.000 — 30.000, ἐὰν βεβαίως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς
εἰς προηγμένας χώρας γενομένας ἐρεῦνας, ὅπου τὸ πο-
στὸν τῆς νοητικῆς καθυστέρησεως ἐπὶ παιδιῶν τῆς
σχολικῆς ἡλικίας ἀνέρχεται 2-3%.

Οἱ τοιοῦτοι μαθηταὶ ἐνεκεν τῆς καθυστερημένης
νοητ.κῆς των ἀναπτύξεως δὲν δύνανται νὰ ἀνταποκρι-
θοῦν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κατὰ τάξεις ἰσχύοντος ἀ-
ναλυτικοῦ προγράμματος. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀρ-
κετὰ καθυστερημένοι εἰς τὰς περιοχὰς τῆς κοινωνικῆς
καὶ συναισθηματικῆς προσαρμογῆς καὶ τῆς νοητικῆς
ἀναπτύξεως. Ἡ ἱκανότης των ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ νὰ
κατευθύνουν τὰς ὑποθέσεις των δι' ἐλαχίστης ἐπιβλέ-
ψεως μέχρι τοῦ νὰ χρειάζωνται πλήρη φροντίδα.

Μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων ὑπάρχουν τε-
ράστια διαφοραί. Βιολογικῶς καὶ ψυχολογικῶς δύο
ἄτομα, οὐδέποτε εἶναι ὅμοια. Ἡ σωματικὴ διαφορὰ
μεταξὺ τῶν ἀτόμων, δὲν εἶναι τόσον μεγάλη ὅσον ἡ
πνευματικὴ. Ἡ Μάρτενς, διευθύντρια τῆς ἀγωγῆς τῶν
μαθητῶν, πού ἀποκλίνουν τῶν κανονικῶν τοῦ Ὑ-

τὴν αἴθουσα. Πουθενὰ δὲν ἔχει τόση ἐφαρμογὴ τὸ
«Γέρων γέρον» γλῶττιαν ἡδίστην ἔχει, παῖς παιδί»,
πού ἐμαθαίναμε στὸ συντακτικόν, γιὰ νὰ ἀντιλη-
φθοῦμε τὴ δοτικὴ «τοῦ κατὰ τι ἢ τῆς ἀναφορᾶς». Οἱ
ἐρωτήσεις τους σαφεῖς — καὶ ξέρομε, πόσο δύ-
σκολο εἶναι νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς — καὶ οἱ ἀπαντήσεις
του ἀπλές, ὄχι ἐπιτηδευμένες, ἀλλὰ πλήρεις. Μό-
νον, ὅσοι ἔχουν ἐργασθῇ μὲ τὴ μορφή αὐτὴ τῆς
ἐργασίας ἢ ὅσοι γνωρίζουν τίς πλούσιες παιδικές
δυνατότητες, δὲν θὰ ἐκπλαγοῦν, ὅταν βρεθοῦν σὲ
μιά τάξιν μὲ τοὺς μικροὺς στὸ προσκήνιο, καὶ δὲν θὰ
ἐκλάβουν τὴν ἐργασία, σὰν σκηνοθεσία! Ἐμεῖς κά-
ποτε, σὰ μιά τέτοια ἐκφρασί ἀμφιβολίας, ἀπαντή-
σαμε :

«Ἐρχεσθε καὶ ἴδετε»!...

5. Εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ σὲ κάθε τύπον
σχολείου.

6. Ὄταν ὑπάρχῃ πλουσία μαθητικὴ βιβλιοθή-
κη, τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι καλύτερα.

7. Οἱ μαθηταὶ νὰ εἶναι χωρισμένοι σὲ ὁμάδες καὶ
νὰ ὑπάρχῃ στὴν τάξιν μία μορφή — συντηρητικὴ,
βέβαια — αὐτοδιοικήσεως.

8. Μαθηταὶ δειλοὶ καὶ τύποι «κλειστοὶ» λαμβά-
νουν μ' εὐχαρίστησιν μέρος στὶς συζητήσεις καὶ κι-

νοῦνται, γιὰτὶ ἀντιλαμβάνονται, ὅτι δὲν τοὺς κα-
ταθλίβει ἡ παρουσία τοῦ διδ/λου, πού τὸν νοιώ-
θουν, κοντά τους, πολύτιμο σύμβουλο καὶ βοηθό.
καὶ

9. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι προέχει ἡ
προσωπικότης τοῦ διδ/λου, ὑποστηρίζομε, ὅμως,
ὅτι ἡ μορφή αὐτὴ τῆς ἐργασίας καὶ ὑπὸ τὰς προϋ-
ποθέσεις πού ἐτονίσσαμε, βελτιώνει τὴν ἀπόδοσιν
κάθε διδασκάλου.

Εἶναι, δηλαδή, ἀνάγκη τὸ ὅλο πνεῦμα τοῦ σχο-
λείου νὰ βοηθῇ τὴν ἐργασία. Αὐτό, ὅμως, δὲν πρέ-
πει νὰ σταθῇ ἐμπόδιο, γιὰ κάθε φιλοπρόοδο καὶ
ἀνήσυχο διδ/λο, πού θέλει νὰ δοκιμάσῃ καὶ ἄλλες,
νέες, μορφές διδακτικῆς ἐνεργείας στὸ σχολεῖο του.
Ἄς ἀρχίσῃ μὲ μόνο ὅπλο τὸν ἐνθουσιασμό του καὶ
τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸ παιδί — χαρακτηριστικά,
πού ποτέ, μὲλες τίς δοκιμασίες του, δὲν ἔλλειψαν
ἀπὸ τὸν Ἑλληνα διδ/λο. Σιγὰ-σιγὰ θὰ διαπιστώ-
σῃ, πῶς ὅλα ἀρχίζουν νὰ ἀλλάζουν στὸ σχολεῖο
του. Δὲν θὰ γίνῃ, βέβαια, λιγώτερο ἐπίπονο τὸ
ἔργο του. Θὰ καταστοῦν, ὅμως, ἀσφαλῶς, πιὸ δη-
μιουργικοὶ καὶ πιὸ εὐτυχισμένοι οἱ μαθηταὶ του.
Καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ τὴν οὐσιώδη ἀμοιβή τοῦ Ἑλ-
ληνος διδασκάλου.

πουργείου Παιδείας τῶν Η.Π.Α. λέγει ὅτι ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἐξήχθη ἐκ χιλιάδων τεστ ποὺ ἐδόθησαν εἰς παιδιὰ τῆς αὐτῆς χρονολογικῆς ἡλικίας. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ ὑψηλότερος οὐδέποτε ὑπερέβαινε τὸν πλέον χαμηλόσωμον κατὰ τὸ διπλάσιον. Κατὰ τὰ πνευματικὰ ὁμῶς χαρακτηριστικὰ ἡ διαφορὰ ἦτο τεραστία, δεδομένου, ὅτι οἱ πλέον νοήμονες ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐκτελέσουν πράξεις, αἵτινες ἀπήτουν νοημοσύνην τεραστίας δυνάμεως, ἐνῶ οἱ ὑπολειπόμενοι ἐπαυσαν νὰ ἐργάζωνται εἰς τὴν συνάντησιν τῶν παραμικρῶν δυσκολιῶν.

Τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ κατὰ τὴν σωματικὴν τῶν ὀριμότητα, ὡς ὁμάς, τείνουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν πορείαν ἀναπτύξεως τῶν κανονικῶν παιδιῶν τῆς αὐτῆς χρονολογικῆς ἡλικίας. Συγκρινόμενα μὲ παιδιὰ τῆς αὐτῆς χρονολογικῆς ἡλικίας, εἶναι ὅπως δὴποτε κατώτερα εἰς βάρος καὶ εἰς ἀνάστημα. Φέρουν περισσότερὰς σωματικὰς ἀναπηρίας ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα παιδιὰ, καὶ εἶναι περισσότερον ἐπιρρεπῆ εἰς τὰς ἀσθενείας. Ὁ βαθμὸς τῆς κοινωνικῆς τῶν ἀναπτύξεως φαίνεται νὰ εἶναι μικρότερος κάπως τῆς σωματικῆς τῶν ἀναπτύξεως ἀλλ' ἐτι μεγαλύτερος τῆς πνευματικῆς τῶν ἀναπτύξεως.

Ἐχει παρατηρηθῆ ὅτι τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ ἔχουν παρόμοια χαρακτηριστὰ ὡς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Διαφοραὶ ὑπάρχουν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ εἶδος. Τοιοῦτοτρόπως, ἐν ἄτομον, ἀσχετῶς τῆς πνευματικῆς του καταστάσεως, δύναται ὑπὸ ὀρισμένης συνθήκας νὰ παρουσιάσῃ σημεῖα ἀπογοητεύσεως ἢ ἐξοργισμοῦ εἰς τινὰ βαθμὸν καὶ ἀνικανότητα τινὰ νὰ λύσῃ ἀφηρημένα προβλήματα κλπ. Τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ παρουσιάζουν μικρότεραν διάρκειαν καὶ ἔντασιν προσοχῆς, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ κανονικὰ παιδιὰ. Δὲν ὁμιλοῦν ἐπαρκῶς καὶ συναντοῦν δυσκολίας προσαρμογῆς ἀπομακρυνόμενα τῶν γονέων τῶν.

Τινὰ παρουσιάζουν μειωμένην αὐτοπεποίθησιν καὶ αὐτοκυριαρχίαν, ἐν συγκρίσει πρὸς κανονικὰ παιδιὰ. Ἄλλα παρουσιάζουν ἑλλειψιν συγκεντρώσεως, εὐκόλως ἀφαιροῦνται, ἔχουν καθυστερημένην γλωσσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ παρουσιάζουν αὐτοὑποτίμησιν καὶ δυσκολίας εἰς τὴν μάθησιν.

Αἱ παρ' αὐτῶν συναντώμεναι δυσκολίαι κατὰ τὴν μάθησιν ἐντὸς τῶν κανονικῶν τάξεων δύναται σοβαρῶς νὰ ἐπηρεάσουν τὴν κοινωνικὴν καὶ ψυχολογικὴν τῶν προσαρμογὴν. Τὰ ἀντιμετωπιζόμενα ὑπ' αὐτῶν προβλήματα ἐντὸς τῶν κανονικῶν τάξεων εἶναι δυνατόν νὰ προξενήσουν εἰς αὐτὰ ταραχάς, ποὺ νὰ τὰ δηγῇσιν εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἢ τὴν ἀπομόνωσιν. Οὕτω, γίνονται ἀνυπόμονα, ἐχθρικά, φθονερά, φλύαρα καὶ παρουσιάζουν δυσκολίας συνεννοήσεως ἢ δεικνύουν ἀπάθειαν. Ἐνεκεν τούτων τῶν προβλημάτων δὲν δύναται νὰ ὠφεληθοῦν εἰς τὸ μάξιμουμ ἀπὸ τῶν σύνθηθες ἀναλυτικῶν πρόγραμμα τῶν κανονικῶν τάξεων. Συναισθηματικαὶ συγκρούσεις σωματικαὶ καταστάσεις ἢ συνθήκαι τοῦ περιβάλλοντος, δύναται νὰ ἐπηρεάσουν πλήρως τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τῶν νοητικῶς καθυστερημένων παιδιῶν. Πολλοὶ εκπαιδευτικοὶ πιστεύουν, ὅτι ἡ τοποθέτησις τῶν τοιούτων παιδιῶν εἰς εἰδικὰς τάξεις, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἐφαρμόζεται ἐν ἀναλυτικῶν πρόγραμμα προσηρμοσμένον πρὸς τὰς πνευματικὰς τῶν ἱκανότητας, εἶναι δυνατόν ν' ἀποβῇ

ὠφέλιμος δι' αὐτὰ καὶ δυνατόν νὰ καταστήσῃ ταῦτα ἱκανὰ νὰ ἐπιτύχουν εἰς τοὺς σκοποὺς ποὺ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐπιδιώκει, ἤτοι νὰ γίνουν χρήσιμα ἀπὸ οἰκονομικῆς πλευρᾶς, κοινωνικῶς προσηρμοσμένα, νὰ καταστοῦν ἱκανὰ νὰ ἐπιλύουν τὰς ὑποθέσεις τῶν, νὰ συμπεριφέρονται ἁρμονικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους, νὰ χρησιμοποιοῦνται ὡς ἡμειδισμένοι ἢ ἀνειδίκευτοι ἐργάται καὶ νὰ συμβάλουν ὡς πολῖται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Κοινότητος.

Αἱ ἠνωμένα Πολιτεῖαι, ἡ Ἀγγλία καὶ διάφοραι ἄλλαι προηγμένα χώραι, ἔχουν προβλέψει διάφορα μέσα διαπαιδαγωγήσεως διὰ τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ. Ἐχουν ἰδρύσει εἰδικὰς τάξεις, εἰδικὰ σχολεῖα καὶ σχετικὰ ἰδρύματα. Πάντως, οὐδεμία χώρα δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὰ πρωτεῖα, ὅτι προβλέπει ἐπαρκεῖς εὐκολίας διὰ τὴν ἀγωγὴν ὅλων τῶν καθυστερημένων παιδιῶν.

Ἡ χώρα ἡμῶν, ὡς προείπομεν, ἔχει μόνον ἐν δημόσιον σχολεῖον διὰ νοητικῶς καθυστερημένα. Ὁφθαλμοφανῶς τὸ ΠΡΟΤΥΠΟΝ ΕΙΔΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ (Σολομωνίδου 62 - Καισαριανὴ ἐντὸς τοῦ Σκοπευτηρίου) καὶ τινὰ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας κλπ. δὲν ἐπαρκοῦν, ὡς ἐτονίσσαμεν, διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας.

Τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν, μὴ ἐξυπηρετούμενα ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω σχολείου καὶ τῶν εἰρημένων ἰδρυμάτων, εἰσέρχονται εἰς τὰ συνήθη δημοτικὰ σχολεῖα κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν ἔξ (6) ἐτῶν, ὡς ὅλα τὰ ἄλλα παιδιὰ, ἀλλ' ἔνεκεν τῆς νοητικῆς καθυστέρησεώς τῶν παραμερίζονται ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν τῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος (οἰκογενείας - σχολείου καὶ κοινότητος). Ἐφ' ὅσον ἀδυνατοῦν νὰ προσδεύσουν τόσον ταχέως ὅσον καὶ οἱ κανονικοὶ μαθηταί, παραμένουν δύο ἢ τρία ἔτη εἰς ἐκάστην τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων πρώτων τάξεων τοῦ σχολείου μέχρις οὗ φθάσουν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 14 ἐτῶν, ὅποτε τερματίζεται ἡ ἀγωγή τῶν π.χ. κατὰ τὴν Τρίτην ἢ Τετάρτην τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Οἱ διδάσκαλοι προάγουν τοὺς μαθητὰς τούτους ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ὡς ἡ χρονολογικὴ τῶν ἡλικία καὶ ἡ σωματικὴ τῶν ἀνάπτυξις καθίσταται προδήλως ἀκατάλληλος πλέον διὰ τὴν παραμονὴν τῶν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν. Τοιοῦτοτρόπως τὰ νοητικῶς καθυστερημένα παιδιὰ ἐγκαταλείπουν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἄνευ τῆς ἀποκτήσεως τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων, ἀναγνώσεως, γραφῆς, ἀριθμητικῆς καὶ ἄνευ τῆς ἀποκτήσεως ἀπαιτητῶν συνηθειῶν καὶ στοιχειώδους συμπεριφορᾶς, πράγματα τόσον ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ζωῆς. Ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσουν δυσκολίας κατὰ τὴν προσαρμογὴν τῶν εἰς τὰ φυσικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ εἶναι δυνατόν νὰ τραποῦν πρὸς τὸ ἐγκλημα ἢ εἰς τὴν ἀπομόνωσιν, ἢ νὰ παραμείνουν ἡμιαποσχολημένα εἰς ἐργασίας, ποὺ δὲν ἀπαιτοῦν εἰδίκευσιν ἢ νὰ μένουν ἀργόσχολα. Τινὰ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀτόμων εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβοῦν τὸ βάρος τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας.

Εἰθισται εἰς τὴν χώραν ἡμῶν τὰ παιδιὰ ταῦτα νὰ ἀποκαλοῦμεν ἀνώμαλα. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶναι ὀρθὸν ἀπὸ χριστιανικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς πλευρᾶς ὡς καὶ ἄλλοτε ἐτονίσσαμεν. Καὶ ἀπὸ χριστιανικῆς μὲν ἀπόψεως πρέπει νὰ τρέφωμεν συμπάθειαν πρὸς τὰ πλάσματα ταῦτα, διότι οὐδέποτε θὰ ᾔθελαν μόνον τῶν νὰ εὐ-

ὑπὸ τοῦ κ. ΧΡ. ΜΠΑΤΣΟΥ, Διδ. λου Γ' Δημ. Σχολείου Κιάτου - Σικυῶνος

Πάντοτε στὶς ἐθνικὲς μας γιορτὲς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἀνατρέξουμε στὰ περασμένα, καὶ ἡ ἀνάμνησις αὐτῆ τοῦ παρελθόντος ποὺ εἶναι στενὰ συνδεδεμένο μ' αὐτές, μᾶς δημιουργεῖ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος καὶ μᾶς ὑποχρεώνει ν' ἀποτίωμε, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, τὸν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς κι εὐγνωμοσύνης σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ μᾶς ἐχάρισαν ἐλευθέρᾳ πατρίδα.

Μὰ ἡ ἀναδρομὴ σήμερα ἐπιβάλλεται γιὰτὶ ὁ σύνδεσμος μὲ δ,τι ὑψηλὸ καὶ ὠραῖο ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἱστορία μας δὲν γίνεται μόνον ἀφορμὴ νὰ στερεοποιηθῇ ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις ἰδίως τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πλατεῖα συζήτησι ποὺ γίνεται τῶρα τελευταῖα, σ' ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας, ἂν ἡ παιδεία εἶναι ἐπένδυσις ἢ κατανάλωσις, νὰ πληροφορηθοῦμε κατὰ πόσον ἡ Παιδεία συνετέλεσε στὴν Ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἂν αὐτῇ, γενικώτερα ἀποτελῇ τὴν βάσιν τῆς δημιουργίας τῆς ἱστορίας ἐνὸς λαοῦ.

Μὲ τὴν πτώσιν τῆς Βασιλίδος εἶχεν ἐπέλθει σ' ὁλόκληρο τὸ ἔθνος ἡ παρακμὴ καὶ ἡ ἐρήμωσις ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ καὶ πολιτισμοῦ. Τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτὴν ἐπέτεινε τὸσον ὁ Σλαυικὸς ἀποικισμὸς ὅσον καὶ ἡ φυγὴ τῶν λογίων σὰ ξένες χῶρες ἔτσι ὥστε οἱ Ἕλληνες μέσα στὴν ἀναταραχὴ καὶ ἀκαταστασία ἡ ὁποία ἐπετείνετο ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους ποὺ ξέσπαζαν ἀνάμεσα σὰ Τούρκους καὶ Ἑνετούς, καὶ ποὺ πεδίο τῶν μαχῶν αὐτῶν ἦτο ἡ Ἑλλάς, ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τίς ταλαιπωρίες καὶ τίς ἐρημώσεις νὰ προσβλέπουν τὴν τουρκικὴ

κυριαρχία σὰν ἓνα μέτρο ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας.

Τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτὴν ἐμεγάλωνε ὁ διαχωρισμὸς τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Τούρκους σὰ διοικητικὲς περιοχὲς ἀνεξάρτητες ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ ἀνάμεσα στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, καμμιὰ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπικοινωνία.

Ὁ διοικητικὸς αὐτὸς διαμελισμὸς ἐπέφερε τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀπουσία κάθε ἐθνικῆς δράσεως ἀνάμεσα στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς δουλείας. Ἐπὶ τριακόσια σχεδὸν χρόνια τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο εἶχε παύσει νὰ ἀναπτύσσῃ κάθε ἐξαρσιν ἐθνικὴν, ἔτσι, ὥστε πολλοὶ ἱστορικοὶ νὰ ἀποτολμοῦν τὴν ἀμφισβήτησιν ὑπάρξεως κάθε ἐθνικῆς συνείδησεως στοὺς Ἕλληνες.

Ὁ ἱστορικὸς ΦΙΝΛΑΙΥ ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Ἑλλάδα, ὑποστηρίζει πῶς τόσο στὴ ναυμαχία τῆς Κρήτης ὅσο καὶ στὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, οἱ Ἕλληνες ἔδειξαν πῶς εἶχαν στερηθῇ ἀπὸ κάθε ἐθνικὸ αἶσθημα.

Καὶ ὅμως, ἀνάμεσα στὸν περιφρονημένο ἐκεῖνο πληθυσμὸ ποὺ περιεφέρετο ταπεινωμένος μέσα σ' ἓνα τόπο ἐρημωμένον καὶ λεηλατημένον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διεισδύσῃ κανένας ἱστορικὸς καὶ νὰ διαγνώσῃ ὅτι ἐσυνεχίζετο ἀθόρυβα ἓνας δεσμὸς ἀκόμη μὲ τὸ παρελθόν, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς τὸν ἐκφράζει ὁ μεγάλος ἐθνικός μας ποιητὴς Σολωμὸς «Τ' ὀλίγο φῶς καὶ μακρινὸ σὲ μέρα σκότος κι ἔρμος».

Τοῦτο τὸ ἀμυδρὸ καὶ τρεμάμενο φῶς ἔρπα-

ρίσκωνται εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ εἶναι. Ἀπὸ ἐπιστημονικῆς δὲ ἀπόψεως, ὁ ὅρος ἀνώμαλος, καθ' ἡμᾶς δὲν εὐσταθεῖ, διότι ἐδῶ ὑπάρχει σχέσις ὀριμότητος κατὰ τὴν νοημοσύνην, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν κοινωνικὴν προσαρμογὴν. Ἀτομα τὰ ὁποῖα ὕστερον εἰς τὴν νόησιν τὸ συναίσθημα καὶ τὴν κοινωνικότητα ἔχουν δυσκολίας κατὰ τὴν προσαρμογὴν. Ὡς προείπομεν, ὅλοι μας ἔχομεν δυσκολίας κατὰ τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν προβλημάτων, ἡ διαφορὰ τῶν δυσκολιῶν ὅμως ἔγκειται εἰς τὸν βαθμὸν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ εἶδος. Τὰ παιδιὰ ταῦτα συναντοῦν μεγαλύτερας δυσκολίας κατὰ τὴν λύσιν τῶν παρουσιαζομένων προβλημάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κανονικὰ παιδιὰ τῆς αὐτῆς χρονολογικῆς ἡλικίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου δυσκόλως προσαρμόζονται.

Τὸ θέμα ἐδῶ εἶναι ζήτημα προσαρμογῆς καὶ οὐχὶ ἀνωμαλίας. Ἐφ' ὅσον τὰ παιδιὰ ταῦτα ἔχουν περισσότερας δυσκολίας κατὰ τὴν προσαρμογὴν, πρέπει νὰ ὀνομάζωνται ΔΥΣΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ἢ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ. Κατὰ συνέπειαν ὁ ὅρος ἀνώμαλα παιδιὰ πρέπει νὰ ἀποβληθῇ ἐκ τοῦ παιδαγωγικοῦ, ψυχολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ λεξιλογίου. Ἀποτελεῖ κοινωνικὸν στίγμα καὶ ὡς στίγμα θὰ ἐμποδίζῃ τοὺς γονεῖς καὶ

κηδεμόνας τῶν δυσκόλων καὶ προβληματικῶν παιδιῶν τῆς πατρίδος μας νὰ ὀδηγοῦν τὰ παιδιὰ τῶν εἰς τὰς εἰδικὰς τάξεις διὰ τὴν ἀρτιωτέραν ἀγωγὴν τῶν. Τοποθετουμένου τοῦ βρου δύσκολον ἢ δυσπροσάρμοστον παιδί, θὰ ἀποφεύγωνται πολλὰ συναισθήματα ἐνόχης καὶ ἐντροπῆς ποὺ κατέχουν σήμερον τοὺς γονεῖς αὐτῶν τῶν παιδιῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ φθάσωμεν καὶ ἡμεῖς κάποτε, ὡς καὶ οἱ προηγμένοι λαοὶ σήμερον, νὰ παραδεχώμεθα τὸ ἀτομον ὡς ἡ φύσις τὸ ἐπλασεν καὶ νὰ προσπαθώμεν νὰ ἐξελιξώμεν τὰς ὑπαρχούσας αὐτῷ δυνάμεις, παρέχοντες οὕτω μὀρφωσιν δι' ὅλους. Ἐλπίζομεν, ὅτι διὰ τῆς παραδοχῆς καὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀτόμου, ὡς εἶναι, θὰ παύσωμεν νὰ χρησιμοποιοῦμεν τοὺς νοητικῶς καθυστερημένους ὡς ἀντικείμενα κωμωδίας, ὡς συνέβαινεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν Ρωμαίων, ὧν ἡ κληρονομία εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον συνοδεύει ἡμᾶς. Ἀς προσπαθῶμεν νὰ μιμηθώμεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὰς προηγμένας κοινωνίας, ὅπου ἐν τῇ πραγματικότητι σέβονται τὴν ἀτομικότητα, κατευθύνοντες ταύτην πρὸς τὰ Ἐθνικά, Κοινωνικά καὶ Πολιτιστικά ἰδεώδη.

ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΤΟΥ Κ. ΜΗΝΑ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ, Δημοδιδασκάλου Καβάλας

Τὸ νὰ ἐπιληφθῇ τις νὰ διαπραγματευθῇ ἕν θέμα ἐπιστημονικόν, προϋποθέτει, κατ' ἀρχήν, σαφήνειαν θέσεως καὶ κατάληψιν τῆς οὐσίας τοῦ ὑπὸ τοῦ πραγματευθησομένου.

Προκειμένου νῦν τοῦ θέματος «Υγιεινὴ τοῦ πνεύματος καὶ τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου», φρονοῦμεν ὅτι ἐπιβεβλημένον εἶναι νὰ καθορισθῇ καλῶς ἡ σημασία τῆς λέξεως «Πνεῦμα». Διότι ἐὰν ὑπάρχῃ πρόβλημα, τὸ ὅποιον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς πλέον κοπιώδεις ἐρεῦνας καὶ διήγειρε τὰ ζωηρότερα πάθη, τόσον εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ βιολόγους ὅσον καὶ εἰς τοὺς ψυχο-

βιολόγους τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀφορᾷ τὸ «πνεῦμα», εἴτε ὡς πρὸς τὴν φύσιν του, εἴτε ὡς πρὸς τὰς σχέσεις του μετὰ τοῦ σώματος.

Καὶ πράγματι τί ἐννοοῦμεν λέγοντες «πνεῦμα» τοῦ ὁποίου τὴν ὑγιεινὴν θὰ προσπαθῶμεν νὰ διερευνήσωμεν καὶ ὑποδείξωμεν;

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων αἱ μελέται τῶν φιλοσόφων ἐστράφησαν πρὸς αὐτὸ καὶ ἴχνη ἐρεύνης τῶν ἀνευρίσκομεν καὶ ἡμεῖς. Καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη γίνεται τόσον εὐρεία χρῆσις τοῦ ὅρου τούτου καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰς

ξε «τὸ κρυφὸ σχολεῖα» γιὰ νὰ στερεοποιήσῃ τὴν φυλετικὴ καὶ ἐθνικὴ συνείδησι. Τὰ κρυφὰ σχολεῖα μὲ τὸν κληρὸν, ἰδίως τὸν κατώτερον, ἀπεικονίζουν στὶς ψυχὰς τῶν σκλαβωμένων νέων τὸ ἐνδοξο παρελθόν. Αὐτὸς ὁ ἄσχημος ρασοφόρος ποῦ ζῇ κοντὰ στὸ λαὸ, ποῦ τυραννεῖται καὶ σκοτώνεται δίπλα στὸ ποίμνιό του, κατορθώνει νὰ συγκεντρώσῃ γύρω του τοὺς νέους γιὰ τὴν ἀπορρόφησιν ἑνὸς ὑψηλοῦ ἐθνικοῦ περιεχομένου.

Ἀλλὰ ἐὰν ὁ κατώτερος κληρὸς διετήρησε διὰ μέσου τῶν χαλεπῶν αὐτῶν ἐθνικῶν στιγμῶν τὴν ἐθνικὴ συνείδησι, δὲν εἶχεν ὅμως τὴν ἀπαιτούμενὴν μόρφωσιν νὰ συντελέσῃ στὴ γενικὴ ἀφύπνισιν καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐθνικὴ ἔνωσιν τοῦ γένους, γιὰτὶ ἐκτός ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν τῆς ἀπαιτούμενης μορφώσεως, δὲν ὑπῆρχε μιὰ ζωντανὴ γλῶσσα ποῦ νὰ μιλήσῃ καθαρά καὶ ἔντονα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀγραμμάτου λαοῦ, ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως.

Ἡ ἴδρυσις τῶν σχολείων καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς ζωντανῆς γλώσσης ποῦ νὰ μιλήσῃ κατ' εὐθεΐαν στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ, ὑπῆρξαν τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς πλήρους ἐθνικῆς συγκεντρώσεως τῶν Ἑλλήνων.

Σκοπὸς μας δὲν εἶναι σήμερα ἡ ἀπαριθμησις κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τῶν σχολείων ποῦ ἱδρῦθησαν στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ὕστερότερα στὴν ἴδια τὴ σκλαβωμένη πατρίδα, μὰ οὐτε καὶ ὧν ἐκείνων τῶν διδασκάλων ποῦ ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὴν παιδεία τοῦ ἔθνους καὶ ποῦ ἡ ἀνάμνησις τῶν κάθε φορὰ πρέπει νὰ προκαλῇ τὸν θαυμασμόν ὧν μας καθὼς καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐθνικὴν ἀφύπνισιν τοῦ γένους, τόσο κατὰ τὸ μακρὸν παρελθόν, ὅσον καὶ κατὰ τὰ 50—70 ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως μὲ πρωτεργάτες τὸν Ἀδამάντιο Κοραῖ, Εὐγένιο Βούλγαρη καὶ ἄλλους.

Σκοπὸς μας εἶναι σήμερα ν' ἀναφέρουμε τὸ ἀποτέλεσμα καὶ αὐτὸ εἶναι πὼς ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπώνυμοι καὶ ὀνόματι διδάσκαλοι τοῦ γένους, ἀφοῦ ἀπήλλαξαν τὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν παλῆ ἐκκλησιαστικὴν φιλολογία μὲ τὴν σοφὴν τους γνώσιν καὶ ἀπέραντὴν μόρφωσιν τοὺς ἔγραψαν βιβλία

καὶ δίδαξαν σὲ σχολεῖα κολώντας ὅλους τοὺς νέους γιὰ μιὰ γενικὴ μόρφωσιν ὡς συντελεστικὴ τῆς γενικῆς ἀφύπνισεως καὶ ἀκόμη μὲ τὸ ἱεραποστολικὸν τοὺς ἔργο ἐργάστηκαν σκληρὰ γιὰ τὴν ἐθνικὴν, πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ βελτίωσιν τοῦ ἔθνους κηρύσσοντας μὲ ἔνθερον δημοτικὸν λόγο σ' ὅλα τὰ στρώματα τοῦ λαοῦ.

Ἀποτέλεσμα τῆς διὰ τῆς παιδείας, ἀναπτύξεως τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία δραστηριότητος στὶς πλουσιώτερες στῆν ἀρχὴ Κοινοτήτες ἡ ὁποία ἐπεξετάθη σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὁ τοπικὸς στῆν ἀρχὴ πατριωτισμὸς ἐπεξετάθη σ' ὅλη τὴ χώρα καὶ μετεβλήθη σ' ἕναν πανελλήνιον ἐνοπλὸν ἀγῶνα ποῦ τὸν σφυρηλατοῦσαν καὶ τὸν ὁμοῦσαν σὲ κάθε λαγκαδιὰ καὶ κορφοβούνι, τὰ ἀθάνατα δημοτικὰ τραγούδια ποῦ δημιουργήσαν σταθερὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ καὶ ἐπέφεραν τὴν πραγματικὴ αὐτοῦ συγκέντρωσιν καὶ γιὰ τὰ ὁποία μὲ θαυμασμὸ καὶ πραγματικὴ λατρεῖα μιλάνε ὁ Γκαίτε καὶ ὁ Μύλλερ.

Ἐνας τέτοιος πνευματικὰ ἀνεπτυγμένος καὶ καλλιεργημένος λαὸς καὶ γνώστης ὧν τῶν δυνάμεων ποῦ παρήγαγεν ἡ ἱστορία τὶς ὁποῖες εἶχαν πλήρως ἀπεικονίσει τὰ σχολεῖα, ὁμόθυμα δέχτηκε τὰ συνθήματα τοῦ νέου Τυρταίου ἔθνε-γέρτου καὶ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας Ρήγα Φερραίου, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοὺς προσέφερε καὶ τὴ ζωὴν τοῦ ἀκόμη.

Ὅλοι μαζί λίγο πῖο ὕστερα συνετέλεσαν στὴν ὁργάνωσιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἀγῶνος, τὶς βάσεις τοῦ ὁποίου ἔθεσεν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ τῆς ὁποίας τὸ βάθος, τὴν ἔκτασιν καὶ τοὺς σκοποὺς πρῶτοι καθώρισαν οἱ Ἱερολοχίτες.

Κατὰ τὶς δύσκολες ἐθνικὰς ἐκεῖνες στιγμὰς ἡ παιδεία ἀναμφισβητήτως ἐπέφερε τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν σ' ὅλες τὶς κοινωνικὰς τάξεις τῶν ἠθικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἠνωμένος πλέον ἀνέλαβε τὸν ἄνισον, ἀλλὰ ἀποφασιστικὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀποτίναξιν τῆς δουλείας, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη πολὺ ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ Κράτη.

καθ' ἡμέραν συζητήσεις, ὥστε πᾶς τις χρησιμοποιοῖ τοῦτον καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν γιγνόμενος μὲν καταληπτὸς ὑπὸ τῶν ἄλλων, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ δώσῃ σαφὴ ὁρισμὸν τοῦ ἐάν τοῦτο τοῦ ἤθελε ζητηθῇ. Ὁμιλοῦμεν πάντες περὶ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, περὶ πνεύματος διαβολικοῦ, περὶ πνεύματος τοιοῦτου ἢ πνεύματος ἄλλου, χωρὶς νὰ ἔχωμεν καὶ ἐπακριβῶς διασαφήνισιν τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τοῦ.

Καὶ τῷ ὄντι «πνεῦμα» εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ κατὰ τὴν πνευματολογικὴν θεωρίαν ἢ πνευματοκρατίαν (spiritalismus), θεωρεῖται τὸ ὄντως ὄν. Κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὁπαδῶν αὐτῆς τὸ «πνεῦμα», ὅπως ἀντίθετον πρὸς τὴν ὄλην, εἶναι τὸ καθαυτὸ ὑπάρχον, τοῦ ὁποῦ δημιουργία εἶναι ἡ ὄλη.

Ἐξ ἀντιθέτου οἱ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς ὑλαρχίας (materealismus) ἐθεώρησαν τὴν ὕλην ὡς τὸ ὄντως ὄν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέρχονται ὅλα τὰ ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ φαινόμενα ὡς ἀποτελέσματα.

Ἡ Διαρχικὴ θεωρία πάλιν, παραδέχεται ὅτι «πνεῦμα» καὶ «ὕλη» εἶναι αὐτοτελεῖς καὶ διάφοροι ὡς πρὸς τὴν φύσιν οὐσίαι, συνυπάρχουσαι ἀσχέτως πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' εὐρισκόμεναι εἰς ἀμοιβαίαν αἰτιώδη σχέσιν παρὰ τὴν ἑτεροεἰδειαν αὐτῶν. Κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς τρίτης αὐτῆς θεωρίας γνῶρισμα κάθε σωματικοῦ μὲν εἶναι ἡ ἑκτασις, κάθε πνευματικοῦ δὲ ἡ νόσις.

Ἡ διαφωνία αὕτη τῶν μεταφυσικῶν ἐμφανίζεται καὶ εἰς τοὺς περὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀσχολουμένους φιλοσόφους, ψυχολόγους καὶ βιολόγους.

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, κατ' ἄλλους μὲν μόνον ἡ ὕλικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει σημασίαν, καθ' ὅσον ἐκδήλωσις αὐτῆς εἶναι τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον πάυει ὑφιστάμενον εὐθὺς ὡς τὸ σῶμα παύσῃ νὰ ὑφίσταται, κατ' ἄλλους δὲ τὸ σῶμα οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ σκευὸς ψυχῆς, τὸ ὕλικόν ὑπόβαθρον τοῦ πνεύματος, πολλάκις δὲ καὶ δεσμωτήριον αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ δέον ὅπως ἀπαλλαγῇ.

Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει ἡ τρίτη ἀντίληψις, καθ' ἣν εἰς τὸν ἄνθρωπον συνυπάρχουν δύο ὀντότητες ἢ μία ὕλική, τὸ σῶμα, ἢ ἄλλη ἄυλος, τῆς ὁποίας ἡ ἐνέργεια φαίνεται ὅτι ἀσκεῖται κυρίως εἰς λίαν ἐντοπισμένην μοῖραν τοῦ ἐγκεφάλου, ἥτις «ἀθάνατος οὐσία» καλεῖται ψυχὴ ἢ πνεῦμα.

Τὴν ἀνωτέρω ὁμῶς θεωρίαν, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἀδυναμίας κατανοήσεως μιᾶς τοιαύτης ἐνώσεως μιᾶς ὕλης ἐκτεινομένης εἰς τὸν χῶρον, ἐχούσης βάρος, ἀπείρως διαιρετῆς, ὕλης ἐξ ἧς ἀποτελοῦνται τὰ ὄργανα καὶ ἐνός πνεύματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τι τὸ κοινόν μετ' ἡν ὕλην, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι οὔτε κἂν ἐνέργεια, ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἡ θεωρία τοῦ ψυχοφυσιολογικοῦ παραλληλισμοῦ (Leibniz), καθ' ἣν πνεῦμα καὶ σῶμα ἀνεξάρτητα τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, ἀκολουθοῦν παραλλήλους κινήσεις. Οὐδεμίαν σχέσιν αἰτιότητος συνδέει τὰς δύο αὐτὰς σφαίρας,

ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις τῶν ὑπακούει ἀπλῶς εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους.

Τέλος ὑπάρχει καὶ ἡ θεωρία τῆς «ψυχολογίας τῆς συμπεριφορᾶς» (Behaviorisme), καθ' ἣν τὸ «πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα καθίστανται δι' ἡμᾶς ταυτόσημα, διότι ἡ συμπεριφορὰ δὲν εἶναι εἰμὴ μία εἰδικὴ μορφή φυσιολογικῶν γεγονότων».

Παρ' ὅλας ὁμῶς αὐτὰς τὰς θεωρίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων στηρίζεται ἐπὶ ἐρευνῶν σπουδαίων ἐπιστημῶν, σήμερον πρέπει νὰ τεθῇ ἐκ νέου ἡ πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους τεθεῖσα ἐρώτησις «Τί εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ πῶς τοῦτο συνδέεται μετ' ὁ σῶμα».

Πλὴν τῆς τοιαύτης διαφωνίας φιλοσόφων καὶ ψυχολόγων περὶ ὕλιστικῆς ἢ ιδεαλιστικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἑτέρα ἀσυμφωνία παρουσιάζεται. Πλεῖστοι ὅσοι θεωροῦν διττὴν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν ἥτοι ὡς ἐμφανιζομένην ὡς σῶμα καὶ ὡς ψυχὴ. Ἄλλοι ὁμῶς πλὴν τῶν ἀνωτέρω δέχονται καὶ ἕτερον ἄυλον παράγοντα τὸ «πνεῦμα», τὸ ὁποῖον παραδέχονται ὡς ὑπάρχον μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, δι' οὗ οὗτος διακρίνεται τῶν ἄλλων ζώων.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ καθηγητὴς κ. Καλλιὰφας ὑποστηρίζει ὅτι ἐάν τὸ ζῶον εἶναι ὄλη, ἐντελέχεια καὶ ψυχὴ, ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐπιστέγασμα ὄλων αὐτῶν ἔχει τὸ «πνεῦμα» ἥτοι ἀποτελεῖται ἀπὸ ὄλην, ἐντελέχειαν, ψυχὴν καὶ πνεῦμα.

Τριττὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου δέχονται καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπιστήμονες βασιζόμενοι εἰς τὴν τριπλὴν ἐκδήλωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν καθημερινὴν τοῦ ζώην. Ὑποστηρίζουν δηλ. ὅτι αἱ ἐκδηλώσεις ἔχουν ὡς ἀντικείμενον α) τὸ σῶμα καὶ σχετίζονται μετ' αὐτὴν, τὴν θρέψιν, τὴν συντήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ β) τὴν ψυχὴν ὅπου ἀνακλῶνται τὰ διάφορα καὶ πολυποικίλα συναισθήματα καὶ αἱ αἰσθήσεις καὶ γ) τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποῦ αἱ ἐκδηλώσεις ἀναφέρονται εἰς τὰς νοητικὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς τριττῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως ὁ ἄνθρωπος, παρατηρούμενος συνθετικῶς, παρουσιάζεται ὡς ἓν πλῆρες ἀρμονικὸν οἰκοδόμημα τῆς φύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκδηλοῦνται ἱεραρχικῶς τρεῖς συστατικαὶ ἀρχαὶ ἢ ὑποστάσεις 1) ἡ πνευματικὴ ἢ νοητικὴ ἀρχὴ 2) ἡ ψυχικὴ ἢ συναισθηματικὴ ἀρχὴ καὶ 3) ἡ ὕλικὴ ἢ ζωτικὴ ἀρχή. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ διευθύνουσα νόσις, ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ἔδρα τῶν πάθων καὶ τῶν συναισθημάτων, ἡ τρίτη εἶναι ἡ ὕλικὴ βάσις, τὸ σῶμα ἡμῶν.

Ἡ τριαδικὴ αὕτη ταξινομήσις τῶν συστατικῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει τί τὸ αὐθαίρετον, βασιζομένη ἐπὶ ὁρθῆς καὶ ἐλευθέρως παρατηρήσεως τῶν περὶ ἡμᾶς. Ἐν ἀπλοῦν βλέμμα εἰς τὸ περιβάλλον μας θά μας πείσῃ ὅτι κάθε ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἴναι μορφωμένη, εἰς ὁλάνδήποτε κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἂν ἀνήκῃ, παρουσιάζει τριῶν εἰδῶν ἐκδηλώσεις φυσικὰς ἢ ὕλικας, ψυχικὰς ἢ συναισθηματικὰς καὶ πνευματικὰς ἢ λογικὰς. Αἱ ὕλιν καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκεῖναι αἱ

όποια υποπίπτουν εις τὰς αίσθήσεις μας και συμποσούνται εις τὴν ὅλην ἐξωτερικὴν ἐμφάνεισιν τοῦ πρὸ ἡμῶν ἀτόμου. Τὸ ἀνάστημά του, τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν του, ἡ κατατομή του, τὸ βάδισμά του, αἱ κινήσεις του, ὁ τόνος τῆς φωνῆς του, πάντα ταῦτα εἶναι αἱ φυσικαὶ ἐκδηλώσεις διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ τὸν διακρίνωμεν ἀπὸ τινος ἄλλου.

Αἱ ψυχικαὶ ἐκδηλώσεις εἶναι τὸ σύνολον τῶν συναισθημάτων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐμφορεῖται ὁ ἄνθρωπος. Ἐκ τοῦ μετὰ τινος συγχρωτισμοῦ μας, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὁ ἄνθρωπος διαπνέεται ἀπὸ ἀγάπην, ἀλτρουισμόν, μεγαλοψυχίαν, κλπ. ἢ ὅτι στερεῖται τούτων.

Αἱ πνευματικαὶ τέλος ἐκδηλώσεις εἶναι ὅλαι ἐκεῖναι, αἵτινες φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ νοῦ, τῆς κρίσεως καὶ τῆς περισκέψεως.

Ὡστε ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου συναντῶμεν τὸ πνευματικόν, τὸ ψυχικόν καὶ τὸ ὕλικόν στοιχεῖον, ἡ ἔρρυθμος λειτουργία καὶ συναλλαγή τῶν ὁποίων εἶναι ὁρὸς ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐν καθολικῇ ὑγείᾳ διατήρησιν καὶ τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ.

Τὴν τρίτην ταύτην ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου δεχόμενοι, προβαίνομεν κατωτέρω εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος

Ὑγιεινὴ τοῦ πνεύματος

Δὲν φαίνεται, κατ' ἀρχήν, ἀμφίβολον ὅτι ὑπάρχει μία ὑγιεινὴ τοῦ πνεύματος. Ἐάν α) ὑγιεινὴ τοῦ σώματος σημαίνει τὴν διαπίστωσιν καὶ ἐφαρμογὴν κανόνων καὶ τρόπων διατηρήσεως τῆς ὑγείας τοῦ σώματος ἢ τῆς ἐπαναφορᾶς διασαλευθείσης τοιαύτης καὶ γενικῶς τὴν ἐπιτεῦξιν καλυτέρας σωματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐάν β) ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς σημαίνει τὴν εὐρεσιν καὶ ἐφαρμογὴν κανόνων πρὸς ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐκδήλωσιν τῶν ψυχικῶν γεγονότων, εὐλογος θὰ εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ὁρου «ὑγιεινὴ τοῦ πνεύματος», ὅστις θὰ σημαίῃ τὴν εὐρεσιν καὶ διατύπωσιν συνθηκῶν ἢ κόνων μετὰ τὸν σκοπὸν ὅπως τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτόμου δυνηθῇ νὰ προσφέρῃ ἐργασίαν πλέον ἀποτελεσματικὴν, παρὰ ἐάν ἡ ἐργασία αὕτη ἐξετελεῖτο ἀνευ πειθαρχίας τινός. Οἱ κανόνες τῆς πειθαρχίας αὐτῆς ἢ αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας καὶ ἀποδόσεως πρέπει νὰ βασιζόνται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας, οἱ ὁποῖοι ἡμποροῦν νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν διὰ τῆς αὐτοπαρατηρήσεως καὶ διὰ τῆς παρακολουθήσεως τῆς ἐγκεφαλικῆς ἀναπτύξεως τῶν παιδιῶν. Αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ εἶναι ἡ μέθοδος καὶ ἡ ποικιλία, ἐν ταύτῃ δὲ καὶ ἡ ἐξασφάλισις, εὐνοϊκῶν φυσικῶν συνθηκῶν διὰ τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν.

Α. ΜΕΘΟΔΟΣ

Ὡς καὶ ἡ ὑγιεινὴ καθ' ὅλου, οὕτω καὶ ἡ ὑγιεινὴ τοῦ πνεύματος ἀφορᾷ τὸν μέσον ἀνθρώπου καὶ ἰδίως τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς καὶ δὲν ἐφαρμόζεται εἰς ἐξαιρετικῆς φύσεως ἄτομα. Ὑπάρχουν ἄτομα, τὰ ὁποῖα χωρὶς νὰ διαφεύγουν ἀπὸ τοῦ κανόνα ὑγιεινῆς, φαί-

νονται ὅτι δίδουν τὸ μέγιστον τῆς διανοητικῆς τῶν ἀποδόσεως δι' ἐργασίας ὑπερβολικῆς καὶ μεθόδους ἐργασίας τόσο ἐιδικὰς, ὥστε αὐτὰ νὰ μὴ ἐμφανίζονται σύμφωνοι μετὰ τὰς φυσιολογικὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν ὡς βάσιν τῶν ὑγιεινῶν κανόνων. Ἀλλ' αἱ ἐξαιρέσεις δὲν κατάρθωσαν ποτὲ παρὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τοὺς κανόνας. Ἐάν μερικοὶ μεγάλοι συγγραφεῖς, ποιητὰ ἢ καλλιτέχναι, χρησιμοποιοῦντες μεθόδους ἐργασίας παραδόξους καὶ προσωπικὰς, παράγουν ἔργα μεγαλοφυῆ, διὰ τὰ ὁποῖα ὑπερηφανεύεται ἡ ἀνθρωπότης, ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν διανοητικῶς ἐργαζομένων θὰ εἶχεν ἄδικον νὰ ζητήσῃ ν' ἀντιγράψῃ τὰς μεθόδους αὐτὰς ἐργασίας. Δὲν θὰ ὁδήγουν αὐτὰι τοὺς μιμητὰς νὰ δημιουργήσουν ἀριστουργήματα. Τουναντίον, ἡ ἀμοιβή τῶν θὰ ἦτο, ἀπλούστατα, ἀνικανότης πρὸς παραγωγὴν.

Ἐν ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα μιᾶς καλῆς ἐργασίας εἶναι γενικῶς, ἐκτὸς ἀπὸ μίαν καλυτέραν ἀπόδοσιν, αἴσθημα σύνηθες ἱκανοποιήσεως εὐεξίας. Ἡ κόπωσις ἄλλωστε, εἶναι ὀλιγωτέρα εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς μεθοδικῆς κανονισμένης ἐργασίας διότι ὀφείλεται περισσότερον εἰς τὴν ἄρρυθμίαν τῆς ἐργασίας παρὰ εἰς τὴν ἑκτασίαν καὶ ἔντασιν τῆς. Δὲν ἀποκλείεται βεβαίως ὅτι εἰς τινὰς περιπτώσεις ἀγῶν ἀπότομος, βίαιος, ὑπερβολικὸς καταλήγῃ εἰς τὴν δημιουργίαν ἔργου ὥραίου καὶ περιφανοῦς, προϊόντος ἐπιτυχοῦς ἐμπνεύσεως μετὰ μακρὰν περίοδον ἐγκεφαλικῆς ὀκνηρίας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξετελέσθη εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἐργασία ἀσυνείδητος, συσσωρευσις βραδεία αἰσθήσεων ἢ σκέψεων, τῶν ὁποίων ἡ παρακαταθήκη ἀποτελεῖ ἀποταμίευμα εἰκότων καὶ ἰδεῶν, ὕλικόν βασικόν τοῦ μεγάλου ἔργου. Οὐχ ἦττον, οἱ εἰς τὴν διαλείπουσαν καὶ, οἶονεῖ, παροξυστικὴν αὐτὴν μέθοδον ἐργασίας ἐπιδιδόμενοι πνευματικοὶ ἐργάται ἐξέρχονται ἀπὸ κάθε παροξυσμὸν εἰς κατὰστασιν ἐξαιρετικῆς κοπώσεως, καταβολῆς καὶ φθορᾶς, ἡ ὁποία ἐνίοτε ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοὺς τὴν χαρωπὴν αἴσθησιν τῆς ἐπιτυχίας.

Τοιοῦτοι κόνονες μεθοδικότητος δύνανται νὰ διατυπωθοῦν πλεῖστοι ὅσοι ὥς νὰ ἐπιλαμβάνονται μιᾶς ἐργασίας μετὰ τὴν ἀπόφασιν ὅπως φέρουν αὐτὴν εἰς πέρας χωρὶς νὰ τὴν ἐγκαταλείπουν μετὰ τὸ παραμικρόν, νὰ ἐπιλαμβάνονται τῆς ἐκτελέσεως τῶν σχολικῶν τῶν ἐργασιῶν κατὰ σειράν δυσκολίας, νὰ μὴ ἀφήνουν ποτὲ δι' ἄλλοτε ὅ,τι δύνανται νὰ κάμουν σήμερον ἵνα μὴ παρουσιασθῇ συσσωρευσις, ἡ ὁποία ὅπωςδήποτε θὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἀμέλειαν ἢ θὰ προκαλέσῃ ποικίλας ἀνωμαλίας νευρικὰς, νὰ μὴ ἀρχίζον ἐργασίαν πρὶν ἢ ἐτοιμασθοῦν πλήρως δι' αὐτὴν κλπ.

Ἡ ἐμφύτευσις εἰς τοὺς μαθητὰς μας τοιούτων καὶ ἄλλων κανόνων δεόν ὅπως γίνηται πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς τηρήσεως τῶν καὶ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἵνα μὴ πληρωθῇ τὸ «δασκαλε ποὺ δίδασκες....».

Β. ΕΥΝΟΪΚΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὑπαρξὶς εὐ-

νοϊκῶν φυσικῶν συνθηκῶν εἶναι ὡσαύτως βασική ἀρχή διὰ τὴν καλυτέραν πνευματικὴν ἀπόδοσιν, κρίνεται ἀπαραίτητον νὰ ἀπασχολήσῃ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ πνεύματος.

1. Ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὑγεία. Ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν πνευματικῆς ὑγείας ἀποτελεῖ ἡ ὑπαρξίς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ὑγείας.

1. Ψυχικὴ ὑγεία. Ἡ καλὴ ὑγιεινὴ κατάστασις τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν (συναισθήματος καὶ βουλήσεως κυρίως) σοβαρὸν παράγοντα ἀποτελεῖ τῆς πνευματικῆς ὑγείας. Ἐάν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Καλλιὰφα, τὸ πνεῦμα παρὰ τὴν νόησιν τῶν ἰδεῶν, παρὰ τὴν ἄμεσον θεώρησιν τῶν πρώτων λογικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἔχει καὶ πρώτας τινὰς συναισθηματικὰς καὶ βουλευτικὰς γενικὰς ἀρχάς, ἀποτελεῖ δηλαδὴ πυχὴν (ἢ βαθμίδα) τῆς ψυχῆς—ὕπὸ γενικὴν ἐποψιν—εὐνόητον εἶναι ὅτι τοῦτο τὸ (πνεῦμα) ἐξαρτᾶται καὶ ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν ἄλλων ψυχικῶν πυχῶν. Εἶναι πασίγνωστος ἄλλωστε ἡ ἐπίδρασις τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης συναισθηματικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τῆς πνευματικῆς του καταστάσεως καὶ ἀποδόσεως. Καὶ τὸ ἀντίθετον δὲ, πόσον μία πνευματικὴ ἐπιτεῦξις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ συναισθήματος καὶ δημιουργεῖ κατάστασιν ψυχικῆς εὐεξίας.

2. Σωματικὴ ὑγεία. Ἡ σωματικὴ ὑγεία εἶναι ἡ ἐκφανσις τῆς ὁμαλῆς, τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας ἀπάντων τῶν συστημάτων τοῦ ἀνθρώπινου ὁργανισμοῦ, εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς κατὰ φύσιν ἀνατομικῆς τῶν ὀργάνων καὶ διαφόρων κυτταρικῶν συγκροτημάτων ὑποστάσεως καὶ τῆς κατὰ φύσιν λειτουργίας αὐτῶν.

Παράγοντες ἀπαραίτητοι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς σωματικῆς ὑγείας εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι, προερχόμενοι τὸ μὲν ἔσωθεν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὁργανισμοῦ (κληρονομικότης), τὸ δὲ ἔξωθεν, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος (διατροφή, ἀσκήσις, οἰκογενειακὸν καὶ φυσικὸν περιβάλλον κλπ.).

Ὅπως τὸ σῶμα εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ δὲν νοεῖται κεχωρισμένως ἀπ' αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ ὑγεία εἶναι συνυφασμένη μετὰ τῆς σωματικῆς καὶ τάνάπαλιν. Ἀρτία εἶναι ἡ ὑγεία ὅταν νοητῇ ἀναφερομένη εἰς τὴν ὁλότητα τῶν σωματικῶν, ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Βεβαίως τὸ *mens sana in corpore sano* τοῦ Ἰουβενάλη παρηρημηνέυθη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὕλιστικὸν δόγμα, τὸ ὁποῖον βαρύνει ὅσους στεροῦνται σωματικῆς ὑγείας. Κάθε ὑγιὲς σῶμα δὲν ἔχει καὶ ὑγιὲς πνεῦμα. Ὑπάρχουν σῶματα θαυμάσια, λέγει ὁ Cattel, εἰς τὰ ὁποῖα κατοικοῦν ἡλίθιοι καὶ ἀντιθέτως ἐξαισία πνεύματα κατοικοῦν εἰς ἄθλια σῶματα.

Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι ἡ ἀξία τῆς ρήσεως τοῦ Ἰουβενάλη (*orandum est ut sit mens sana in corpore sano* = εὐκαταίον εἶναι ὅπως νοῦς ὑγιὲς εὐρίσκεται εἰς σῶμα ὑγιὲς), διατυπωθείσης ὡς αἰτήματος, δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἐν τούτοις δὲν παύει τὰ ἐξῆς σημασίαν. Ὑλὴ καὶ πνεῦμα εὐρίσκονται συνδεδεμένα καὶ ἀσκοῦν τεραστίαν ἀ-

μοιβαίαν ἐπίδρασιν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατί οἱ ἀσθενικοὶ καὶ καχεκτικοὶ ἄνθρωποι εἶναι καθυστερημένοι ἀπὸ ἀπόψεως γνώσεων καὶ διανοητικῆς ἐξελίξεως. Εὐρίσκονται εἰς χαμηλὴν πνευματικὴν κατάστασιν, στεροῦνται διαφόρων χρησίμων διὰ τὴν ζωὴν γνώσεων, εἶναι ἀνίκανοι νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ κρίνουν καὶ τέλος εἶναι ἀναποφάσιστοι καὶ γενικῶς ἄβουλοι. Μόνοι τῶν εἶναι ἀνίκανοι ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ διάφορα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ ἔχουν ἀνάγκην ὁδηγῶν. Ἡ πνευματικὴ δὲ οὕτῃ ἀναπηρία καθιστᾷ αὐτοὺς πολλάκις ἀνικάνους διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, ἡ ὁποία θέλει ἀνθρώπους ζωηροὺς τὸ πνεῦμα καὶ ἀποφασιστικοὺς εἰς ἔργα. Ἡ κατοχὴ μὲ τὰς ποικίλας στερήσεις καὶ τὴν ἔλλειψιν πάσης φροντίδος διὰ τὴν σωματικὴν ὑγείαν ἐδείξεν περιτράνως ὅτι ἡ σωματικὴ καχεξία συνεπάγεται καὶ πνευματικὴν καχεξίαν. Φαινόμενα δὲ ἀψευδῆ τῶν ἀνωτέρω ἢ παρατηρηθεῖσα καθυστέρησις ψυχικῆς ὀριμότητος, τὸ αἰσθημα μειονεξίας, ἡ ἐπιπολαία συναισθηματικότης, ἡ ἄτονος βούλησις, ἡ πρώιμος ὀρμὴ πρὸς δρᾶσιν καὶ, γενικῶς εἰπεῖν, ἡ ἐλάττωσις ἀπασῶν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ἡ μείωσις τῆς πνευματικῆς ἀποδόσεως.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀντιλήψεων τοῦ περὶ τῶν σχέσεων τοῦ φυσιολογικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος, ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα: Νὰ ἐπενεργῇ συγχρόνως ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ παιδός. Νὰ ἐνισχύῃ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ σώματος καὶ τὸ σῶμα διὰ τοῦ πνεύματος. Οἱ πρόγονοί μας ὀρθῶς ἐστήριξαν τὸ ἰδεῶδες τῆς εὐδαιμονίας ἐπὶ τῆς ἀρμονικῆς καὶ ὁλοκληρωτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ὑγεία εἶναι μία εὐεξία ἀπὸ πνευματικῆς καὶ σωματικῆς ἀπόψεως καὶ ἡ διατήρησις καὶ καλλιέργειά της δὲν ἐπιτυγχάνεται χωρὶς ἀγῶνα.

Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως σωματικῆς ὑγείας καὶ πνευματικῆς ἀποδόσεως εἶναι καὶ δύσκολον καὶ λεπτόν. Ἀπτεται τοῦ θέματος τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν παιγνιδιοῦ, ἐκδρομῶν καὶ ἀθλοπαιδιῶν, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν γυμναστικῆς καὶ γεγικῶς ρυθμικῶν σωματικῶν ἀσκήσεων. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ σωματικὴ ὑγεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διατροφήν, τὸν κανονικὸν ὕπνον, τὴν κανονικότητα τῶν συνηθειῶν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν καθαριότητα καὶ ἄλλας ὑγιεινάς συνηθείας συνίσταται: 1) εἰς τὴν ἀκριβῆ γνώσιν τῶν περιόδων ἀναπτύξεως τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν παιδῶν, ἵνα μὴ κατὰ τὴν περιόδον σωματικῆς ἀναπτύξεως ζητῇ καὶ πνευματικὴν ἀπόδοσιν τῶν μαθητῶν του καὶ ἵνα μὴ ἐκνευρίζεται ἀνευ λόγου διὰ τὴν ἀμέλειαν, ἀπροσεξίαν, νευρικότητα κλπ. τῶν εἰς σωματικὴν ἀνάπτυξιν εὐρισκομένων μαθητῶν, ἐπιτείνων διὰ τῆς νευρικότητός του καὶ τῶν ποικίλλων ποινῶν τὴν ἀνώμαλον κατάστασιν πρὸς μεγίστην βλάβην τῆς πνευματικῆς ἀποδόσεως. 2) Εἰς τὸ νὰ κατέχῃ καλῶς τὰ περὶ κοπώσεως τῶν μα-

θητων του Ινα δι' ευστόχου ενεργείας επιτυχάνη επάνοδον εις την ομαλότητα εϋθους ως ήθελεν αντιληφθῇ κόπωσιν των. 3) Εις τὸ νὰ διαφωτίζη τοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν του περὶ τῆς σωματικῆς υγείας γενικῶς τῶν τέκνων των, τῆς καταλλήλου τροφῆς των, τοῦ ἐπαρκοῦς ὕπνου των, τῆς καθοριότητος καὶ ἄλλων ἀπαραιτήτων ὑγιεινῶν συνθηκῶν των, τῆς ἀνάγκης ἐπαρκοῦς ἀναπαύσεως των κλπ.

II. Ἄηρ - φῶς - θερμοκρασία - ἡρεμία περιβάλλοντος.

Μεταξὺ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν καὶ αἱ τέσσαρες ἀνωτέρω, διαφορετικαὶ ἴσως, τόσον ἀλληλένδεται ὅμως, εἶναι θεμελιώδους σημασίας.

Ἡ λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου διεξάγεται καλύτερον εἰς καθαρὸν ἀέρα, ἐπειδὴ τὸ συρρέον ἐκεῖ αἶμα εἶναι πλέον ὀξυγονωμένον. Εἰς ἀέρα περιορισμένον, εἰς χώρους συνωστισμοῦ, εἰς ἀτμόσφαιραν μολυσμένην μὲ καπνὸν ἢ φορτωμένην μὲ ὁσμάς μεθυστικὰς, ἐλάχιστα ἄτομα ἢμποροῦν νὰ καταβάλλουν διανοητικὴν προσπάθειαν ἐνεργὸν καὶ συνεχῆ.

Τὸ ποῖον καὶ τὸ ποσὸν φωτὸς σπουδαῖον ὡσαύτως ἀποτελεῖ παράγοντα καλύτερας πνευματικῆς ἀποδόσεως. Γεγονὸς δὲ ἀποτελεῖ ὅτι οὔτε ἡ πλήρης φωταγωγησις, οὔτε ἡ ἑλλειψις ἐπαρκοῦς φωτὸς εὐνοοῦν τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν. Προκειμένου δὲ περὶ μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ, ἀκατάλληλον εἶναι τὸ τεχνητὸν φῶς.

Καὶ ἡ ὕπαρξις εὐνοϊκῆς θερμοκρασίας καὶ ἡ ἡρεμία τοῦ περιβάλλοντος τοῦ πνευματικῶς ἐργαζομένου ἐπιδρῶν ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς ποιότητος καὶ ποσότητος τῆς ἐργασίας του, δύνανται δὲ νὰ συνδεθοῦν αὐταὶ καὶ μὲ τὴν καταλληλότητα τῆς ἐνδυμασίας (εὐρύτητα, καθαριότητα, ποσότητα καὶ βάρος κλπ.).

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας φυσικὰς συνθήκας συνδεδεμένη εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ σχολικὴ κατάστασις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ οἰκογενειακὴ. Ἐάν δὲ ὁ διδάσκαλος δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἀλλαγὴν τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος τοῦ μαθητοῦ, δύναται κάλλιστα νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς οἰκογενείας ὅταν ἡ εἰς αὐτὴν ἐπικρατοῦσα κακὴ κατάστασις τῶν ἀνωτέρω φυσικῶν ὁρῶν προέρχεται ἐξ ἀγνοίας μᾶλλον παρὰ ἐξ ἄλλων αἰτίων (οἰκονομικῶν κυρίως).

Ἐργον δὲ καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ διδασκάλου θεωρεῖται ὅπως ἐξασφαλίσῃ τοὺς ἀνωτέρω εὐνοϊκοὺς φυσικοὺς ὁρους διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν του ἐν τῷ σχολείῳ. Πρὸς ποῖαν ὁμως κατεύθυνσιν θὰ στραφῇ ὁ διδάσκαλος τοῦ πληθωρικοῦ ἢ συστεγασμένου σχολείου ὅταν ἐντὸς μιᾶς αἰθούσης ἐργάζονται 80 καὶ 100 πολλάκις μαθηταί, ὅταν, λόγῳ συστεγασεως μὲ ἄλλον σχολεῖον εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζονται τὰς βραδυνὰς ὥρας ἢ ὅταν εἶναι ὑποχρεωμένοι ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὴν αὐτὴν αἰθουσαν εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ 15' λεπτῶν ἐδιδάσκοντο ἄλλοι μαθηταὶ ἄλλου σχολείου, ὑπὸ τὰς αὐτὰς δυσμενεῖς συνθήκας καὶ οὗτοι;

Τὸ ζήτημα τοῦ καθαροῦ ἀέρος τοῦ τρόπου

ἐργασίας ἀμέσως εἶναι συνδεδεμένον καὶ μὲ τὰ διαλείμματα. Εἶναι δηλ. αὐτὰ ἀναγκαῖα διὰ μόνον διὰ τὴν ἀνάπαυσιν ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐξέρχωνται οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου καὶ συγχρόνως νὰ ἀερίζηται ἡ αἰθουσα διδασκαλίας ἐντὸς τῆς ὁποίας πρέπει ρητῶς ν' ἀπαγορεύεται ἡ παραμονὴ μαθητῶν.

Τὸ ζήτημα τῆς κανονικῆς θερμοκρασίας, ἄλ- λωστε, ρυθμίζει τὴν ἀνάγκην τῶν θερμῶν διακοπῶν καὶ δικαιολογεῖ διατὶ ἡ καλύτερα ἐποχὴ πνευματικῆς ἀποδόσεως τῶν μαθητῶν μας θεωρεῖται ἡ χειμερινὴ περίοδος, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σταματᾷ ὁ ρυθμὸς τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως καὶ οὕτω δίδεται ἡ εὐκαιρία εἰς τὸ πνεῦμα νὰ ἐργασθῇ ἐντατικώτερον.

III. Κατάλληλοι ὥραι πνευματικῆς ἐργασίας

Εἰς τὰς εὐνοϊκὰς φυσικὰς συνθήκας δέον ὅπως περιληφθοῦν καὶ αἱ κατάλληλοι ὥραι ἐργασίας πρὸς καλύτεραν πνευματικὴν ἀπόδοσιν. Κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, πάντων τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, αἱ πρωῒναι ὥραι, μὲ τὸν ἐγκέφαλον ἀναπαυμένον, τὸν στῆμαχον κενὸν ἢ καὶ ὀλίγον μόνον φορτωμένον, εἶναι αἱ ἀποδοτικώτεραι ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν. Ἀναγνωρίζεται ἐπίσης ὅτι ἡ ἐναρξίς τῶν μαθημάτων πρέπει νὰ γίνηται ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως ὅτι παρέχεται εἰς τὸν παῖδα κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος πρὸς ὕπνον ἀνάλογον πρὸς τὴν ἡλικίαν του. Ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τοῦ ὕπνου εἶναι γνωστὴ σήμερον καὶ σοβαρῶς λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς συγχρόνου παιδαγωγικῆς. Ὁ J. Locke ὁρθῶς λέγει ὅτι «οὐδὲν ἄλλο παρὰ τοῖς παισὶ πρέπει νὰ ἐμπνέῃ ἐν μεζονὶ μέτρῳ τὸν σεβασμὸν ἡμῶν ἢ ὁ ὕπνος. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ πρέπει νὰ παρέχεται εἰς οὗτους πλήρης ἱκανοποίησις», ἡ δὲ κομψοτάτη—κατὰ τὸν κ. Ἐξαρχόπουλον—παρατήρησις τοῦ Claparède «ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ὕπνου εἶναι ἑκατοντάκις ἐπωφελέστερον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδὸς ἢ τὸ ἄριστον μάθημα μιᾶς ὥρας» δὲν φαίνεται νὰ στερεῖται σημασίας.

Δὲν εἶναι βεβαίως τοῦ παρόντος ἡ εὐρεῖα ἀνάπτυξις τῆς σημασίας τοῦ ὕπνου εἰς τὴν πνευματικὴν υγείαν τῶν μαθητῶν μας. Ἡ σημασία του πάντως, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, κατενοήθη πλήρως ὑπὸ ἱατρῶν, ψυχολόγων καὶ παιδαγωγῶν καὶ διηρευνήθη πλήρως τόσον ἡ διάρ- κεια κανονικοῦ ὕπνου καθ' ἡλικίαν, ὅσον καὶ ἡ ὑγιεινὴ του.

Ἐτερον ζήτημα, τὸ ὅποιον προκύπτει ἐκ τῆς διερευνήσεως τῶν καταλληλοτέρων ὥρῶν πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν, εἶναι τὸ τῆς συν- εχίσεως τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας. Ὁρθῶς βεβαίως θεωρεῖται ὅτι ὁ μέ- χρι τῆς μεσημβρίας χρόνος εἶναι ὁ ἄριστος διὰ τὴν σχολικὴν ἐργασίαν, γεννᾶται ὁμως τὸ ζή- τημα ἂν δύναται ὁ παῖς νὰ ὑποβληθῇ εἰς διδα-

ΔΙΑΤΙ ΕΠΙΒΑΛΛΕΤΑΙ Η ΣΥΜΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΜΟΝΟΘΕΣΙΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΕΙΣ ΕΞΑΘΕΣΙΑ

Του κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΓΕΩΡΓΑΛΑ, Μετεκπαιδευμένου δημοδιδασκάλου

Ἡ πρόδοσ καί ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα εἶναι ραγδαιοτάτη. Αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις ἀκολουθοῦν ἡ μία τὴν ἄλλην εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, προκαλοῦσαι τὸν θαυμασμόν ὅλων.

Ἄμεσος συνέπεια τῆς ὄντως καταπληκτικῆς πρόδου εἶναι πλεῖσται ἀλλαγαὶ καὶ μεταρρυθμίσεις εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τεχνικῆς.

Ὅ,τι χθὲς ἐθεωρεῖτο ὡς νέον, σήμερον θεωρεῖται ἀπρηχαιώμενον καὶ μὴ ὀρθόν. Εὐτυχῆ καὶ προωρισμένα νὰ ζήσουν εἶναι τὰ Ἔθνη ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀμέσως προσανατολίζονται καὶ προσαρμόζονται εἰς τὰς νέας καταστάσεις, ποὺ δημιουργοῦνται.

Καταδικασμένα εἰς μαρασμόν καὶ ἀποσύνθεσιν εἶναι πάλιν τὰ Ἔθνη ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐμμένουν εἰς τὰ «παλαιὰ» μὴ προσαρμοζόμενα εἰς τὰς νέας καταστάσεις, τὰς ὁποίας δημιουργοῦν φωτισμένα καὶ σοφὰ ἀνθρώπινα πνεύματα διὰ τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων.

Εἰδικώτερον μεταπολεμικῶς ἡ πρόδοσ εἶναι ἀλματώδης καὶ μεγίστη, μὲ ἄμεσον συνέπειαν νὰ γίνωνται πλεῖσται ἀλλαγαὶ καὶ μεταρρυθμίσεις εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἡδύνατό τις ν' ἀναφέρῃ πλεῖστα ὅσα παραδείγματα. Ἐνεκα ὁμῶς τοῦ περιορισμένου χώρου θὰ περιορισθῶμεν ἐν περιλήψει εἰς ἐλάχιστα ἐξ αὐτῶν.

1. Εἰς τὴν στρατιωτικὴν τέχνην καὶ τακτικὴν

σκαλίαν ἐπὶ πέντε ὥρας ἀνευ κινδύνου τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἐυρισκομένων εἰς συνάφειαν λειτουργιῶν. Ἐν τῷ θέματι τούτῳ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἓν τῶν φλεγόντων τῆς παιδαγωγικῆς, αἱ γνώμαι διίστανται. Ἄλλοι καταδικάζουν τὸ μέτρον τῆς συσσωρεύσεως τῆς ὅλης διδασκαλίας εἰς τὰς πρῶινάς ὥρας, ἄλλοι ὑποστηρίζουν τὸ ἀντίθετον, λέγοντες ὅτι τὰ μετὰ μεσημβρίαν μαθήματα καταπονοῦν ὑπερμέτρως πνευματικῶς τοὺς μαθητὰς καὶ ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ λείψουν, ὁπάρχουν, δὲ καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι δέχονται ὅπως, εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης ὑπάρξεως καὶ ἀπογευματινῆς ὑπηρεσίας, αὕτη περιορίζεται εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὰ τεχνικά, ὑπὸ τὸν ἀπαραίτητον ὅρον ὅπως παρεμβάλληται μετὰ τῆς λήψεως τῆς τροφῆς τῆς μεσημβρίας καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς μεταμεσημβρινῆς ἐργασίας χρόνος ἱκανὸς πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ περάτωσιν τῆς λειτουργίας τῆς πέψεως.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιτρεπομένη διάρκεια, ὁ ἀριθμὸς ὥρων ἡμερησίας ἐργασίας κατὰ τάξεις, ἡ ἐπιτρεπομένη διάρκεια ἐκάστου μαθήματος, τὸ ζήτημα τῆς παρεμβολῆς διαλειμμάτων καὶ ἡ διάρκεια αὐτῶν, ἡ κατανομή τῶν ἐργασίμων ὥρων, πάντα ταῦτα ἀποτελοῦντα ζητήματα τῆς Γενικῆς Διδακτικῆς δέον ὅπως σοβαρῶς λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, τοῦ ἐπιθυμοῦντος νὰ ἐπιτύχῃ μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀπόδοσιν τῶν μαθητῶν του μὲ τὴν μικροτέραν κατανάλωσιν δυνάμεων σωματικῶν, ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν. Εἰς πολλὰ βεβαίως τῶν ἀνωτέρω ἡ δυνατότης ἐπιδράσεώς του εἶναι αἰσθητῶς μειωμένη λόγῳ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νόμων, διαταγῶν, ἀναλυτικοῦ προγράμματος κλπ. Νομίζομεν ὁμῶς ὅτι ἡ θέλησίς του δύναται ν' ἀν-

τισταθμίσῃ πολλὰς δυσκολίας καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιφέρῃ νομίμους τροποποιήσεις διὰ τὴν καλυτέραν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου του.

Ἐνταῦθα ἀνήκει ἀκόμη καὶ τὸ θέμα τῶν κατ' οἶκον ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν μας. Ἐπιτρέπεται, ἀφοῦ καταργοῦμεν τὴν ἀπογευματινὴν σχολικὴν ἐργασίαν, ν' ἀναθέτωμεν ἐργασίαν κατ' οἶκον εἰς αὐτοὺς;

Καὶ ἐδῶ αἱ γνώμαι διίστανται καὶ ποικίλαι ἀπόψεις διατυποῦνται. Ὀρθὸν βεβαίως παρὰ πάντων θεωρεῖται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνατίθεται βαρεῖα ἐργασία διὰ τὴν οἰκίαν. Τοῦτο τηρεῖται ὑπὸ τῶν σχολείων τῶν περισσοτέρων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Εἶναι ὁμῶς δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀρχὴ αὕτη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ἐὰν καταργήσωμεν τὴν κατ' οἶκον ἐργασίαν τῶν μαθητῶν μας τί ἔχομεν νὰ τοὺς δώσωμεν εἰς ἀντιστάθμισμα εἰς τὸ σχολεῖον; Δύνανται νὰ ἐργασθοῦν αὐτενεργῶς, μὲ ἡρεμίαν καὶ συγκέντρωσιν πνευματικὴν 80 μαθηταὶ εἰς μίαν αἴθουσαν καὶ ἀνὰ τρεῖς εἰς διεδρα θρανία; Ποῦ εἶναι τὰ ἐργαστήρια τῶν σχολείων μας; Ἐξ ὅλων αὐτῶν σαφὲς φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ κατάργησις τῆς κατ' οἶκον ἐργασίας, δύναται ὁμῶς νὰ ζητοῦνται ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα ἀπὸ τοὺς μαθητὰς μας, ἵνα ἔχουν ἐπαρκὴ χρόνον δι' ἀνάπαυσιν καὶ ψυχαγωγίαν.

Καὶ μ' ὅλα ὅσα ἀνωτέρω ἐλέγχθησαν περὶ τῶν εὐνοϊκῶν φυσικῶν συνθηκῶν τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἐξέτασις ἦτο πλήρης. Μὴ δυνάμενοι ὁμῶς νὰ ἐπεκταθῶμεν δέον ὁμῶς ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐτέρας βασικῆς ἀρχῆς, τῆς ἐξετάσεως δηλονότι ψυχοφυσιολογικῶν νόμων τῆς πνευματικῆς ἐργασίας.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον)

έγκαταλείπονται παλαιαί μέθοδοι διὰ νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν των νέοι τρόποι ὀργανώσεως. Ἡ ἀνακάλυψις καὶ κατασκευὴ νέων ὄπλων ἀχρηστεύει τὰ παλαιὰ τὰ ὁποῖα ρίπτονται εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων.....

2. Εἰς τὴν βιομηχανίαν ἡ ἀνακάλυψις καὶ κατασκευὴ νέων μηχανημάτων θέτει ἐν ἀχρηστία τὰ παλαιὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἐγκαταλείπονται ὡς ἀντιοικονομικὰ κ.τ.λ.

3. Εἰς τὴν γεωργίαν ἐγκαταλείπονται οἱ παλαιοὶ τρόποι ἐκμεταλλεύσεως, κι' ἐφαρμόζονται νέοι, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν τεραστίαν αὐξησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

4. Τὸ ἴδιο γίνεται μὲ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπληρχαιωμένα μέσα καὶ τρόποι μεταφορᾶς ἐγκαταλείπονται καὶ τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν νέα συγκοινωνιακὰ μέσα εὐρυγετικώτατα διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον δὲν ἐπροσέχθη ὅσον ἔπρεπε καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει βρεῖ τὸν ὀρθὸν τρόπον λύσεως εἶναι τὸ σπουδαῖον, σπουδαιότατον, διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους πρόβλημα τῆς Παιδείας μας.

Εἰδικώτερον δὲν ἐπρόσεξαν οἱ ἀρμόδιοι τὸ ὑψίστης σημασίας πρόβλημα τῆς συμπτύξεως τῶν μονοθεσίων σχολείων εἰς ἐξαθέσια καὶ ἄνω. Εἶναι γνωστὸν διὰ μεταπολεμικῶς ἔνεκα τῆς διαρροῆς τῶν κατοίκων εἰς τὰ ἀστικά κέντρα καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τὰ χωρία ἐρημώθησαν. Οἱ μαθηταὶ τῶν Δημοτικῶν σχολείων ἐμειώθησαν κατὰ τὰ $\frac{2}{3}$ ἢ καὶ περισσότερον. Δὲν ἀπέμειναν στὰ περισσότερα χωριά, καὶ ἰδίως τὰ ὄρεινά, περισσότεροι ἀπὸ 20 μαθηταί. Σ' ἐλάχιστα σχολεῖα π.χ. τῆς Ἀρκαδικῆς ὑπαίθρου ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ὑπερβαίνει τοὺς 20 καὶ μάλιστα μὲ μαθηματικῶς βεβαίαν προοπτικὴν νὰ μειωθοῦν ἀκόμη περισσότερον ἔνεκα τῆς τάσεως πρὸς φυγὴν, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται εἰς ἔντονον βαθμὸν.

Ἀποτέλεσμα τοῦτου ἦτο νὰ γίνουν τὰ περισσότερα σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου, καὶ μάλιστα τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς χώρας, 1/θέσια ἢ 2/θέσια, ἐλάχιστα δὲ εἶναι ἀπὸ 3/θέσια καὶ ἄνω.

Ἀλλὰ τὰ 1/θέσια καὶ 2/θέσια σχολεῖα εἶναι «σχολεῖα ἀνάγκης», ὅπως πολὺ ὀρθῶς ἀποκαλοῦνται, διότι δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσουν πλήρως τὸν προορισμὸν τους, τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν, ὅπως σ' ἓνα πολυθέσιον.

Ἐνεκα τοῦτου, ἐπιβάλλεται ἡ κατάργησις των καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἰδρυθησόμενα εἰς «κεντρικά» μέρη τῆς ὑπαίθρου 6/θέσια σχολεῖα. Καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἑξῆς κυρίως λόγους:

1. Θὰ παρέχεται πληρεστέρα μόρφωσις εἰς εἰς τοὺς μαθητὰς, διότι εἶναι βεβαιότατον ὅτι αἱ γνώσεις τὰς ὁποίας κτᾶται ἓνας μαθητὴς 6/θεσίου σχολείου εἶναι κατὰ πολὺ περισσότεραι καὶ ποιοτικῶς ἀνώτεραι ἐκείνων τὰς ὁποίας κτᾶται ἓνας μαθητὴς 1/θεσίου σχολείου. Εἰς τὸ 1/θέσιον ἑξῆ τάξεις τὰς διδάσκει ἓνας διδάσκαλος, ἐνῶ στὸ 6/θέσιον τὰς ἑξῆς τάξεις τὰς διδάσκουν ἑξῆ διδάσκαλοι. Τ' ἀποτελέσματα ὡς ἐκ

τοῦτου, εἶναι εὐνόητα....

2. Ἐρχόμενοι οἱ μαθηταὶ εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ μαθητὰς ἄλλων χωρίων, ἐξελλίσσονται κοινωνικῶς. Διότι ὅταν θὰ συμπτυχθοῦν 10 ἕως 12 1/θέσια σχολεῖα εἰς ἓνα 6/θέσιον ἢ 8/θέσιον (ἀναλόγως τῶν μαθητῶν) εὐκολον εἶναι νὰ καταλάβῃ κανεὶς ὅτι θὰ καλλιεργηθῇ ἡ ἀγάπη καὶ συνεργασία μεταξύ των, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ θὰ μεταδοθῇ καὶ στὰ χωριά.

3. Εἶναι πιὸ εὐκολος ὁ καταρτισμὸς πλήρων μαθητικῶν βιβλιοθηκῶν εἰς ἓνα 6/θέσιον σχολεῖον παρὰ εἰς 10 ἢ 12 1/θέσια. Χρησιμοποιῶντες δὲ τὴν βιβλιοθήκην των οἱ μαθηταὶ ἀσφαλῶς θὰ μορφώνωνται τελειότερον.

4. Εὐχερὴς ἐπίσης εἶναι ἡ εἰς τὰ 6/θέσια σχολεῖα ὑπαρξίς πλήρων βιβλιοθηκῶν μὲ συγγράμματα Παιδαγωγικοῦ καὶ Ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου. Ταῦτα θὰ συντελέσουν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν διδασκάλων πρὸς ὄφελος τῶν μαθητῶν των καὶ τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου....

5. Εἰς ἓνα 1/θέσιον σχολεῖον ὅταν ἀρρωστήσῃ ὁ διδάσκαλος ἢ διατελῇ ἐν ἀδείᾳ τὸ σχολεῖον συνήθως παραμένει κλειστὸν εἰς βάρος τῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν. Εἰς τὸ πολυθέσιον ὅμως, τὴν τάξιν τοῦ τυχόν ἐν ἀδείᾳ ἢ ἀρρώστου διδασκάλου θὰ τὴν ἀναλάβῃ ἄλλος διδάσκαλος τοῦ αὐτοῦ σχολείου κι' ἔτσι οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως αὐτῆς δὲν θὰ ὑστερήσουν.

6. Εἶναι εὐκολώτερος ὁ πλουτισμὸς ἐνὸς 6/θεσίου σχολείου μὲ ἐποπτικὰ μέσα παρὰ 10 ἢ 12 1/θεσίων τοιούτων. Ἐπίσης πολὺ εὐκολὴ εἶναι ἡ κτήσις ἐνὸς σχολικοῦ κινηματογράφου, κι' ἀργότερον συσκευῆς τηλεοράσεως, εἰς τὸ 6/θέσιον, ἐνῶ εἶναι ἀνέφικτον καὶ ἀντιοικονομικὸν εἰς τὸ μονοθέσιον ἢ διθέσιον σχολεῖον.

7. Ἡ συντήρησις ἐνὸς 6/θεσίου κτιρίου μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, εἶναι πολὺ οἰκονομικώτερα συγκρινομένη μὲ τὴν συντήρησιν τῶν κτιρίων 10 ἢ 12 1/θεσίων ἢ 2/θεσίων σχολείων. Οὕτω ἐπέρχεται οἰκονομία εἰς τὸ Κράτος.

8. Ἀλλὰ συμφέρει οἰκονομικῶς τὸ Κράτος καὶ διὰ τὸν ἑξῆς σπαιδαῖον λόγον: Μὲ τὴν ἔνωσιν πολλῶν 1/θεσίων σχολείων εἰς ἓνα 6/θέσιον, 7/θέσιον κ.τ.λ. θὰ διδάσκῃ λιγώτερο διδασκικὸ προσωπικόν. Καὶ τοῦτο διότι ἐνῶ εἰς τὰ 1/θέσια ἀντιστοιχοῦν κατὰ μέσον ὅρον 20-25 μαθηταὶ κατὰ διδάσκαλον, εἰς τὰ 6/θέσια θ' ἀντιστοιχοῦν 40 μαθηταί. Ἐπὶ παραδειγματι εἰς τὰ 13 χωριά τοῦ Δήμου Βαλτετσίου ὑπηρετοῦν 19 διδασκαλοὶ μὲ 500 περίπου μαθητὰς. Ἐάν ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ μικρὰ σχολεῖα ἐνωθοῦν εἰς δύο 6/θέσια θὰ ὑπηρετοῦν περίπου 12 διδασκαλοὶ, δηλαδὴ κατὰ ἑπτὰ (7) ὀλιγώτεροι. Ἐτσι θὰ ἐπέλθουν μεγάλες οἰκονομίαι εἰς τὸ Κράτος διότι θὰ μισθοδοτῇ ὀλιγώτερος διδασκάλους. Αἱ γνώσεις ὅμως καὶ ἡ ἐν γένει μόρφωσις ποὺ θὰ παρέχεται εἰς τοὺς μαθητὰς θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῆς τῶν 1/θεσίων σχολείων.

9. Εἰς τὰ πολυθέσια εἶναι εὐκολος καὶ συμφέρει οἰκονομικῶς τὸ Κράτος, ὁ διορισμὸς ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ διὰ τὴν καθαριότητα καὶ

λοιπὰς ἀνάγκας τοῦ σχολείου. Τοῦτο βεβαίως εἶναι ἀδύνατον εἰς τὰ 1/θέσια, 2/θέσια κ.τ.λ. σχολεῖα διότι θὰ εἶναι δαπανηρότατον.

10. Εἶναι εὐκόλον κατ' ἔτος νὰ γίνωνται τέλειαι Γυμναστικά ἐπιδείξεις καὶ Σχολικά ἑορταί, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρουσιάζει μεγίστας δυσκολίας εἰς τὰ μικρὰ σχολεῖα.

11. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱδρυσις Νηπιαγωγείων εἰς τὰς ἑδρας «τῶν πολυθεσίων κεντρικῶν σχολείων» εἶναι καὶ εὐκόλος καὶ οἰκονομική. Ἡ Ἱδρυσις καὶ λειτουργία Νηπιαγωγείων ἔχει ἐπεκταθῇ εἰς ὅλα τὰ πολιτισμένα Κράτη. Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σημασία τῶν ἔχουν ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον, διότι παρασκευάζουν τὰ νήπια διὰ τὸ σχολεῖον, τὰ μορφώνουν κυρίως στὸν χαρακτήρα καὶ τ' ἀπασχολοῦν τὰς ὥρας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ μητέρα τῶν, ὡς συνήθως συμβαίνει, εἶναι ἀπασχολημένη μετὰ τὰς ἀγροτικές ἐργασίας.

12. Σπουδαιότατον εἶναι ἐπίσης διὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καθίσταται εὐκολωτάτῃ ἡ συνυπηρέτησις εἰς τὰ ζεύγη τῶν διδασκάλων. Ἡ συνυπηρέτησις εἰς τὰ ζεύγη τῶν διδασκάλων, εἶναι ἓνα πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἔχει ὑψίστην σημασίαν διὰ τοὺς διδασκάλους τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς χώρας. Τοῦτο καλύτερον παντὸς ἄλλου γνωρίζουν οἱ ἴδιοι οἱ διδάσκαλοι.

13. Τὸ 1/θέσιον σχολεῖον εἶναι πολὺ κουραστικὸν διὰ τὸν διδάσκοντα, καὶ ἐπειδὴ συνήθως εἶναι ἀπομεμακρυσμένον ἀπὸ τ' ἀστικά κέντρα οὐδόλως τὸν ἐξυπηρετεῖ.

Ἐπίσης ἡ ὑπαρξις ἐν αὐτῷ «τάξεων ἀνάγκης» ἀποτελουμένων ἐξ ἐνός, δύο, ἢ τριῶν μαθητῶν προκαλεῖ εἰς τὸν διδάσκαλον ἀνίαν καὶ μείωσιν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του διὰ τὸ σπουδαιότατον λειτούργημά του. Μετ' ἐνθουσιασμόν ὅμως θὰ ἐργασθῇ εἰς τὸ πολυθέσιον.

14. Ἡ ἐκλογὴ τῶν τοποθεσιῶν ὅπου θὰ κτισθοῦν «τὰ πολυθέσια κεντρικά σχολεῖα» θὰ εἶναι σὲ μέρη τὰ ὁποῖα θὰ ἔχουν καθημερινὴν τακτικὴν συγκοινωνίαν καὶ θὰ ἀποτελοῦν τὸ «κέντρον» τῆς γύρωθεν περιοχῆς.

Εἰς τὰ κεντρικά αὐτὰ μέρη εἶναι δυνατόν ἀλλὰ καὶ ὀρθόν, ἐν καιρῷ καὶ σταδιακῶς νὰ κτισθοῦν ἀγροτοκωμοπόλεις. Ἡ δημιουργία ἀγροτοκωμοπόλεων καὶ ἀγροτοπόλεων ἔχει γίνῃ πιστὴς καὶ συνείδησις εἰς ὅλους τοὺς ἀγρότας.

Ἔτσι τὰ μέγιστα θὰ ἐξυπηρετοῦνται οἱ διδάσκαλοι διότι εὐκόλως θὰ εὕρσκουν τ' ἀναγκαῖα εἰς αὐτοὺς εἶδη καὶ εὐκόλα θὰ δύνανται νὰ μεταβαίνουν εἰς τὰ πλησιέστερα ἀστικά κέντρα πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν.

Ἡ μεταφορὰ τῶν μαθητῶν εἰς τὰ «κεντρικά σχολεῖα» εἶναι εὐκολωτάτῃ. Διότι, ὡς εἶναι γνωστόν, τελευταίως ὅλα τὰ χωριά ἀπέκτησαν συγκοινωνίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι δυνατόν νὰ μεταφέρονται καθημερινῶς οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον διὰ μικρῶν σὲ τύπο λεωφορείων αὐτοκινήτων, μετὰ τὰ ὁποῖα τὸ Κράτος θὰ ἔχη συμβληθῇ μετὰ σύμβασιν. Δυνατόν νὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ κρατικά σχολικά αὐτοκίνητα.

Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως δὲν θὰ ἔχη μεγάλην ἐπιβάρυνσιν τὸ Κράτος, ἀφοῦ βλέπομεν καὶ αὐτὰ τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα τῶν μεγάλων πόλεων νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτοκίνητα καὶ νὰ παραλαμβάνουν ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ ἑνὸς ἑκαστοῦ μαθητῆν νὰ τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ τὰ νάπαλιν!!

Εὐνόητον εἶναι διὰ τὸ θὰ γίνεται πρωῒν ἔργασια ὅπως γίνεται στίς μεγάλεις πόλεις καὶ σ' ὅλες τίς Δημόσιες ὑπηρεσίας. Κατὰ τὴν 2αν ἢ 3ην διδακτικὴν ὥραν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον νὰ παρέχεται εἰς τοὺς μαθητάς ἓνα καλὸ πρόγευμα.

Πλήρως ἀποδεικνύεται ἐν τῶν λεχθέντων διὰ τὴν «Ἐνώσις» τῶν μονοθεσίων σχολείων εἰς πολυθέσια, καὶ διὰ ἀπὸ εξαθέσια καὶ ἄνω, εἶναι ὀξυτάτον καὶ κατεπεῖγον πρόβλημα πρὸς λύσιν καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν. Κάθε καθυστέρησις ἀποβαίνει εἰς βάρος τῶν Ἑλληνοπαίδων τῆς Κοινωνίας, τῶν Ἑκπαιδευτικῶν καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους.

Ἄς μελετηθῇ λοιπὸν ἐν λεπτομερείᾳ, ὡς ἀκουσθοῦν αἱ γνώμαι διαφόρων παραγόντων καὶ ἐπισήμως πᾶς ἄχθῃ εἰς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας διὰ τὴν ὀριστικὴν του λύσιν.

Πρῶτοι πρέπει νὰ τὸ μελετήσουν καὶ νὰ πρωτοστατήσουν διὰ τὴν λύσιν τοῦ οἱ Διδασκαλικοὶ Σύλλογοι ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν συνεχείᾳ ἄς ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὴν Διδασκαλικὴν Ὁμοσπονδίαν Ἑλλάδος, ὅπως ἐπισήμως ἀπαιτήσῃ τὴν ἄμεσον λύσιν τοῦ ὀξυτάτου τούτου προβλήματος ἀπὸ τὸ Κράτος....

Ἄς ἀγωνισθῶμεν λοιπὸν ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ, μ' ἐνθουσιασμόν, μετὰ ἀφοσίωσιν, μετὰ ἐπιμονήν, μετὰ μαχητικότητα καὶ μετὰ πίστιν διὰ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν μεταρρύθμισιν.

Ἄς μὴ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ μικροσυμφέροντα καὶ αἱ ταπεινὰ ἀντιδράσεις ὀρισμένων παραγόντων οἱ ὁποῖοι θὰ φέρουν ἀντιρρήσεις. Εἶναι ἱστορικὸς νόμος διὰ τὴν «κάθε μεταρρύθμισιν γεννᾷ ἀντιδράσιν».

Ὑπεράνω ὅλων τὸ κοινὸν καλόν! Ἐμπρὸς λοιπόν! Ἄς γίνῃ ἡ ἀρχή! Καὶ ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ παντός! .

Η ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Διδ.λ. Εκπ. Περιφ. Τριφυλίας

Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο στρατιωτικὸς καὶ ἡ πόλις των ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν πολεμικὸν στρατόπεδον. Τοῦτο δικαιολογεῖται διότι οἱ Σπαρτιάται ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν περιοίκων καὶ εἰλώτων καὶ εἶχον ἀνάγκην νὰ στηρίξωσι τὴν ὑπαρξίν των καὶ τὴν ἀσφάλειάν των, διὰ τῆς πολεμικῆς ὑπεροχῆς. Ἡ ἀγωγή τοῦ Σπαρτιάτου ἤρχιζεν εὐθὺς ὡς ἐγεννᾶτο τὸ βρέφος. Μετὰ τὴν γέννησιν ἐλούετο δι' οἴνου καὶ ἐπὶ ἀσπίδος ἔφερον αὐτὸ εἰς τὴν Λέσχην, ὅπου οἱ πρεσβύτατοι τῶν φυλετῶν προέβαινον εἰς ἐξέτασιν αὐτοῦ. Ἄν μὲν εὐρίσκετο καχεκτικὸν ἐρρίπτετο εἰς τοὺς ἀποθέτας ἦτοι τόπον βαρυνθῶδη παρὰ τὸν Ταϋγετον. Πολλοὶ ἱστορικοὶ παραδέχονται ὅτι τὰ μὴ ἀρτιμελῆ νεογνά παρεδίδοντο εἰς φιλανθρώπους περιοίκους πρὸς ἀνατροφὴν. Ἄν δὲ εὐρίσκετο ἀρτιμελὲς καὶ ὑγιὲς παρεδίδετο εἰς τοὺς γονεῖς, ἵνα ἀνατρέψωσιν αὐτὸ μέχρι τοῦ 7ου ἔτους μὲ ἐπιμέλειαν καὶ τέχνην ἀνευ σπαργάνων διὰ νὰ ἀποβῇ αὐτὸ εὐκίνητον, εὐμορφον καὶ ἄφοβον εἰς τὸ σκότος. Μετὰ τὴν πάροδον τῶν 7 ἐτῶν παρέλαμβάνετο τὸν παῖδα ἡ πόλις καὶ κατέτασεν αὐτὸν εἰς τὰς ἀγέλας, ὅπου ἀνετρέφετο ὑπὸ αὐστηρὰν καὶ σκληρὰν δίαitan. Ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν συντρόφου, μεγαλυτέρου εἰς τὴν ἡλικίαν, ἡσκούντο οἱ παῖδες εἰς τὸ σῶμα διὰ γυμναστικῶν καὶ ἄλλων πολεμικῶν ἀσκήσεων καὶ ἐχαλυβδώνετο ὁ χαρακτήρ των. Ἐτρωγον δὲ πάντοτε λιτὴν τροφήν καὶ ἐκοιμῶντο ἐπὶ στρωμνῆς καλὰ μὲν φυομένων παρὰ τὰς δχθας τοῦ Εὐρώτα. Ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα θέρους καὶ χειμῶνος καὶ περιεπάτουν ἀσκεπεῖς μὲ κομμένην τὴν κόμην καὶ ἀνυπόδυτοι. Ἠσκούντο νὰ ὑπομένωσι τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα, ὡς καὶ τὰς ἀνηλεεῖς μαστιγώσεις μέχρις αἵματος, τὰς ἐπιφερούσας τὸν θάνατον μερικὰς φορὰς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθείας Ἀρτέμιδος. Ὁ ἀγὼν δὲ οὗτος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ διαμαστίγωσις καλούμενος, ἐγένετο δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἀμιλλωμένων πρὸς ἀλλήλους ποῖος ἤθελεν ὑπομεῖναι ἐπὶ περισσότερον χρόνον τὰς πληγὰς, ὅστις καὶ βωμονίκης ἀνεκηρύσσετο καὶ ἐστεφανοῦτο. Καὶ ἐπομένως ἀπέβαινον οὕτω λιτοὶ, καρτερικοὶ καὶ ἄτρμοι. Ἦτο συγχωρημένον εἰς αὐτοὺς νὰ κλέπτωσι φαγώσιμα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ συσσίτια πανούργως παρεισδύοντες καὶ συλλαμβανόμενοι μὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐτιμωροῦντο οὐχὶ διὰ τὴν κλοπὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀδεξιότητα. Καὶ ταῦτα ἵνα συνειθίζοντες κατωρθώσουν νὰ ἐξαπατοῦν εἰς τὸν πόλεμον τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπομένως διὰ τῆς ἀσκήσεως ταύτης ἀπέβαινον πανοῦργοι καὶ πολυμήχανοι. Ἐνεκα δὲ τῶν μακρῶν ἐπιπόνων ἀσκήσεων εἶχον τὸ σῶμα ρωμαλέον, νευρῶδες καὶ χαλύβδινον. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν οἱ Σπαρτιάται μετέβαινον εἰς τὴν τάξιν τῶν νέων πολεμιστῶν καὶ ἦσαν πλέον ἄνδρες, ἀπέλαυνον δέ, ὅπως εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα οἱ ἄνδρες τῆς αὐτῆς ἡλικίας τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου. Τοῦτο ὁ μὲν δὲν ἐσήμαινε ὅτι ὁ Σπαρτιάτης ἀπέλαυε καὶ

τῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν ὡς εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους οἱ νέοι τῆς Σπάρτης ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν μαζὶ καὶ νὰ συσσιτοῦνται εἰς κοινὴν τράπεζαν. Ἡ πρωτότυπος κοινὴ ζωὴ τῶν νέων τῆς Σπάρτης ἀνέπτυσσε μεταξὺ των ἐρωτικὴν ζωὴν, ἡ ὁποία ἦτο ἀγνή καὶ ἀμειπτος, ἐνῶ ἡ διαφθορὰ ἐθεωρεῖτο αἰσχίστη καὶ αὐστηρῶς ἐτιμωρεῖτο. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς διαβιώσεως τῶν Σπαρτιατῶν πολιτῶν ἔπαινε εἰς τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Τότε πλέον ἠνοίγετο διὰ τὸν Σπαρτιάτην ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν γερουσίαν ἢ συμμετοχὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἡ ὑψίστη διὰ τὸν πολίτην τιμὴ. Ἐπειδὴ ἡσκούντο διαρκῶς εἰς τὰ ὅπλα, διεξῆγον πολλοὺς πολέμους καὶ ἀπέβαινον ἐμπειρότατοι πολεμισταί. Πρὸ τῆς μάχης ἐκτενίζοντο, ἐφόρουσαν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν. Ἦδον ἄσματα εὐθύμα, θεωροῦντες τὸν πόλεμον ὡς ἑορτὴν καὶ πανηγυριν. Ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ τὸ ἥθος ἐδιδάσκοντο νὰ εἶναι σεμνοί, νὰ σέβωνται καὶ νὰ τιμῶσι τοὺς γέροντας. Ἐρωτῶμενοι ὁσάκις συνήντων γέροντας, ἀπεκρίνοντο μόνον δι' ἀποκρίσεων βραχειῶν καὶ εὐφυῶν καὶ τοῦτο ἐλέγετο λακωνίζειν ἢ λακωνισμός. Ἐγυμνάζοντο δὲ καὶ νὰ σκώπτωσιν ἀνευ βωμολογίας καὶ σκωπτόμενοι νὰ μὴ ἀγανακτῶσιν. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐδιδάσκοντο μόνον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, βραδύτερον ὁμως καὶ ὑψηλοτέρας γνώσεις. Ἀπεστήθιζον τιήματα τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου καὶ τὰς ρήτρας τοῦ Λυκούργου. ἵνα ἀπὸ τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας μάθωσι νὰ ὑπακούωσι τυφλῶς εἰς αὐτάς. Ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες οὕτω καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐθεώρουν τὴν μουσικὴν σπουδαιότατον μάθημα, ἀλλὰ ἦτο ἡ μουσικὴ πάντοτε ἡ ἀρχαία καὶ πάτριος δωρική. Εἶναι δὲ τὰ μέλη, τῶν Σπαρτιατῶν ἢ εἰσπαινοὶ τῶν ἀγαθῶς ζησάντων καὶ ὑπὲρ πατρίδος ἀποθανόντων ἢ ψόγος τῶν τρεσάντων ἢ παρορμήσεις τῶν ζώντων πρὸς ἀρετὴν ἢ ἐμβρατήρια παρορμητικὰ εἰς θάρρος καὶ περιφρόνησιν τοῦ θανάτου ἢ ὕμνοι καὶ εὐχαὶ πρὸς τοὺς θεοὺς. Ὑπῆρξαν πολλοὶ ἐπιχώριοι μελῶν ποιηταὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ὁ Χεῖλων καὶ ὁ περίφημος Τυρταῖος. Ἐδιδάσκοντο πάντες νὰ αὐλῶσι καὶ κιθαρίζωσι καὶ ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους ἐδιδάσκοντο τὴν ὀρχηστικὴν. Ἐκτὸς δὲ τῆς Πυρίχης, ἡ ὁποία ἦτο πολλῶν εἰδῶν, ἐμάνθανον καὶ ἄλλα εἶδη χορῶν πρὸς ἀρετὴν καὶ ὡς ἀναφέρει ὁ Πλάτων Νομ. Β' «τριῶν χορῶν κατὰ τὰς τρεῖς ἡλικίας συνισταμένων ἐν ταῖς ἑορταῖς ὁ μὲν τῶν ἀρχόντων ἀρχόμενος ἦδεν : ἄμμες ποκ ἤμεν δαλκιμοὶ νεανία» ὁ δὲ τῶν ἀκμαζόντων ἀποκρινόμενος ἔλεγεν «ἄμμες δὲ γ' εἰμέν» εἰ δὲ λῆς πείραν λαβέ», ὁ τρίτος τῶν παίδων ἔλεγε : «ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῶ κάρρονες».

Ἀλλὰ καὶ αἱ παρθέναι Σπαρτιάτιδες ἀνετρεφόντο δημοσίᾳ ὡς οἱ ἄρρενες σχεδόν, διότι ἐξησκούντο καθ' ὁμάδας εἰς τὸν δρόμον, τὴν πάλην,

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΙΘΡΟΝ

Ὑπὸ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΑΝΤ. ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ, Διδ.λ. Ε' Περιφ. Ἀθηνῶν

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

2α μορφή, καθ' ἣν τὸ σχολεῖον τῆς ὑπαίθρου εἰσάγει τὰ βιώματα μέσα στὰ μαθήματα. Γιὰ νὰ κάνουν δυνατὴ τὴ συνεργασία τῶν μαθητῶν κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ βιώματος, συμπήγουν καὶ αὐτὰ 3 ομάδες (6—8, 8—10 καὶ 10—12 ἐτῶν), ἀλλὰ καὶ μέσα σ' αὐτὰς σχηματίζουν πρὸ πάντων στίς μικρότερες τάξεις καὶ ἄλλες ἀκόμη μικρότερες ομάδες ποὺ ἐπεξεργάζονται τὸ βίωμα. Πηγὲς γιὰ βιώματα ἔχουν τὸ σπῖτι, τὸ μαγαζὶ, τὸ δρόμο, τὴ παραγωγὴ, τὴ βιομηχανία τοῦ γάλακτος (τυρὶ, γιαούρτι,) τὸ ἐλαιοτριβεῖο, τὸ κούρεμα τῶν προβάτων, τὸ γνέσιμο τοῦ μαλλιού, τὸ πλεκτὸ ἢ τὸ φαντὸ, τὸ κοινοτικὸ γραφεῖο, τὶς ἐκλογὰς κ.λ.π. Ὅλοι οἱ μαθηταὶ τοῦ σχολείου συμμετέχουν στὸ βίωμα, οἱ μικροὶ κάνουν ἀπλουστερὴ ἐργασία. Π.χ. στὸ βίωμα, «ὁ Δρόμος» ἀνοίγουν ἓνα μόνον δρόμον στὴν ἄμμο ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸ σπῖτι τοὺς στὸ σχολεῖο, ἐνῶ οἱ μεγαλύτεροι κάμνουν δλοὺς τοὺς ἐσωτερικοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ καὶ οἱ ἀκόμα μεγαλύτεροι ἐρευνοῦν τοὺς δρόμους τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ κάμνουν ὁλόκληρον τὸ χάρτη τῆς περιφερείας. Ὁ δάσκαλος βοηθεῖ ἢ ἀτομικὰ ὅταν σκοντάφτῃ ἓνας μαθητὴς ἢ ὁλόκληρον τὴν ομάδα ποὺ δὲν

καταφέρνει τὴν ἐργασίαν τῆς. Ἔτσι ἐναλλάσσονται τρεῖς τρόποι ἐργασίας. Ἀτομικὴ γιὰ τὸν καθ' ἑκάστο μαθητὴ, ὁμαδικὴ μέσα στὴν ομάδα τοῦ καὶ ἡ κοινὴ ἐργασία δλων τῶν ομάδων γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ βιώματος, τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργασίας, τὴ διανομὴ τῶν εὐθυνῶν, τὴν παρακολούθησιν τῆς συνολικῆς προόδου τοῦ βιώματος, τὴ χρησιμοποίησιν βιβλίων καὶ σημειωμάτων, τὴ καταγραφὴν, ἔλεγχον κλπ.

3η μορφή, καθ' ἣν τὰ βιώματα ποὺ εἰσάγουν στὰ διάφορα μαθήματα δὲν τὰ συνυφαίνουν μὲ τὰ μαθήματα, ἀλλὰ τὰ δουλεύουν παράλληλα.

4η μορφή, Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ προοδευτικὴ. Σ' αὐτὴ ὑπάρχουν στὸ πρόγραμμα μόνον βιώματα ποὺ δλα μαζί περιλαμβάνονται στὸ γενικὸ τίτλον : «Ἀγροτικὴ ἐπιστῆμη». Ἀγροτικὴ ἐπιστῆμη σημαίνει γιὰ τοὺς μικρότερους μαθητὰς ἀγάπη γιὰ τὰ ζῶα καὶ περιποίησίν τοὺς στὸ σχολεῖο καὶ στὸ σπῖτι (κατὰ ἐποχὰς), ἡ ὑπόγεια λειτουργία τῶν σπόρων τῶν δένδρων καὶ τὸ φύτεμά τοὺς, οἱ ἀπλὲς ἀτμοσφαιρικὲς παρατηρήσεις, τὰ χαρακτηριστικὰ ἀκρογυῶλια, οἱ λόφοι τοῦ χωριοῦ κ.λ.π. Γιὰ τοὺς μεγαλύτερους πάλι μαθητὰς Ἀγροτικὴ ἐπιστῆμη σημαίνει «ζωντανὰς πεῖρες» σχετικὰ μὲ τὴ βιολογίαν τῶν τοπικῶν φυτῶν καὶ

εἰς τὸ πῆδημα, εἰς τὴν βολὴν δίσκων καὶ ἀκοντίων καὶ ἐσκλήρυνον τὰ σώματα αὐτῶν, ὥστε καὶ τὰ τέκνα ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, νὰ γεννῶνται ἰσχυρότερα. Ὡς δὲ οἱ νέοι οὕτω καὶ αἱ παρθέναι γυμναὶ ἐγυμνάζοντο καὶ εἰς μερικὰς ἑορτὰς γυμναὶ ἐχόρευον καὶ ἐφαλλον παρύντων μάλιστα τῶν νέων θεωρούντων. Ἀλλὰ καὶ ἐνδεδυμέναι ἦσαν σχεδὸν γυμναὶ, διότι ἐφόρουν χιτῶνα βραχύν μέχρι τοῦ γόνατος καὶ ἄρραφον πρὸς τὰ πλάγια συγκρατούμενον μὲ περόνας, διὰ τοῦτο περονῆτις καὶ περονατρίς ἐλέγετο ὁ σχιστὸς χιτῶν καὶ ἑξωμος. Ὡστε ὅταν ἐβάδιζον ἐσηκόνοντο αἱ πτέρυγες αὐτοῦ καὶ ἐγύνωνον τοὺς μηρούς, ἐξ οὗ καὶ φαينوμηρίδες ἐλέγοντο αἱ Σπαρτιάτιδες παρθέναι. Διὰ δὲ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν αὐτῶν ἐδιδάσκοντο μουσικὴν καὶ βραχυλογίαν εὐφυῶς, τῆς ὁποίας δείγματα ἦσαν σκώματα πρὸς τοὺς ὁμαρτάνοντας καὶ ἐγκώμια μετὰ ὥδης εἰς τοὺς ἀξίους. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἐνέβαλλον ζήλον καὶ φιλοτιμίαν περισσότερο εἰς τοὺς νέους παρὰ αἱ συμβουλαὶ τῶν γεροντοτέρων ἐνώπιον πάντων κατὰ τὰς ἑορτὰς. Τοιοῦτοτρόπως ἀνατρεφόμεναι ἀπέβαλλον τὸν φόβον καὶ τὴν αἰδημοσύνην τὴν φυσικὴν τοῦ θήλεος πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ ἐπληροῦντο ἀνδρικοῦ φρονήματος. Εἰς τοὺς πρὸς πόλεμον ἐξερχομένους υἱοὺς παραδίδουσαι τὰς ἀσπίδας ἔλεγον «ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς». Ἦσαν περίφημοι διὰ τὴν καλλονὴν αὐτῶν αἱ Σπαρτιάτιδες καὶ ὁ Ὅμηρος καλεῖ τὴν Λακεδαίμονα καλλιγύναικα καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν ὥραίαν Ἑλένην. Ἐνδύματα δὲ αἱ ὑπανδρὸι γυναῖκες ἐφόρουν τὰ αὐτὰ προσθέτουσαι σκέ-

πην ἢ καλύπτραν καὶ δὲν ἐφρόντιζον πολὺ περὶ ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων καὶ μέχρι μὲν τοῦ γάμου ἔτρεφον κόμην.

Ἡ Λακεδαιμονίων Πολιτεία, καθὼς βλέπομεν, ἐθεμελιώθη ἐπάνω εἰς αὐστηράν στρατιωτικὴν ἀγωγὴν. Εἰς τὴν Σπάρτην ὁ πολιτικὸς βίος παρουσιάζεται πρωτόγονος καὶ πολὺ μονομερὴς. Γίνεται δὲ περισσότερο μονόπλευρος, ὅταν λαμβάνωνται προστατευτικὰ μέτρα ἐναντίον κάθε ξένης συνθηθείας, ἢ ὅποια θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν νοθείαν τοῦ γνησίου σπαρτιατικοῦ ἥθους. Ἐν τούτοις ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν κατέστησε τὴν Σπάρτην μεγάλῃ δυνάμει καὶ τὴν διετήρησεν ἀκμαίαν, καθ' ὃν χρόνον, ἡ ἑλληνικὴ πόλις εὐρίσκετο ἐν διαλύσει. Εἰς καμμίαν ἄλλην πόλιν ὁ πολίτης δὲν ἐπέδειξε ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς τόσον, ὅσον εἰς τὴν Σπάρτην. Ἡ Σπάρτη, ἡ ὁποία μὲ τὸν ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα τῆς πολιτικῆς τῆς συγκροτήσεως συμπληρῶνει ὅ,τι λέγεται Ἑλλάς, ὑπῆρξε τὸ στρατόπεδον, ὅπου ἀνεπτύχθη ἀνθος χαλυβδωμένων ἀνδρῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὸν ὅρον ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ συγγραφεῖς «καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ» εὐρίσκει τὴν πλήρη του ἐκφράσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Παν. Δούκα : Ἡ Σπάρτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων.
Καν. Παπαρρηγοπούλου : Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.
Ἰωάν. Παπασταύρου : Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.
Δ. Μωραΐτου : Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς.
Ξενοφῶντος Λακεδαιμονίων Πολιτεία.

ζών και μετάφρασή τους σε γνώσεις, π.χ. πώς αγωνίζονται για την ύπαρξίν τους, πώς χρησιμοποιούν τα μέλη τους, πώς παραχειμάζουν, πότε αποδημούν κ.λ.π. Από τις λειτουργίες του χωριού: Πόθεν πηγάζει το νερό, πώς διοχετεύεται, πώς αρδεύεται κ.λ.π. Από τις αγροτικές εργασίες και την οργάνωσή τους, μελέτη των αντιπροσωπευτικότερων κ.λ.π. Έτσι μεταφράζεται ή Αγροτική επιστήμη στα έξι βιώματα:

Μαθηματικά: Μέτρηση αγρών, εκτίμηση δημητριακών κ.λ.π.

Μηχανική: Σειρά μηχανών από το σκαλιστήρι ως τις μηχανές άρμέγματος. Έξαγωγή νόμων.

Γεωγραφία: Πώς ή γη επηρεάζει την ιστορία του χωριού (σιδηρόδρομοι, δρόμοι κ.λ.π.)

Τοπικά επαγγέλματα: σχέση μεταξύ μορφής τους και λειτουργίας δηλαδή ύλικού και τεχνικής (με μικρότερα βιώματα).

Γλωσσικό: Περιγραφές, εκθέσεις, όμιλεις, δραματοποιήσεις κ.λ.π.

Χειροτεχνικές κατασκευές: Κατασκευάζονται πράγματα χρήσιμα για το σπίτι των μαθητών. Χρησιμοποιείται το ντόπιο ύλικό βρύα, βούρλα, βαλανίδια, κουκουνάρι, ροκόφυλλα κ.λ.π. Ίνες φυτών για πλέξιμο, χόρτο για καλάθια κ.λ.π. Όλες οι έρευνες γίνονται επί τόπου στα αγροκτήματα, στο δάσος, στο σχολικό κήπο, στο χωράφι, στη στάνη, στους σταύλους ζώων κ.λ.π. Γύρω στα βιώματα οργανώνονται όλα τα μαθήματα.

Αλλά αγροτική επιστήμη σημαίνει όχι μόνον μελέτη φαινομένων και αντικειμένων έμφύχων και άψύχων και των νόμων τής λειτουργίας των. Σημαίνει και άπλές κοινωνικές σπουδές ήθών, έθιμων, θεσμών, ιδρυμάτων. Αυτά τα άπλά κοινωνικά βιώματα για μόν τους μικρότερους μαθητάς σημαίνουν αναπαράσταση και δραματοποίηση στην άπλούστατη δυνατή μορφή, δια δέ τους μεγαλύτερους μαθητάς έρευνα για τη διοίκηση, τους φόρους, τη σχέση χωριού με τους γείτονές του και με όλόκληρη τη χώρα, ζητήματα εισαγωγής και εξαγωγής κ.λ.π. δηλαδή ένα είδος άπλης πολιτικής άγωγής.

Στις κοινωνικές σπουδές υπάγεται και ή οργάνωσις τής σχολικής ζωής με βιώματα: κοινές γιορτές, εκδρομές, συστηματική συμμετοχή στις κύριες ασχολίες των κατοίκων στην ύπαιθρο στις αντίστοιχες εποχές, όποτε το σχολείο διαλύεται και δάσκαλος και μαθητές, βοηθώντας τους ανθρώπους του χωριού, μαθητρούν, σημειώνουν ό,τι ζούν και παρατηρούν και όταν ξαναρχίση το σχολείο επεξεργάζονται το ύλικό τους, εξαγουν νόμους και έλέγχουν τα συμπεράσματά τους.

Στο πρόγραμμα βιωμάτων του αγροτικού σχολείου, ή έρευνα φυσικό είναι να γίνεται στα βασικά μόνο στοιχεία των προβλημάτων γιατί ό χρόνος είναι πολύτιμος και δέν επιτρέπει σπατάλη.

Μεγάλη βοήθεια στην εργασία του σχολείου μπορεί να προσφέρει μια καλά διαλεγμένη βιβλιοθήκη για τα προβλήματα των χωριών καθώς και παιδικά βιβλία με αντίστοιχη ύλη. Σε πολλές χώρες χρησιμοποιούν τις περιοδεύουσες βιβλιοθήκες, που σε κάθε περιοδεία τους από χωριό σε χωριό αφήνουν τα άναγκαία για το σχολείο βιβλία για τόσο χρόνο κατόπιν από

συνεννόηση με το δάσκαλο.

Όσο για τα σχολικά κτίρια των χωριών, όλίγα είναι καλά, τα περισσότερα είναι άκατάλληλα. Τις συνθήκες τους προσπαθούν να τις καλλιετερεύσουν οι δασκάλοι με ψυχή, κινώντας και τους μαθητάς και τη κοινότητα σε προσωπική εργασία και προσπαθώντας να πλατύνουν στοχαστικά το χώρο του σχολείου προς το φυσικό του περίγυρο το ύπαιθρο.

Τα πολυτάξια αγροτικά σχολεία στα μεγαλύτερα χωριά υπάρχουν παντού και είναι δυνατόν να εφαρμόζουν τη μέθοδο βιωμάτων. Σ' αυτά ή τάξεις παρουσιάζει περισσότερη όμοιογένεια. Έξ άλλου έχουν και μεγαλύτερη πίστωση χρόνου και περισσότερους δασκάλους, που άν επιτύχη ή μεταξύ τους συνεργασία, που είναι συχνά πρόβλημα — μπορούν να βοηθήσουν καλλίτερα στην όλη οργάνωση. Το βασικό όμως στα πολυτάξια είναι να έχη ό Διότης του σχολείου προσωπική και συνθετότερη αντίληψη τής εργασίας παράλληλα προς τη διοικητική του ικανότητα για να επιτύχη την όμοιογένεια και στο διδακτικό προσωπικό που είναι μία από τις προϋποθέσεις για τη μέθοδο βιωμάτων.

Τα βιώματα των πολυτάξιων αγροτικών σχολείων πρέπει να οργανώνονται επίσης γύρω στην αγροτική επιστήμη, που είναι το θεμέλιο για τη γεωργική μόρφωση και την επαγγελματική κατάρτιση των παιδιών του χωριού. Η Αγροτική επιστήμη που χρησιμοποιούν τα πολυτάξια αγροτικά περιλαμβάνει βιώματα **κηπουρικής:** Καλλιέργεια λαχανικών σε κηπάρια άτομικά ή κηπάρια όλόκληρης τάξης, βιώματα έρευνας του τοπίου, τής μορφής των προϊόντων του, των δυνατοτήτων του, **βιώματα ύγιεινής** και πρώτων βοηθειών: Π.χ. το καθημερινό πλύσιμο στη βρύση του χωριού, κολύμπι σε θάλασσα ή ποτάμι, γυμναστικές άσκήσεις κ.λ.π. ώστε να πολεμηθή ή άδιαφορία των χωρικών για τη καθαριότητα και περιποίηση του κορμιού. Επίσης βιώματα **οικοκυρικής** όχι μόνον για τα κορίτσια, αλλά και για τα άγόρια, ώστε να ξέρουν τα στοιχειώδη. Π.χ. να φτιάσουν σε άνάγκη το φαγι τους, να ράψουν το κουμπί τους κ.λ.π.

Κατασκευή γεωργικών εργαλείων και άλλες εργασίες. Π.χ. να διορθώσουν τη πόρτα που έφυγε από τη θέση της κ.λ.π.

Βιώματα όμαδικής ζωής με συστηματική συμμετοχή σε πανηγύρεις, έορτάς και λοιπάς εκδηλώσεις:

Έτσι άν οργανωθή ή εργασία στα σχολεία τής ύπαιθρου, με βάση δηλαδή τη μέθοδο των βιωμάτων γύρω στη γεωργική επιστήμη, άναμφισβήτητα θα άποδώση πλουσίους καρπούς και γόνιμα άποτελέσματα στην Έλληνική παιδεία και στη πατρίδα, χωρίς βέβαια να παραγκωνισθή ή γενική μόρφωσις των αγροτοπαιδων, ή όποια είναι άπαραίτητος και ή αύτη διόλους τους Έλληνόπαιδας τής αύτης ήλικίας χωρίς εξαίρεση.

Λίαν παρήγορον τυγχάνει το γεγονός ότι το τμήμα Λαϊκής Επιμορφώσεως του Υπουργείου Παιδείας έχει ήδη ιδρύσει περί τα 350 κέντρα επιμορφώσεως ένηλίκων ως και περί τας 1000 νυκτερινάς σχολάς ανά την χώραν. Τα κέντρα ταύτα διευθυνόμενα υπό των διδασκάλων και συνεργαζόμενα με όλους γενικώς τους μορφωτικούς παράγοντας τής ύπαιθρου (γιατρό, γεωπόνο, δασικό, δικαστικό, άστν-

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΥΓΙΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Του κ. ΣΩΤΗΡ. ΔΡΟΣΟΥ, Διδ/λου Ιου Δημ. σχολείου Νικαίας

Τό περιβάλλον, πρό παντός τό ανθρώπινον, έν μέσω τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται καί ἀναπτύσσεται, ἀσκεῖ σοβαρωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τήν σωματικήν, πνευματικήν καί ἠθικήν ἀνάπτυξιν καί σφυρηλατεῖ, συνεργασίᾳ καί τῶν κληρονομικῶν καταβολῶν, τόν χαρακτήρα. Ὁ χαρακτήρ, δηλ. τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τήν συνισταμένην τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντός του (ἀνθρώπινου τε καί φυσικοῦ) ἀφ' ἑνὸς καί τῶν κληρονομικῶν του καταβολῶν ἀφ' ἑτέρου.

Συνεπείᾳ ὁμως τῆς ἐλματικής ἐξελίξεως τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, τῶν ἀσχολουμένων κυρίως μέ τήν ὕλην, ἐσημειώθησαν σημαντικά μεταβολαί εἰς τό περιβάλλον, ἐδημιουργήθη ἕνας κόσμος, μέσα εἰς τόν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος, πού τόν ἐδημιούργησε παρέμεινε ξένος καί ἀνίσχυρος νά τόν κατευθύνῃ, διότι δέν ἦτο ἐφοδιασμένος μέ τήν πρέπουσαν διανοητικήν ἰσορροπίαν, μέ ἀνάλογον ἀντοχήν νύδρων, μέ κρίσιν τήν ἐνδεδειγμένην κοί τό ἐρμόζον ἠθικόν ἀνάστημα. Δέν ἠδυνήθη νά παρακολουθήσῃ τόν κόσμον αὐτόν καί νά τόν ὁργανώσῃ ἀναλόγως, διότι ἐστερεῖτο τῆς δεούσης διανοητικῆς καί συναισθηματικῆς ὑγείας, τῆς ἐπιβεβλημένης ἠθικῆς πειθαρχίας καί τῆς σχετικῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσον ἀπαραίτητοι, ὅσον εἶναι καί ἡ ὁργανική ὑγεία.

Ὁ δημιουργηθεῖς σύγχρονος πολιτισμός ἀπό τά ἐπιτεύγματα τῆς ἐν καλπασμῷ ἐξελίξεως τῆς Μηχανικῆς, Φυσικῆς καί Χημείας, ἀνεπτύχθη χωρίς νά ἔχη γνώσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνόλου, σωματικοῦ καί ψυχοπνευματικοῦ, χωρίς νά λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἐπιδράσεις τὰς ὁποίας θ' ἀσκήσῃ εἰς τοῦτον καί χωρίς νά ὑπολογίσῃ τὰς συνεπείας, πού θά προέλθουν ἀπό τήν ζωήν, πού τοῦ ἐπιβάλλει.

Πλήθος εἰδικῶν, ἀφιερωμένων εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐπιστήμας, διένειμαν τό σῶμα καί τό πνεῦμα

νόμο κ.λ.π.), προσφέρουν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἐνῆλικας ἀγρότας.

Τό Κέντρον Ἑρευνῶν Λαϊκῆς Ἐπιμορφώσεως ὑπό τήν διεύθυνσιν τοῦ ἐργαζομένου ἐκπαιδευτικοῦ μας συμβούλου κ. Ἀθαν. Παπακωνσταντίνου, πλαισιωμένου ὑπό ἐκλεκτῶν εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐπιτελεῖ ἀξιόλογον ἔργον εἰς τόν τομέα αὐτόν. Εἶναι ὁμως ἀνάγκη, ὅπως ὁ νέος αὐτός τομεύς τῆς Λαϊκῆς μας παιδείας ἀνδρωθῇ καί ἐπεκταθῇ καί εἰς τήν χώραν μας κατὰ τό πρότυπον τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς παιδείας καί τοῦ ἔθνους γενικώτερον.

Πρέπει ἐπίσης νά τονισθῇ ἰδιαιτέρως, ὅτι διὰ τήν ἐπιτυχίαν τῶν ἀνωτέρω, τυγχάνει ἀπαραίτητος ἡ ἠθική καί ὕλική τόνωσις τῶν διδασκάλων τῆς ὑπαίθρου, οἱ ὁποῖοι προερχόμενοι κυρίως ἐξ αὐτῆς καί ζῶντες ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον τὰ προβλήματα τῆς, θά ἀποτελοῦν ἑσάει τοὺς πρωταγωνιστάς τῆς διατηρήσεως καί διαφυλάξεως τῆς ὑποστάσεως καί τῆς ἐν γένει φυσιογνωμίας τοῦ ἔθνους μας.

καί τήν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καί πρέβησαν εἰς πλείστας ἀνακαλύψεις, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δέν δύναται νά συγκεντρώσῃ ταύτας εἰς καθολικάς ἀπόψεις καί νά τὰς θέσῃ εἰς τήν διάθεσιν του, συνολικῶς ἐνσυνονισμέναις. Κατακερματισμένος παλαίει μέσα εἰς τό ἀποτόμως μεταβληθὲν περιβάλλον καί εἰς μάτην ἀγωνίζεται νά προσαρμοσθῇ εἰς αὐτό.

Ἡ δυσκολία προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τόν σημερινόν πολιτισμόν ἐγκεῖται εἰς τό ὅτι ὁ πολιτισμός δέν ἦρθη ὑπὲρ ἁνῶν τῶν ὕλικῶν ἐπιδιώξεων, δέν εἰσῆλθεν ἐπαρκῶς εἰς τόν κόσμον τοῦ πνεύματος καί τῆς ψυχῆς, δέν ἐβοήθησε τόν ἄνθρωπον νά γνωρίσῃ τόν ἑαυτόν του καί νά λάβῃ τήν πρέπουσαν θέσιν ἐναντι τῆς τριπλῆς πραγματικότητος (Ἐγώ — πλῆσιον — Θεός).

Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τήν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ὁργάνωσιν τῆς ζωῆς του ὠθεῖται ἀπὸ διάφορα κινήνητρα, ὕλικά καί ψυχικά. Ἐπικρατέστερα σήμερον, λόγῳ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι τὰ πρῶτα, διὰ τὰ ὁποῖα διατίθεται ἡ περισσοτέρα δραστικότητα. Ἀλλὰ διὰ νά συντεθῇ μία ὁλοκληρωμένη προσωπικότης ἔχει ἀνάγκη καί τῶν ψυχικῶν κινήτρων, διὰ τῶν ὁποίων θά δυνηθῇ νά δώσῃ κατεύθυνσιν καί χρῶμα εἰς τήν ἐν γένει ὁργάνωσιν τῆς ζωῆς. Ταῦτα ὁμως φαίνεται ὅτι δέν ἠλεκτρίζουν τό πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐνῶ αἱ ἐπιστήμαι τῆς ὕλης ἐσημείωσαν τεραστίαις προόδους, αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι παρέμειναν εἰς στοιχειώδη ἀνάπτυξιν καί συνεπῶς δέν ἐδημιουργήθη εὐεργετικόν καί κατάλληλον περιβάλλον.

Αἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, τό ἐμπόριον ἡ βιομηχανία, τό θέατρον, ὁ κινηματογράφος, τό ραδιόφωνον, τὰ ἀναγνώσματα κ.ἄ., εἶναι περιβεβλημένοι. κατὰ τό μᾶλλον καί ἥττον, μέ τὸν μανδύαν τῆς ὕλης καί ὅχι μόνον δέν βοηθοῦν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τραυματίζουν τὰς πνευματικὰς του ἀξίας καί διαστρεβλῶνουν τήν προσωπικότητά του. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δέν φαίνεται νά ὑπάρχῃ δύναμις ἱκανή ὥστε νά δημιουργήσῃ ἀνάσχεσιν ἡ ἀναστολήν τῆς συντελουμένης καταστροφῆς τῶν ψυχικῶν κινήτρων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ οἰκογένεια, τό σχολεῖον, ἡ Ἐκκλησία καί ἡ Πολιτεία μέ τοὺς διαφόρους πλοκάμους τῆς, ἀποτελοῦν βεβαίως σπουδαίους ἀνασχετικούς παράγοντας καί θά ἠδύαντο νά ὁδηγήσουν τὸν ἄνθρωπον εἰς τήν εὐρεσιν τοῦ προορισμοῦ του, ἀπαλλάσσοντες τοῦτον ἀπὸ τό ἀγχος πού τὸν μαστίζει, ἀλλὰ δέν κατορθώνουν ἀξιολόγους ἐπιτεύξεις, διότι ἔχουν προσβληθῇ πάντες ἀπὸ τήν ὕλιστικὴν περὶ ζωῆς ἀντίληψιν καί διότι λείπει ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἐνιαία ὁργάνωσις καί τό ἐνιαῖον πρόγραμμα. Ἐκαστος τῶν ἀνωτέρω παραγόντων ἐνεργεῖ κεχωρισμένως ἀνευ τῆς ὁλοκληρωτικῆς συμπαραστάσεως τῶν ἄλλων, δεχόμενος ἐνίοτε καί τὰ βέλη των, μέ ἀδήριτον συνέπειαν τήν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἀποτυχίαν εἰς τό ἔργον του.

Ἡ προσφορά καί ἡ συμβολὴ ἐκάστου ἀνθρώπου

ΘΕΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΡΑΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΧΑΡ. ΚΟΚΚΙΝΗ, Διδύλου 15ου Δημ. Σχολείου Νικαίας

«Πάτριον γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων
τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι
«Θουκυδίδης»

I

Ὡς παραστρατήματα τῶν νέων χαρακτηρίζονται: Οἱ γκαγκωτισμοί, αἱ ἀνυπακοαί, ἡ ἀπρεπὴς συμπεριφορὰ πρὸς μεγαλυτέρους καὶ ὁμηλικούς, ἡ τάσις πρὸς ἀλητείας, αἱ συχναὶ καὶ ἀδικαιολόγητοι ἀπουσίαι ἐκ τοῦ σχολείου ἢ ἐκ τῆς ἐργασίας, τῶν καὶ γενικῶς αἱ παντὸς εἶδους πράξεις αἱ ἀντιβαίνουσαι πρὸς τοὺς κρατοῦντας νόμους τοὺς γραπτοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγράφους καὶ χαρακτηριζόμεναι γενικῶς σήμερον ὡς πράξεις ντε-τυμπούσμου.

Ὅλαι αἱ παρεκτροπαὶ αὐταὶ ἀποδίδονται περισσότερον εἰς προσκαίρους παρορμήσεις παρὰ εἰς σκέψιν καὶ προπαρασκευὴν. Διότι, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖται, εἰς τὸ περιβόλι τῆς παιδικῆς ψυχῆς εἰς τὸ ὅποιον μόνον τὰ λουλούδια τῆς ἀγνότητος φύονται, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν ἀγκάθια τὰ ὅποια δὲν φύτρωσαν ἀκόμη.

Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει, τὸ παραστράτημα τῶν νέων, ὅσωνδήποτε καὶ ἂν ἀποτελῇ γεγονός τῆς στιγμῆς, δὲν παύει νὰ εἶναι πρᾶξις κολάσιμος ἢ ὅποια πρέπει ἐγκαίρως νὰ ἀναχαιτίζεται διὰ νὰ μὴ δρέψῃ ἡ κοινωνία, ἀργὰ ἢ γρήγορα, τοὺς πικροὺς καρπούς.

Πιθανότατα, τὸ πρόβλημα δὲν θὰ παρουσιάζετο τόσον ὀξύ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἂν τὰ πάντα δὲν ἀνεμένοντο ἀπὸ μόνον τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν συνέβαλον ὅλοι, ἀπὸ τοῦ ἀπλοικοῦ γονέως μέχρι τοῦ μεγάλου καὶ σοβαροῦ ἐπιστήμονος, ὁ ὅποιος ἐν πολλοῖς θεωρεῖ παιδαριῶδες καὶ ἀνιερὸν, ἂν μὴ τι ἄλλο, νὰ ἀσχοληθῇ μὲ θέματα «τῶν παιδιῶν».

εἰς τὸν πολιτισμὸν θὰ ἐξαρτηθῇ κυρίως ἀπὸ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητός του, ἀπὸ τὴν δυνατότητα τῆς ὁμονικῆς συνυφάνσεως τῶν προβλημάτων ἐκάστης ἡλικίας του. Οἱ ἀνωτέρω παράγοντες, οἱ ὅποιοι συνθέτουν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, τὸ ἀνθρώπινον περιβάλλον, ἔχουν ὑποχρέωσιν καὶ καθήκον ἐπιβεβλημένον νὰ βοηθήσουν τὸν ἀνθρώπον καὶ νὰ δημιουργήσουν τὰς δυνατότητας μιάς, μὲ στερεὰς βάσεις, ὀργανώσεως τῆς ζωῆς του.

Διὰ νὰ ἐπιτύχουν ὁμῶς τοῦτο πρέπει νὰ ἀρθῶν εἰς τὸ ὁρμῶζον πνευματικὸν ὕψος καὶ ν' ἀποφασίσουν νὰ ἐνεργοῦν οὐχὶ κεχωρισμένως ὡς συμβαίνει μέχρι σήμερον, ἀλλὰ συνεργαζόμενοι καὶ ἀλληλοβοηθούμενοι. Ἐκαστος τῶν παραγόντων ἀγωγῆς νὰ ἴσταται τέλειος συμπαραστάτης τῶν ἄλλων, νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν συνυπεύθυνον εἰς τὸ ὅλον ἔργον.

Ἡ Πολιτεία, ὡς φορεὺς τοῦ ὅλου ἔργου, εἶναι καιρὸς πλέον νὰ κινητοποιήσῃ, ἀπάσας τὰς δυνά-

μεις τῆς ὀργάνωσις τῆς ἐβδομάδος «θέαμα καὶ νεότης» ἀποδεικνύει ὅτι κατενοήθη ἡ ἀνάγκη αὐτή, ἡ ἀνάγκη δηλαδὴ ὅπως ὅλοι ἀσχοληθῶμεν μ' αὐτὸ τὸ μεγάλο πρόβλημα ποὺ λέγεται «παιδί», τὸ κατανοήσουμε, κατανοήσουμε τὴν ἐποχὴν του μὲ τὰ ποικίλα προβλήματα καὶ τοῦ σταθοῦμεν ὁδηγοὶ καὶ σύμβουλοι. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ εἶναι ἀξία παντὸς ἐπαίνου ἀλλὰ πολὺ φοβούμεθα ὅτι θὰ ἀκουσθῇ ὡς «φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ», ἂν δὲν ἐνώσωμεν μ' αὐτὴν καὶ μεῖς, ὅλοι μας, τὴν δικὴν μας προσωπικὴν φροντίδα. Ἄν αὐτὸ δὲν γίνῃ ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ θρηνήσωμεν ἐπὶ τῶν ἐρεπίλων τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ, διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ὁποίου δὲν εὐθύνωνται τόσον οἱ σιμειρινοὶ νέοι μας ὅσον ἡμεῖς.

II

Πολλοὶ εἶναι αἱ αἰτίαι τοῦ παραστρατήματος. Αἱ ρίζαι τῆς αὐξήσεως του μεταπολεμικῶς εἰς τὴν χώραν μας δέον νὰ ἀναζητηθῶν — κατὰ τὴν γνώμην τῶν εἰδικῶν πάντοτε — εἰς τὰς μαύρας ἡμέρας τῆς κατοχῆς. Πολλοὶ δὲ καὶ ποικίλοι αἰτίαι συντηροῦν ἔκτοτε καὶ αὐξάνουν τὴν κακοδαιμονίαν αὐτήν, ὡς: Ἡ παραμέλησις τῶν παιδιῶν ἐκ μέρους τῶν γονέων, αἱ διάφοροι συζυγικαὶ καὶ οἰκογενειακαὶ τραγωδίαι, ἡ ἐργασία τῆς μητέρας ἔξω τοῦ οἴκου, δυσμενεῖς συνθήκαι τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, δοσοληψίαι μὲ τοὺς μεγάλους, κακαὶ συναστροφαί, κακαὶ μητρικαὶ καὶ ἄλλα. Ὡς ἡ κυριώτερα ὁμῶς αἰτία ἡ ἀσκοῦσα τὴν μεγίστην ἐπὶ τῶν νέων κακὴν ἐπίδρασιν, θεωρεῖται τὸ ἀκατάλληλον θέαμα καὶ εἰδικώτερον τὸ κινηματογραφικὸν θέαμα.

III

Ὁ κινηματογράφος βασιζέται, ὡς γνωστὸν, εἰς

μεῖς τῆς μὲ κατεύθυνσιν καὶ σκοπὸν τὴν διαμόρφωσιν ὑγιоῦς περιβάλλοντος, συμπαραισταμένη ἐνεργῶς μὲ ἐνιαῖον καὶ ὠλοκληρωμένον πρόγραμμα, εἰς τὰς ἀγωνιώδεις προσπάθειας ἐκάστου τῶν παραγόντων ἀγωγῆς. Ἰδρυσις σχολῶν γονέων θὰ βοηθήσῃ τὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ ὑψηλὸν λειτουργημα τῆς κατὰ ἐπιστημονικὸν τρόπον ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, τοποθέτησις τῆς Παιδείας εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος, δημιουργία ζωῆς ἐλευθέρως Ἐκκλησίας ὑπὸ ἡγεσίαν προσωπικότητος ἠθικοῦ ἀναστήματος, ἐμφύσησις ἀναδημιουργικῆς καὶ ἀναγεννητικῆς πνοῆς εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, ἐναρμόνισις τῶν προσπαθειῶν ὅλων τῶν ὁπωσδήποτε τελούντων ἔργων ἀγωγῆς, θὰ βοηθήσουν τὸ ἄτομον μὲ συναίσθησιν εὐθύνης νὰ ὀργανώσῃ τὴν ζωὴν του, νὰ συνθέσῃ τὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον ἱκανὸν νὰ συμβάλῃ εἰς τὸν ἐν γένει πολιτισμὸν.

τὴν ἀρχαιοθὲν παρατηρηθεῖσαν ιδιότητα τοῦ ὀφθαλμοῦ, καθ' ἣν, πᾶσα ἐντύπωσις ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς δὲν ἀποσβέννυται εὐθὺς ὡς ἐκλείπει προκάλεσας αὐτὴν ἐρεθισμός, ἀλλὰ παραμένει ἀναλλοίωτος καὶ μετὰ τοῦτο χρονικὸν διάστημα κυμαινόμενον μεταξὺ $1/12$ καὶ $1/30$ τοῦ δευτερολέπτου.

Ἡ τεραστία δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐξάπλωσίν του, εἶναι νομίζομεν ἢ καλυτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀπηχέσεως τὴν ὁποῖαν εὐρίσκει ἡ κινηματογραφικὴ προβολὴ γενικῶς, εἰς τὰς πυκνὰς μάζας τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοὺς σκοτεινοὺς θαλάμους τῶν κινηματογράφων ἀναζητοῦν τὴν ψυχαγωγίαν των καὶ τὴν εὐρίσκουν εἰς τὰ ἀφθονα φίλμ καί, ἀντὶ ἀσημάντου ποσοῦ, ἄνθρωποι πάσης ἡλικίας φύλου καὶ τάξεως. Τὴν ... ψυχαγωγίαν αὐτὴν, εὐρίσκουν τὸν τρόπον καὶ τὸ ποσὸν νὰ ἀπολαύσουν καὶ οἱ μικροὶ μας πιτσιρίκοι, παρὰ τὰς ἀπαγορευτικὰς περὶ καταλλήλων καὶ μὴ θεαμάτων διατάξεις.

Ἀναμφισβητήτως ψυχαγωγεῖ ὁ κινηματογράφος, ἐνθουσιάζει καὶ διδάσκει ὅλους, ἀλλὰ πολλάκις δηλητηριάζει τὴν ἄωρον παιδικὴν ψυχὴν, διότι τῆς παρέχει τροφὴν ἀκατάλληλον μὲ τὰ πλήρη περιπετειῶν, ἐγκλημάτων, ἐρωτικῶν σκηνῶν, ἔργα, μὲ τὰς διαρρήξεις, ληστείας, δραπετεύσεις, διαφθοράς, δολοφονίας μὲ ἥρωας — ἀστέρας — μασκοφόρους, μαχαιροβγάλτες, καὶ τοιαῦτα. Τὰ παιδιὰ μιμοῦνται ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὰ κατώτερα ἐνστικτὰ καὶ ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ γενομένης συγκεκριμένης ἐρεύνης ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κινηματογράφου ἐπὶ τῶν νέων, διεπιστώθη, ὅτι οὗτος ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς παιδικῆς ψυχῆς προκαλῶν ὑπερέντασιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, πνευματικὴν ὑπερδιέγερσιν, σωματικὴν κόπωσιν, πρόωρον ἀφύπνισιν ὑπὸ λανθανουσῶν κληρονομικοτήτων κλπ. Πρὸς τοῦτοις καὶ αὕτῃ αὐτῇ ἡ μολυσμένη ἀτμόσφαιρα τῶν κλειστῶν χώρων τῶν κινηματογράφων δυσμενεστάτην ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καθ' ὅλου ὑγείας τῶν παιδιῶν.

Πρέπει κατόπιν αὐτῶν νὰ παρακολουθοῦν οἱ νέοι κινηματογραφικὰ ἔργα καὶ ποῖα ;

IV

Οὔτε νὰ διανοηθῶμεν δὲν πρέπει ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀναχαιτίσωμεν τὴν ὁσημέραι αὐξανομένην ἐξάπλωσιν τοῦ κινηματογράφου. Ἀν, μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὅχι μόνον ἀπλῶς ἐξηπλώθη, ἀλλ' ὅτι ὁ κινηματογράφος καὶ ὁ ἡθοποιὸς εἶναι ἐν πολλοῖς ὁ Θεὸς τοῦ σημερινοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, ἀντικαταστήσας ὡς προσφυῶς τονίζεται καὶ καταλαβὼν (ὁ κινηματογράφος) τὴν θέσιν τῶν χριστιανικῶν ναῶν, καθίσταται πλέον ἡ φανερόν, πόσον ἀνόητον θὰ ἦτο τυχὸν καὶ πρᾶξις περὶ περιορισμοῦ καὶ καταστολῆς τοῦ πράγματος.

Εἶναι ὁ κινηματογράφος κάτι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ἓνα κομμάτι τῆς ἰδίας ζωῆς του, μία δύναμις τεραστία, δυναμένη κάλλιστα νὰ προβληθῇ πρὸς τὸν τύπον, ὁ ὁποῖος ὡς γνωστὸν χαρακτηρίζεται ὡς «δευτέρα ἐξουσία».

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνακόψωμεν τὸν ροῦν τοῦ πολιτισμοῦ, νὰ καταργήσωμεν τὸν

κινηματογράφον, δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ σκεφθῶμεν πῶς τὴν τεραστίαν ἰσχύν του θὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὸ καλὸν τῶν νέων, διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς ὑγιοῦς καθ' ὅλα αὐριανῆς κοινωνίας.

Ὑποστηρίζεται, καὶ συμφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς, πῶς μόνον διὰ τῆς δημιουργίας ἐνὸς εἵδους ψυχαγωγικοδιδασκτικῶν φίλμ τὰ ὁποῖα εἰδικῶς θὰ γυρισθοῦν διὰ παιδιὰ καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ψυχαγωγοῦν καὶ θὰ διδάσκουν συγχρόνως, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κορέσωμεν κατὰ κάποιον τρόπον τὴν ἀκατάσχετον πρὸς τὸ θέαμα ροπὴν τῶν νέων, νὰ ἀνακόψωμε τὴν ψυχοφθόρον ἐπίδρασιν τῶν ἀκαταλλήλων θεαμάτων καὶ νὰ ὁδηγήσωμεν σὲ σωστὸ δρόμον τὴν νεότητά μας. Καταλήγομεν δηλαδὴ εἰς τὸν μορφωτικόν, τὸν σχολικόν κινηματογράφον, μακρυνὸς πρόγονος τοῦ ὁποῖου θεωρεῖται ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ὁ Eddison ἐχρησιμοποίησεν διὰ τὴν διαπαιδαγώγητῶν ἐγγονῶν του καὶ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς παραιτέρω διαδόσεως τῶν διδασκτικῶν ταινιῶν.

Ὁ σχολικὸς μας αὐτὸς κινηματογράφος, θὰ δύναται νὰ προβάλλῃ τὰς ἐξῆς κατηγορίας κινηματογραφικῶν ἔργων :

α) **Παιδαγωγικο-διδασκτικὸν περιεχομένον :** Ἔργα δηλαδὴ τὰ ὁποῖα θὰ πλουτίζουν τοὺς νέους μὲ γνώσεις γεωγραφικὰς, φυσικὰς, ἀστρονομικὰς, πρακτικὰς. Θὰ τοὺς μεταφέρουν εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ πλανήτου μας καὶ θὰ τοὺς παρουσιάζουν κατὰ τὸν πλέον ἐποπτικὸν τρόπον τὰ ὑψηλὰ ὄρη, τοὺς ὠκεανούς, πορθμούς, ἡφαίστεια, φυτὰ, ζῶα, φυσικὰ φαινόμενα, ἀστέρας καὶ γενικῶς πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν. Τὰ ἔργα ταῦτα θὰ ψυχαγωγοῦν, θὰ διδάσκουν καὶ θὰ ἡθικοποιοῦν διὰ τοῦ μεγαλείου τῶν ὄντων καὶ φαινομένων.

β) **Ἱστορικὸν-Ἐθνικοθρησκευτικὸν περιεχομένον :** Ταῦτα θὰ παριστοῦν τὰ ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῶν διαφόρων λαῶν, ἐνδυμασίας, ἔργα τέχνης, ἱστορικὰ καὶ θρησκευτικὰ γεγονότα, ἀρχαιολογικοὺς τόπους, ἀγίους τόπους καὶ τοιαῦτα. Τὰ ἔργα τοῦ εἵδους αὐτοῦ θὰ προσφέρουν γνώσεις ἱστορικὰς καὶ ἐθνικοθρησκευτικὰς, θὰ καλλιερگوῦν τὸ ἀλτρουϊστικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ θεῖα καὶ πάτρια.

γ) **Πληροφοριακὸν περιεχομένον :** Θὰ παρουσιάζουν ἐθνικὰς ἐορτάς, στρατιωτικὰς παρελάσεις, ἀθλητικοὺς ἀγῶνας καὶ γενικῶς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπὶκαιρον (ὡς λ. χ. οἱ σεισμοὶ οἱ ὁποῖοι πρὸ ἐτῶν κατέστρεψαν τὰ νησιά μας κ.τ.λ.).

δ) **Ἔργα καθαρῶς ψυχαγωγικοῦ περιεχομένου :** Διάφοροι δηλ. κωμικαὶ σκηναὶ καὶ φάρσαι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ παιδικοῦ κόσμου, ἐπελεγμένοι προσεκτικῶς.

ε) **Θέαμα κατάλληλον ἐπίσης, διὰ μικρὰ κυρίως παιδιὰ, εἶναι πλὴν τῶν κινηματογραφικῶν ἔργων ποὺ ἐξεθέσαμεν καὶ τὸ «κουκλοθέατρον».**

Εἰς αὐτό, καθὼς γράφει ὁ ἱδρυτὴς του Γ. Ρώτας «προσπλῶνεται τὸ παιδί μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν του, τοῦ καθλῶναι τὸν νοῦν καὶ τὸ γέλοιο του ξεσπάει πηγαῖο, ἡ χαρὰ του ἐκφράζεται μὲ ἀλαλαγμούς. Λαμπυρίζουν τὰ ματάκια του, κοκκινίζουν τὰ μαγουλάκια του, χέρια πόδια ὁλόκληρο

Η ΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Ένα από τα φλέγοντα προβλήματα της ανθρωπότητας γενικά και κάθε χώρας ιδιαίτερα, που ολοένα γίνεται επιτακτικότερο, είναι το ζήτημα της ψυχικής υγείας.

Η στατιστική των τελευταίων ετών είναι κατηγορηματική. Με την ανάπτυξη της βιομηχανίας αυξάνει παράλληλα και ο αριθμός των διανοητικώς ασθενών. Οι Λατίνοι, οι Έλληνες, οι Τούρκοι και οι Γιουγκοσλαβίτες έχουν μικρότερο αριθμό ψυχασθενών από τους άλλους Ευρωπαίους. Στη βιομηχανική όμως περιοχή του Μιλάνου είναι διπλάσιος από εκείνους της γεωργικής Σικελίας. Η αυτή διαφορά παρατηρείται παντού μεταξύ βιομηχανικών και αγροτικών περιοχών.

Οι ψυχασθενείς στην Ευρώπη υπολογίζονται σε 2.000.000. Τά 40-50% των νοσοκομειακών κλινών διατίθενται για τους ψυχασθενείς¹.

Στην Αμερική σύμφωνα με τη στατιστική της έτησις εκθέσεως του National Association for Mental Health του 1959, υπολογίζεται ότι 17.000.000 Αμερικανοί ή ένας στους δέκα υποφέρουν από κάποιου είδους ψυχική ή συναισθηματική αρρώστια, που χρειάζεται κάποιου είδους ψυχιατρικής θεραπείας². Ένας στους δέκα κατά το διάστημα της ζωής του πηγαίνει σε ψυχιατρείο. Σε οποιαδήποτε ημέρα του χρόνου εύρισκονται 750.000 περίπου ασθενείς στα ψυ-

χιατρεία, δηλ. τόσοι όσοι εύρισκονται εις όλα τα άλλα νοσοκομεία μαζί. Πάνω από 1.000.000 ασθενείς θεραπεύονται το χρόνο στα ψυχιατρεία.

Η σχιζοφρένεια φθάνει το 23% των νέων εισδοχών στα ψυχιατρεία, οι ψυχώσεις τα 25% και οι ασθενείς προσωπικότητας και ψυχονευρώσεως τα 25%.

Υπάρχουν σήμερα στην Αμερική 4 εκατομμύρια αλκοολικοί από τους οποίους το ένα εκατομμύριο πάσχει από χρόνια πάθηση.

Ο τετυμοπισμός εξαπλώθηκε τα τελευταία χρόνια: τα 80 έως 90% των παραστρατημάτων οφείλονται σε ψυχολογικά αίτια.

Η αυτοκτονία έρχεται ένατη στη σειρά μεταξύ των αιτιών των θανάτων στην Αμερική και πέμπτη στην ηλικία 15 έως 19 ετών. Οι αυτοκτονίες στην Ιαπωνία, Δανία, Αυστραλία και Ελβετία είναι μεγαλύτερες³.

Ο άτομικός φόβος εκλόνισε το αίσθημα ασφαλείας των ανθρώπων σε όλη την οικουμένη και κίνδυνος μόλυνσεως των τροφών αναστατώνει τα πνεύματα. Η ζωή ολοκλήρου του πληθυσμού του πλανήτη μας κρέμεται από μια κλωστή. Ένα κουμπί αν πατηθεί ή συντελεία του κόσμου επήλθε. Και το κουμπί αυτό εύρίσκεται στη διάθεσι—μπορεί και στην τρέλλα μιας χούφτας ανθρώπων. Μια κατάσταση πα-

τό σώμα του κουνιούνται ξεσπώντας έτσι τον έσω-τερικό του ένθουςιασμόν.

V

Κατά το άρθρον 6 της σχετικής νομοθεσίας «ταίνιαι κατάλληλοι δύναται να θεωρηθώσι αι περι-σπάνουσαι έργα τέχνης, πόλεις, τοπία, ιστορικάς σκηνάς, ήθη και έθιμα διαφόρων λαών, γεγονότα φυσικής, φαινόμενα και πειράματα επιστημονικά, γεωργικάς εργασίας, εγκαταστάσεις και βιομηχανικάς επιχειρήσεις ή αι ταινίαι αι έχουσαι περιεχόμενον αποβλέπον εις την ανύψωσιν των άρετών της οικογενειακής έστίας, της αγάπης, της μητρικής στοργής, του πνεύματος αυτοθυσίας, των ήρωϊκών πράξεων, την διαφύλαξιν της δημοσίας υγείας και την υπέρ της υγιεινής προπαγάνδαν και τέλος αι εμπνέουσιν την ενεργητικότητα, την ευθυμίαν, την καλωσύνην, το θάρρος κλπ. Ταινίαι αστυνομικού περιεχομένου, εν σύδεμιά περιπτώσει κρίνον-ται κατάλληλοι δι' ανήλικους».

Δι' άλλου εν συνεχεία άρθρου ως και διά του προσφάτως ψηφισθέντος νόμου 4.000 «περί τετυμοπισμού» προβλέπονται σοβαρά κυρώσεις εις τους αντίβαινοντας προς την έννοιαν των προαναφερ-θεισών και τους όπωσδήποτε παραστρατούντας νέους.

VI

Πιστεύομεν όμως, ότι διά των διατάξεων αυ-

τών αλλά και όσον άλλων περισσότερον σκληρών ήθελον νομοθετηθί, δέν είναι δυνατόν να θεραπευθί ένα θέμα καθαρώς ψυχολογικόν, παιδαγωγικόν. Φρονούμεν, ότι το αποτελεσματικώτερον φάρμακον είναι μια προληπτική φροντίδα συνισταμένη εις : α) έκστρατειαν εύρείας διαφωτίσεως των γονέων και κηδεμόνων αλλά και πάντων των πολιτών, αναφορικώς με την ψυχοφθόρον επίδρασιν του θεά-ματος και μίαν ψυχολογημένην και σώφρονα συμ-περιφοράν άπέναντι των νέων και των προβλη-μάτων των. β) Εύρυτέραν διάδοσιν των μορφωτι-κών ταινιών εις αντίστάθμισμα τρόπων τινά του νυν ύφισταμένου κακού θέματος. γ) Εύρυτέραν διά-δοσιν του κουκλοθεάτρου. δ) Μέριμναν διά την αύξησιν των ειδικών σχολείων και τάξεων διά τα άνώμαλα, καθυστερημένα και δύσκολα παιδιά. ε) Προσπάθειαν όλων προς δημιουργίαν σταθερών, υγιών διαφερόντων προς τα όποια να διοχετευθί μέγα μέρος της παιδικής ενεργητικότητας και στ) τέλος διαρκή επαγρύπνησιν και φροντίδα πάντων των δυναμένων να συντελέσωσιν εις μίαν όρθην άγωγήν, ενός όρθου προσανατολισμού νέων.

Ούτω μόνον θα εκλείψη το παιδικόν παραστρά-τημα παντελώς, ή νέα γενεά μας θα άποφύγη τας σκοτεινάς άτραπούς της ζωής και θα καταστή κατά πάντα άξια να παραλάβη, συντηρήσῃ και αναπτύξη τον πολιτισμόν μας.

Η καλή ανατροφή των νέων σύμφωνα με την σοφή ρήσιν, είναι έξασφάλις της παρούσης ζωής και το καλύτερον διαβατήριον διά την αιώνιότητα.

ραφροσύνης τείνει να πάρη ένδημική μορφή, ιδιαίτερα μεταξύ του όλίγον εκπαιδευμένου πληθυσμού, που δεν αντιλαμβάνεται το βάσιμον τέτοιων φόβων.

Τά άνωτέρω δεδομένα μάς οδηγούν στην αλάθητη πρόβλεψη ότι στά έγγυς μεταπροσεχῇ έτη θα ακολουθήση δυστυχώς τόσον από τόν άτομικό φόβο όσον και κυρίως από την άνάπτυξη της βιομηχανίας μας, που έχει προγραμματισθῇ, μιá απότομη αύξηση του άριθμού τών ψυχασθενών. Ο λαός μας δηλαδή και ιδιαίτερα ή μεγάλη μάζα του άγροτικού μας πληθυσμού, περνώντας την απότομη καμπή μιás μεταβατικής καταστάσεως, δεν είναι δυνατόν να προσαρμοσθῇ όμαλώς και σε ένα βραχύτατο χρονικό διάστημα στις τεχνητές συνθήκες ζωής, που έτοιμάζει ή μηχανοκρατία και ό αυτόματισμός. Διότι έγινε πιά φανερό ότι τά δεινά της ύστερίας και τών άλλων ψυχικών άσθενειών δεν τά προσδιορίζει ό άνθρωπος αλλά ή ανθρώπινη κατάσταση. Και υπάρχουν άποδείξεις που βεβαιώνουν ότι κάτω από τις ίδιες συνθήκες παρουσιάζονται πανταχού τά ίδια συμπτώματα ή δέ σημασία της γενετικής υποχωρεί πρό της σημασίας του περιβάλλοντος.

Ορθώνεται λοιπόν ενώπιόν μας ένας καινούργιος έχθρός ύπουλος και σατανικός, που έτοιμάζει επέλασι και προφυλακές του έχουν κιόλας εισχωρήσει στο κύριο σώμα της κοινωνίας μας. Είμαστε έτοιμασμένοι να τόν αντιμετώπισωμε; Πρός τοúτο είναι άπαραίτητο να εξετάσωμε βαθύτερα τό θέμα, να έρευνήσωμε την ιστορική εξέλιξη τών σχετικών με την ψυχική υγεία θεωριών, να διαγνώσωμε τις σχετικές πλάνες και αλήθειες και να ξεχωρίσωμε τούς πιο άποτελεσματικούς τρόπους προλήψεως άμυνας και θεραπείας.

Οι ψυχίατροι δεν μπορεί να μάς κατηγορήσουν ότι πατάμε ξένα οικόπεδα, γιατί ή ευρύτερη έννοια με την όποία καταπιανόμαστε τό θέμα άφορά περισσότερο τούς ψυχολόγους και όλιγότερο τούς ψυχιάτρους.

ΧΡΗΣΙΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

1. Τό άγγραφο χαρτί της ψυχής

Στην εποχή της Αναγεννήσεως ύπεστηρίχθη με πείσμα από παιδαγωγούς και φιλοσόφους ότι ή ψυχή του παιδιού είναι tabula rasa (J. Locke 1960) και ότι διαμορφώνεται σε νευρική, άνυπόμονη, ιδιότροπη, κακή κλπ. ή αντίθετως σε άγαθή, ήθική κλπ. από τό ανθρώπινο περιβάλλον. Ο Έρασμος με τη σειρά του ύπεστήριξε ότι ή ψυχή του παιδιού είναι άγρός παρθένος, που δύνασαι να σπείρης την κακία ή την καλοσύνη, την έχθρότητα ή τη φιλαλληλία. Και ό Έλβέτιος ήταν βέβαιος ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται όμοιοι. Τις διαφορές τις επεξεργάζεται και τις δημιουργεί ή άγωγή. Ο Φίχτε και ό Κομένιος πίστευαν ότι ό άνθρωπος γεννιέται χωρίς ένστικτα. Την έγκληματικότητα, τις παιδικές παρεκτροπές την ύστερία και έν γένει τόν κακό ή ήθικό χαρακτήρα τόν δημιουργεί τό περιβάλλον και ή κακή ή καλή άγωγή. Ήταν ή εποχή που ή ψυχολογία είχε παραμερισθῇ από τη Μεταφυσική και Φιλοσοφία.

2. Η παντοδυναμία τών ένστίκτων

Σε αντίδρασι τών έκστρεμιστικών αύτών αντίλήψεων ύπεστηρίχθη άργότερα ή άδυναμία της άγω-

γής, ή παντοδυναμία τών ένστίκτων και της κληρονομικότητας. Ούτω ό Σοπενχάουερ (1850) διακηρύσσει ότι ή κακία είναι στον κακό άνθρωπο έμφυτος, όπως έμφυτο είναι και τό δηλητήριο στην όχιά και έπομένως καμμιá προσπάθεια δεν μπορεί ούτε να την προλάβη, ούτε να τη θεραπεύση. Ο Galton (1850) έρευνά στατιστικώς τη συγγένεια τών παιδιών πρός γονείς και εύρίσκει θετική συνάφεια στη νοσημοσύνη και στο χαρακτήρα. Ο Broca μελετά τά έγκεφαλικά κέντρα σε σχέση με τις ιδιότητες της ψυχής.

Μερικοί ψυχολόγοι άρχισαν να πειραματίζονται επί ζώων και να σπουδάζουν τά ένστικτα. (Paulov 1899). Άλλοι άσχολήθησαν με τη φυσιογνωμία και τη διαμόρφωσι του κρανίου προσπαθώντας να διαγνώσουν τό χαρακτήρα από τά χαρακτηριστικά του προσώπου, Gall Lombroso 1900) και έτσι άναπτύσσεται ή έγκληματολογία. Γράφοντας ψυχολογίες περί ένστίκτων (Mc Dougal 1805). Τό ένστικτο της άυτοσυντηρήσεως, τό πολεμικό ένστικτο, τό γενενητήριο ένστικτο κλπ. είναι τά δεσπόζοντα κεφάλαια της ψυχολογίας του καιρού εκείνου. Ο William Sames (1890) και άργότερα ό Burt και Nunn (1920) έξήσκησαν επίσης σοβαρή έπιρροή ώστε στις άρχές του είκοστού αιώνα να έχη πιά έπικρατήσει όλοκληρωτική ή θεωρία της παντοδυναμίας της κληρονομικότητας. Έπιστεύετο ότι τά ένστικτα διαμορφώνουν τό χαρακτήρα και ότι είναι οι πηγές της έγκληματικότητας και της έν γένει άντικοινωνικής συμπεριφοράς. Τά συμπεράσματα που έβγαιναν από πειράματα πάνω σε ζώα (Paulov, Trondiko και Watson 1916) μετεφέροντο έπειτ στον άνθρωπο. Έτσι ή βαρύτης έρρίφθη στα τυφλά και άσυνείδητα κίνητρα και παρεγνωρίσθη ή άσυνείδητος και έσκεμμένη προσοχή. Τό κέντρον της έρεύνης υπῆρξε ή άλογος συμπεριφορά, όπου τό άτομο δεν έφαινετο ένήμερο της άρχικής αίτίας. Η σπουδή της συμπεριφοράς από τέτοια σκοπιά ώδήγησε στο συμπέρασμα ότι τά άτομα γεννιούνται έπιθετικά ή ύποτακτικά, έγωκεντρικά ή ταπεινόφρονα, ένδοστρεφή ή έξωστρεφή. Άνεπτόχθη έτσι μιá άκτατάσχετη τάσις για ταξινόμηση τών ανθρώπων σε τύπους έκστρεμιστικής συμπεριφοράς.

Άλλοι πάλιν ύπεστήριξαν ότι τά πρώτα νηπιακά χρόνια διαμορφώνουν άποφασιστικά και άμετάκλητα τη χαρακτήρα του ανθρώπου και ότι άπ' εκεί πηγάζουν οι αίτίες κάθε νευρωτικού συμπτώματος. Έπιστεύθη έτσι ότ ή συμπεριφορά του άτόμου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του έξαρτάται άπ' τη καλοσύνη της νηπιακής ηλικίας.

Οι αντίλήψεις αυτές του «άποκρυσταλλωμένου χαρακτήρος» είναι άπερίγραπτο πόσον παρέλυσαν τό έργο τών παιδαγωγών, τών ψυχολόγων και τών ψυχιάτρων.

Υπό την επίδρασι αύτών τών αντίλήψεων προήλθε ή φροϋδική έξήγησις (1901), που έβασίζετο στο σεξουαλικό ένστικτο. Ως γνωστόν ό Freud ήτο από τούς κυριώτερους ύποστηρικτάς της ψυχολογικής σχολής τών ένστίκτων μας της άσυνείδητου συμπεριφοράς. Ο Adler (1911) έπροχώρησε πιο πέρα. Χωρίς να άρνηθῇ τό libido, έρριξε τό βάρος στο έγωιστικό ένστικτο και έδημιούργησε την άτομική ψυχολογία. Και τέλος ό Jung (1912) ό θεμελιωτής της άναλυτικής ψυχολογίας του βάθους, πέραν από τό έγώ και

τὸ libido ὑπεστήριξε τὴν καθολικὴ ἐνστικτώδη ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου καὶ ἔδωσε ὑπερέμβασιν στὸ ἀσυνείδητο.

3. Ἡ ἱκανότης προσαρμογῆς

Σὲ πῶς προσεκτικῶς ὁμῶς ἐξέτασι ἀπεδείχθη ὅτι τέτοια ἀποκρυστάλλωσι τοῦ χαρακτῆρος καὶ τέτοια ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὸ περιβάλλον δὲν χαρακτηρίζει τὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορά. Οἱ ἄνθρωποι συνήθως δὲν εἶναι μονολιθικοὶ καὶ δὲν παραμένουν στὴ θέσι πού ἐτοποθετήθησαν σὰν τὰ δένδρα τῆς αὐλῆς. Ἐχουν μιὰ θαυμασιὰ ἱκανότητα προσαρμογῆς. Ἡ συστηματικὴ παρατήρησις καὶ τὸ πείραμα διεπίστωσαν ὅτι ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος συμπεριφέρεται διαφορετικὰ ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν αὐτὴ χρονικὴ περίοδο ὑπὸ διαφορετικὰς καταστάσεις³. Στὸ σπῆτι μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ἐπιθετικὸς καὶ ὀργίλος καὶ στὴν παρέα τὴν ἐξωοικογενειακὴ ὑποτακτικὸς. Στὸ ἄλφα περιβάλλον νὰ δείχνῃ ἐνδοστρεφῆ χαρακτηριστικὰ καὶ στὸ βῆτα ἐξωστρεφῆ. Ἐνας μαθητὴς μπορεῖ νὰ κατατρέχεται ἀπὸ αἰσθημα κατωτερότητος στὸ γυμναστήριον ἀλλὰ ν' ἀπολαμβάνῃ ἐπιτυχίας στὴν τάξι, πού τοῦ δίνει τὴν ἀγαλλίασι καὶ τὸ αἶσθημα τῆς σημαντικότητος. Μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται δειλία στὸ κολύμπι καὶ νὰ εἶναι γενναῖος στὸ γήπεδο. Μπορεῖ νὰ εἶναι ντροπαλὸς καὶ συνεσταλμένος κάτω ἀπὸ ὀρισμένες περιστάσεις ἀλλὰ ζωηρὸς καὶ πλήρης αὐτοπεποιθήσεως σὲ ἄλλη περίστασι. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ τυποποιημένη συμπεριφορά ἀλλάζει μὲ τὸν καιρὸ, γίνεται πῶς εὐπροσάρμοστη, πῶς ἐλαστικὴ. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὰ πρῶτα τρία (κατ' ἄλλους πέντε) νηπιακὰ χρόνια διαμορφώνουν τελεσιδικίως τὸν χαρακτῆρα δὲν ἐπαληθεύεται σήμερα κατὰ τελευταία ἀνάλυσι. Σήμερα γνωρίζομε ὅτι ἓνα ὀρφανὸ παιδί τελικὰ ἐλάχιστα ὁμοιάζει μὲ τοὺς γονεῖς του, πού γνώρισεν μόνον στὴ νηπιακὴ ἡλικία καὶ ἀκόμη πῶς λίγο μὲ τοὺς γονεῖς πού δὲ γνώρισεν καθόλου⁴.

Ὁ Cattell ἐρευνῆσε τίς ὁμοιότητες καὶ διαφορὰς μεταξὺ γονέων καὶ παιδιῶν. Εὗρηκε ὅτι ἡ συνάφεια ὡς πρὸς τίς ὁμοιότητες ἦταν 0,20 καὶ ὡς πρὸς τίς διαφορὰς 0,80⁴.

Τὰ ἐνστικά λοιπὸν εἶναι ἀπλὲς ἀβέβαιες τάσεις, σπόροι πού μπορεῖ ποτὲ νὰ μὴ φυτρώσουν. Ἡ νευρῶσις καὶ ἡ ἐγκληματικότης δὲν ὀφείλονται ἀποκλειστικὰ στὴν κληρονομικότητα οὔτε στὴ νηπιακὴ ἡλικία. Παρουσιάζονται κυρίως ἀπὸ ὀρισμένες μόνιμες σύγκρούσεις πρὸς τὸ περιβάλλον.

Οἱ ἀνθρώπινες ἀνάγκες

Σήμερα ἡ λέξις ἀνθρώπινον «ἐνστικτόν» ἐσβησε τελείως ἀπὸ τὴ σύγχρονη ψυχολογία καὶ ἀντεκατεστάθη ἀπὸ τὴ λέξι ἀνθρώπινη «ἀνάγκη». Οἱ ἀνθρώπινες ἀνάγκες χωρίζονται σὲ βιολογικὰς καὶ ψυχολογικὰς. Οἱ βιολογικὰς, ὅπως εἶναι ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ ὕπνος, ἡ ἀνάπαυσις, ἡ ἀναπνοή, ἡ θερμοκρασία καὶ ὁ ἔρωτας, θεωροῦνται πρωταρχικῆς σημασίας χωρὶς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ χαίρῃ σωματικῆς ἢ ψυχικῆς υἰείας.

Οἱ ψυχολογικὰς ἀνάγκες, πού εἶναι ἡ στοργή, ἡ φιλία, ὁ θαυμασμός, ὁ ἐπαινος, ἡ ἐπιδοκιμασία, ἡ ἐνθάρρυνσις, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀξίας καὶ τῆς σημαντικότητος, μὲ μιὰ λέξι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ τοὺς κύκλους του. Ἡ συνισταμένη

ὅλων αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν εἶναι τὸ αἶσθημα ἀσφαλείας, χωρὶς τὸ ὁποῖο τὸ ἄτομον αἰσθάνεται τρομερὴ ἀνησυχία, ἀγωνία καὶ φόβος, σὰν τὸν πνιγμένον στὸν ὠκεανόν. Τὸ ὀρφανὸ παιδί, τὸ ἀπαράδεκτον ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, τὸ παιδί τῶν διεζευγμένων γονέων, τὸ ἀνεπιθύμητον ἀπὸ μητριῶν γονεῖς βρίσκεται σὲ μιὰ συνεχῆ ἀγωνία ἀπὸ τὸ αἶσθημα ἐλλείψεως ἀσφαλείας, ὥστε χάνει τὴ συναισθηματικὴ του ἰσορροπία καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ψυχικὴν του υἰείαν.

Ἀφ' ἐτέρου τὸ ἄτομον αἰσθάνεται ἀνάγκη γιὰ περικεπείαν, ἐξερεύνησι καὶ πειραγματισμόν, γιὰ δρᾶσι, γιὰ ἐπιτυχία καὶ συμβολήν. Αὐτὲς οἱ ἀνάγκες δίνουν στὸ ἄτομον τὸ αἶσθημα τῆς δυνάμεως, τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ τῆς ἀξίας πού συμβάλλουν στὴν διαφύλαξιν καὶ κατοχύρωσιν τῆς ψυχικῆς υἰείας.

Τέλος ἡ ἐξερεύνησις καὶ ἡ γνώσις ἑαυτοῦ, δηλαδὴ ἡ αὐτοκριτικὴ καὶ ἡ αὐτογνωσία προφυλάσσουν τὸ ἄτομον ἀπὸ τὴν ὑπερεκτίμησιν ἢ τὴν ὑποτίμησιν τῶν ἰδίων δυνάμεων του, ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν εὐθυξίαν ἢ τὴν ἀπάθεια κλπ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φθάσῃ τὴν αὐτογνωσίαν γίνεται ἄτρωτος. Δύσκολα πᾶς προσβάλλεται ἀπὸ ψυχικὰς ἀρρώστιας καὶ μπορεῖ ἀκόμη ν' αὐτοθεραπευθῇ ἀπὸ τυχόν ὑπάρχοντα νευρικὰ συμπτώματα.

Η ΠΛΑΝΗ ΤΟΥ FREUD ΤΟΥ ADLER ΚΑΙ ΤΟΥ JUNG

Ὁ Freud στάθηκε πρωτοπόρος στὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ ἄνοιξε τὸ δρόμον τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους καὶ τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας. Ἡ ψυχανάλυσις, πού εἶναι μιὰ ἀτομικὴ θεραπευτικὴ μέθοδος, εἶχε τεράστια ἐπιρροήν σὲ ὅλη τὴν ὑψηλὴν καὶ σήμερα δὲν παύει νὰ ἀριθμῇ χιλιάδες ὁπαδούς.

Ὁ Jung καὶ ὁ Adler χρησιμοποίησαν ἐπίσης τὴν ἀτομικὴν μέθοδον καὶ ἐπεξέτειναν τὴν ἐξερεύνησιν.

Ξεκινώντας ὁμῶς ἀπὸ διαφορετικὴν κοσμοθεωρίαν ὁ καθένας τοὺς ἀπέδιδεν διαφορετικὴν αἰτίαν στὸ αὐτὸ σύμπτωμα. Ἡ φροϋδικὴ θεωρία προκαταβολικῶς ὀρίζει ὡς αἰτίον τὸ σεξουαλικὸ ἐνστικτόν. Ἡ ἀντλερικὴ τὸ ἐγωιστικόν καὶ ἡ θεωρία τοῦ Jung, προσπαθεῖ ν' ἀνακαλύψῃ τὰ αἰτία στὸ ὑποσυνειδητόν μὲ τὴν μέθοδον τοῦ ἐλεύθερου συνειρμοῦ. Ὁ σκοπὸς τῆς μεθόδου τῶν εἶναι νὰ βροῦν τὴν κρυμμένην αἰτίαν. Βρίσκοντας ὁμῶς τρεῖς διαφορὰς αἰτίαις θὰ πῇ ὅτι τουλάχιστον οἱ δύο ἔχουν ἄδικο. Κατόπι προχωροῦν στὴν θεραπεία μὲ βάσιν τὴν ἐσφαλμένην αἰτίαν. Στὴν πραγματικότητα κανεὶς τοὺς δὲν ἔχει δίκαιον. Ἡ διαφορετικὴ ἐρμηνεία δίνεται γιὰτὶ καὶ οἱ τρεῖς ἐρμηνευταὶ ἐρευνοῦν τὸ ἄτομον μόνον σὰν ἄτομον, καὶ μάλιστα μὲ διαφορετικὸν ὁ καθένας τοὺς φακόν, καὶ ξεχνοῦν ὅτι τοῦτο εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα μέλος ἐνὸς κοινωνικοῦ συνόλου. Ἀγνοοῦν ὅτι ἡ ἑλλειψὶς ἱκανοποιήσεως τῶν ψυχολογικῶν ἀναγκῶν φέρει στὸ ἄτομον συναισθηματικὴν ταραχὴν καὶ τὸ ὀδηγεῖ στὴν ἀντικοινωνικὴν συμπεριφοράν. Παραγνωρίζουν τὴν σημασίαν τοῦ κοινωνικοῦ βιώματος καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν ομάδων ἐπὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἀτόμων ἐπὶ τῶν μονάδων καὶ ρίπτουν ὅλο τὸ βάρος στὰ ἐνστικά καὶ στὰ περιστατικὰ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. Ἀντὶ δηλ. ν' ἀναζητήσουν τίς αἰτίαις στὴν συμπεριφοράν μᾶλλον καὶ στίς σχέσεις τοῦ ἀσθενοῦς μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τίς ἀναζητοῦν ἀποκλειστικῶς στὴν ἀντίληψιν καὶ στὴ φανταστικὴν ζωὴν τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου. Ὁ Freud π.χ. προσπαθώντας νὰ βρῇ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Του κ. Γεωργίου Θ. Σακελλαρίου
Καθηγητού της Φιλοσοφίας εν τῷ Παν/μίῳ Ἀθηνῶν
Εισηγητοῦ τοῦ Νέου Συστήματος Ἠθικῆς Ἀγωγῆς

Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἀνασύρεται σήμερον, διὰ περισπουδαστοῦ βιβλίου, εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ζωῆς ὁ Μέγας τῆς Σάμου Σοφὸς Πυθαγόρας, ὁ Διδάσκαλος τῶν αἰώνων καὶ ἡγέτης τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως προσφεύσεται ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ἔργου χαρακτηρίζεται οὗτος.

Ὁ συγγραφεὺς, Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας κ. Γ. Σακελλαρίου, ἀδιστάκτως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰδικὸς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἵνα παρουσιάσῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ ἐγγύησιν οὐχὶ μόνον ἡ ἐν γένει παιδεία καὶ θέσις αὐτοῦ, ὡς πιστοῦ θεράποντος τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδιαίτερα ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν στενοτάτη ἐπαφή, ἐντρυφήσις, διεξεργασία καὶ μετὰ ζήλου ὑπ' αὐτοῦ θεώρησις τοῦ Πυθαγορισμοῦ. Οὕτω τὸ θέμα κατέστη βίωσις αὐτοῦ καὶ πηγὴ ἐμπνεύσεως διαφωτιζούσης τὰς πολupoικίλους τοῦ βίου ἐκφάνσεις.

Πολλάκις καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν τὴν πολύτιμον ἐκ τῆς περὶ τὸν Πυθαγορισμὸν μελέτης πεῖράν του διὰ συγγραφῶν καὶ ἀνακοινώσεων εἰς Παγκόσμια Συνέδρια παρέδωκε κοινὸν πνευματικὸν κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος. Νῦν δ' ἐπέστη ὁ καιρὸς, διὰ τοῦ νέου τούτου πονήματος, νὰ θέσῃ τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ ἔργου καὶ τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ περὶ τὸν ἐν λόγῳ τομέα.

Ἐκ μέσου τῶν 400 σελίδων του, ποικιλομένων δι' 22 εἰκόνων, μὲ λίαν ἐντονα τὰ χαρακτηριστικὰ προβάλλει ἡ γιγαντιαία καὶ μεγαλειώδης μορφή τοῦ Πυθαγόρου, ἡ ἐπιβλητικὴ του προσωπικότης, τὸ ἀθάνατον ἔργον του. Ἀναλαμβάνει καὶ πάλιν ἡ φωτεινότερα τῆς ἀνθρωπότητος διάνοια καὶ καταυγάζει διὰ τοῦ θείου τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος φωτὸς τὸ ἐσκοτισμένον πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς ὃν, παραπαλόντα, δίδει σωτηριώδεις κατευθύνσεις.

Ὁ ἀναγνώστης, οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι, οἰαδήποτε ἐν-

ἐξήγησι στὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα ἐξετάζει αὐτὸ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ μεταχείρισιν τῶν γονέων ποὺ ἀσκειῖται στὸ παιδί. Αὐτὴ δὲ ἄκριβῶς ἡ ἀψυχολόγητη συμπεριφορὰ τῶν γονέων εἶναι ἡ κυρίως ὑπεύθυνη γιὰ τὶς ἀνώμαλες ἀντιδράσεις τοῦ παιδιοῦ. Ἡ αἰτία καὶ ἡ θεραπεία κάθε νευρώσεως δὲν εἶναι ἐνὸς μόνον ἀνθρώπου ἀντιδράσεις ἀλλὰ ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἐπίσης παράγοντες.

Ἡ ἐξήγησις ποὺ δίνει ὁ Freud στὶς αἰτίες ταπεινώνει καὶ προσβάλλει συχνὰ τὸ ἄτομο ὅταν προσπαθῇ νὰ τὸ πείσῃ ὅτι τὸ συγκεκριμένον σύμπτωμα του κυβερνᾶται ὑποσυνείδητα ἀπὸ τὸ ταπεινὸ γενετήσιο ἐνστικτο. Ἡ ἐξήγησις ποὺ δίνει ὁ Alder ταπεινώνει ἐπίσης τὸ ἐγώ, ποὺ κυβερνᾶται ἀπὸ τὸ ἀχαλίνωτο «ἐγωιστικὸ ἐνστικτο». Καὶ οἱ δύο τοὺς προσβάλλουν συχνὰ τὸ φιλότιμο καὶ τὸ γόητρο ἐνὸς πλάσματος φοβισμένου, ταραγμένου καὶ πληγωμένου, ποὺ ποθεῖ ἀνακούφισιν, καθοδήγησιν, τόνωσιν τοῦ γόητρου καὶ προσωπικὴ ἀποδοχὴ καὶ ἐκτίμησιν.

(Συνεχίζεται)

διαφέροντα καὶ ἂν ἔχῃ, οἰαδήποτε πνευματικαὶ ἀνησυχίαι καὶ ἂν τὸν ἀπασχολοῦν, θὰ εὕρῃ τὸ ἱκανοποιοῦν αὐτόν. Ὁ ἡγέτης καὶ ὁ ἀπλοῦς πολίτης, ὁ μαθητὴς καὶ ὁ παιδαγωγός, ὁ θεωρητικὸς φιλόσοφος καὶ ὁ θετικὸς ἐπιστήμων, ὁ κοινὸς πιστὸς καὶ ὁ βαθὺς μύστης, εὕρσκουν τὸν χειραγωγὸν καὶ ποδηγέτην τῶν ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ ἔργου τῶν ἑκάστος καὶ τῇ ἐπιτελεῖται τοῦ σκοποῦ τῶν.

Δὲν διδάσκει μόνον τὸ ζῶν παράδειγμα τοῦ Πυθαγόρου, ὅστις ὑπὸ τοῦ ἔρωτος πρὸς γνῶσιν καὶ σοφίαν ἐλαυνόμενος περιῆλθε γῆν καὶ θάλασσαν, μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὸν ἔνθεον τοῦτον πόθον. Ἀλλὰ καὶ πνεῦμα αἰσιοδοξίας ἐμφυσᾷ καὶ ἐμβάλλει ἡ παρὰ πλείστας ἀντιξοότητας ἐπίτευξις αὐτοῦ, καθ' ἣν αἱ πεποιθήσεις μεταφέρονται ἐκ τῆς θεωρητικῆς σφαίρας εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐφαρμογῆς.

Ἡ δραστηριότης τῆς τοιαύτης μεταφυτεύσεως τῶν ἰδεῶν ἐκ τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου εἰς τὸν αἰσθητὸν καὶ ἡ μετατροπὴ αὐτῶν ἀπὸ ἐννοιῶν εἰς πρακτικὸν τρόπον ζωῆς ἐπιτυγχάνεται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς Πυθαγορείου Ὑπαιρέας καὶ Ἀδελφότητος. Ἡ ἀξία δὲ τοῦ παιδαγωγικοῦ τούτου ἔργου καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς πραγματώσεως αὐτοῦ δοκιμάζεται καὶ διαφαίνεται καὶ διαλάμπει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τοῦ βίου τῶν Πυθαγορείων, ἐκάστοτε ἐφαρμοζόντων τὴν πρᾶξιν εἰς ἀθεωρίας ἐπίβασιν. (Πρβλ. κλασσικὰ παραδείγματα τῆς παροιμιώδους καταστάσεως Πυθαγορείου φίλης, ἀλληλεγγύης, κ.ά.).

Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς σήμερον σημεῖον αἰσιοδοξίας καὶ παρήγορον, ὅτι ἐφ' ὅσον θελήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ καὶ ἄλλως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ βιβλίου τούτου ἰδίᾳ προβαλλόμενον καὶ παρὰ τοῦ συγγραφέως συμπληρωθὲν καὶ ἀναπροσαρμοσθὲν βάσει παιδαγωγικῶν δεδομένων καὶ πορισμάτων Πυθαγορείου Συστήματος Ἀγωγῆς, τὸ ἀποβλέπον εἰς τὴν ἐμπρακτον ἀσκήσιν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐντίμου καὶ εὐσυνειδήτους τοὺς τροφίμους ἀπεργαζόμενον, δι' ἐπιμόνου καλλιέργειας καὶ προαγωγῆς τῶν προτερημάτων αὐτῶν καὶ περιστολῆς μέχρι τελείας ἀποβολῆς καὶ ἀπεμπολήσεως τῶν κακιῶν καὶ ἐλαττωμάτων αὐτῶν, ἐάν, ἐπαναλαμβάνομεν, καταγνόντες τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, θελήσωμεν νὰ τὸ ἐφαρμόσωμεν, μετατοπιζόμενοι ἀπὸ τῆς ξηρᾶς δεοντολογίας εἰς τὴν ζῶσαν ἐμπρακτον ἠθικὴν, θὰ εὐτυχίσωμεν νὰ ἴδωμεν καλυτέραν κοινωνίαν.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ὑπερ πάν ἄλλο χαρίζουν αἱ σελίδες τοῦ βιβλίου τούτου εἰς τὸν ἀναγνώστην εἶναι ἡ ἱκανοποίησις διὰ τὰς δεδομένας λύσεις καὶ ἀπαντήσεις εἰς βασικώτατα ἐρωτήματα καὶ προβλήματα, ἀπασχολοῦντα τὸν ἄνθρωπον, ἐφ' ἧς ἤρχισε νὰ διανοηται.

Θεός, Κόσμος, Ἄνθρωπος καὶ προορισμὸς αὐτοῦ, Ψυχὴ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, Πνεῦμα καὶ Ὅλη, Ζωὴ καὶ Θάνατος, Ὑπερέραν: τὰ μεγάλα καὶ πλήρη μυστηρίου αὐτὰ θέματα, πρὸ τῶν ὁποίων πάντοτε ἐνεὸς ἐστάθη ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, γίνονται ἀντικείμενον ἐνδελεχοῦς καὶ ἐπισταμένης ἐρεῖνης, λαμβάνουν τὴν ἐξήγησιν τῶν παρὰ τοῦ φιλοσόφου, καὶ παρουσιάζονται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὡς τὸ δυνατόν κατὰ συγκεκριμένον τρόπον.

Βλέπομεν προσέτι, ὅτι ὁ Πυθαγόρας, διὰ τῆς ὑπερμεγαλοφυοῦς διανοίας του ἐπέδιωξε νὰ ἐνώσῃ φιλοσοφίαν, ἐπιστήμην καὶ θρησκείαν εἰς ἓν σύστημα καὶ κατάρθρωσε νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῶν ἀριθμῶν καὶ σύστημα ὁλόκληρον ἀριθμοσοφίας νὰ συγκροτήσῃ. Ἀνήγαγε τὸν συμβολισμὸν εἰς περικνήνην καὶ ἐπέτυχε νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς τὸ μυστήριον τῶν ἡχῶν καὶ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, νὰ ἐξικνήσῃ καὶ νὰ ἀποσπᾷ ἀπ' αὐτῶν τὸ μυστικόν των, ὡς ἀριστος δὲ μυσταγωγός καὶ ἱεροφάντης εἰσάγει καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν περικαλλὲς τῶν Μου-

σών Ναόν, ως από πύλης τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ κ. Σακελλαρίου.

Ἀλλά τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ ἄλλους ὀρίζοντας διανοίγει.

Ὡς ρηξικέλευθος σκαπανεὺς τῆς ἐπιστήμης ὁ συγγραφεὺς του, μέ σύνθημα τὸ: «πρὸς τὰς πηγὰς», διαπερᾶ τὸ φράγμα, τὸ ἐγεθὲν περὶ τὴν Σωκρατικὴν καὶ Πλατωνικὴν φιλοσοφικὴν διάνοησιν, ἀποδεικνύων καὶ τὴν σοφίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων ὡς ἀναβλαστήσασαν ἐπὶ Πυθαγορικῷ ἐδάφους καὶ ἀρδευθεῖσαν ἀπὸ τῶν ἁθανάτων ἰαμάτων τῆς πηγῆς τῆς Πυθαγορείου γνώσεως, τοῦ Πλάτωνος μάλιστα φερομένου ἐν αὐτῷ «ἐν τῇ διαδοχῇ ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου». Πρωτοπορεῖ λοιπὸν ἐν μέσῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ ἐν τούτῳ ὁ κ. Σακελλαρίου, ἀναδεικνύων πρωτοπόρον τῆς σκέψεως καὶ τοῦ πνεύματος τὸν πανεπιστήμονα Πυθαγόραν, τὸν ἀναπετάσαντα τὰς ἀέτιους πτέρυγας τῆς φαεινοτάτης διανοίας του ἐπὶ παντὸς πεδίου τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ καταστήσαντα καὶ αἰχμαλωτίζοντα τὴν ἔννοιαν τῶν ὄντων καὶ φαινομένων καὶ παραδόντα τὴν πολύτιμον αὐτοῦ πείραν ὡς πνευματικὴν κληρονομίαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ συμβολὴ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὑπῆρξε τεραστία, καλύψασα πάντας τοὺς τομεῖς τῆς σκέψεως καὶ δράσεως. Πολιτικὴ καὶ Πολιτειολογία, Νομικὴ καὶ Ρητορικὴ, Οἰκονομία, Ἀριθμητικὴ, Γεωμετρία, Ἀστρονομία, Μηχανικὴ, Φυσικὴ, Ἀτομικὴ καὶ Ἠλεκτρονικὴ, Ὀπτικὴ, Φυσιολογία, Βιολογία, Ἰατρικὴ, Ὑγιεινὴ καὶ Διαιτητικὴ, Κρισιολογία, Ψυχολογία, Παιδαγωγικὴ, Ἀνθρωπισμός, Μουσικὴ, Ἠθικὴ, Θεολογία, Φιλοσοφία, Μυστικισμός καὶ Θρησκεία, διερευνῶνται καὶ κατ' ἰδίαν καὶ ἐν σχέσει καὶ ἐν ἀντιβολῇ πρὸς ἄλληλα καὶ ἐν ἀναλύσει καὶ ἐν συνθέσει, μὲ ἀπώτερον σκοπὸν ὅπως ταῦτα ἐξυπηρετήσουν τὸν ἄνθρωπον, προσφέροντα εἰς αὐτὸν τρόπον ζωῆς πρακτικὸν μὲν, ἀλλὰ διαγραφόμενον ἀπολύτως καὶ μετὰ συνεπειᾶς ἐντὸς θεωρητικῶν πλαισίων καὶ διαπνεόμενον ὑπὸ ἀνωτέρων ἰδανικῶν, πάντων τῶν ὄντων τούτων συντρεχόντων καὶ κατατείνοντων εἰς τὸ νὰ καταστήσουν τὸν ἄνθρωπον πολίτην τῆς Οὐρανίου Βασιλείας.

Ἡ δεξιότεχνος χρησιμοποίησις τῶν πηγῶν δίδει τὴν εὐχέριαν εἰς τὸν συγγραφεὰ νὰ καλύψῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔργου. Ὅ,τι ἀντλεῖ, ἢ διανόεια του τὸ μετουσιώνει καὶ ἢ ἱκανοτῆτι καὶ δεδοκιμασμένη γραφίς του τὸ παρουσιάζει ὁλως νέον.

Ὑπὸς προσωπικόν, γλῶσσα καθαρά καὶ ἑκφρασις ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐπεξεργασμένον ἀντικείμενον, Πυκνότης νοημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀναλυτικαὶ ἐπεξηγήσεις. Κριτικὴ δέξυνια, ἀλλὰ καὶ μετὰ χάριτος μυστικοπαθὲς λόγος. Δριμύς καυτηριασμός τῆς κακότητος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἀγάπης παραίνεσις. Ἐπιστημονικὴ βάσανος, ἀλλὰ καὶ ἠθικὸς ἔλεγχος. Κήρυγμα αἰσιοδοξίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τραχεῖς καὶ ἐπιπόνους ἀγῶνας πρόσκλησις. Φιλοσοφικὸς στοχασμός, ἀλλὰ καὶ θετικὴ ἀντίληψις καὶ ἀντιμετώπισις τῆς πραγματικότητος. Θέσις προβλημάτων, ἀλλὰ δεδηλωμένη δραστηριότης. Σύννοους διαλογισμός, ἀλλὰ καὶ ἐλευθεριότης. Πάντα εἰς ἁρμονικὴν συζύγιαν. Πάντα «ἔλατι ἡρτυμένα».

Ὅστω διδάσκει ὁ Καθηγητὴς - Συγγραφεὺς, παρὰ τὴν πλειάδα τῶν καλῶν Πυθαγορείων, ὡς νέος Πυθαγόρειος φιλόσοφος, ἐμπνεόμενος, ὡς καὶ ἐκεῖνος, ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου. Ὁ Μέγας Πυθαγόρας, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ συγγραφέως τοῦ βιβλίου τούτου, εὗρε τὸν ἀξίον ἐρμηνευτὴν του.

Συλλογικὴν θεωρίαν, κατανομὴν καὶ ἀνάλυσιν τοῦ Πυθαγορείου ἔργου καὶ τῆς συμβολῆς καὶ ἐπιδράσεως αὐτοῦ εἰς

ἄλλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Πυθαγόρου ἀποτελεῖ λοιπὸν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα τοῦ κ. Σακελλαρίου. Πᾶς ὅστις εἰς τὸ μέλλον θελήσῃ νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Πυθαγορισμὸν, θὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ τὸν κατευθύνοντα γνώμονα εἰς τὰς ἐρεῖνας του.

Ἀλλὰ τὸ βιβλίον δὲν ἀπευθύνεται μόνον πρὸς τοὺς ἐρευνητὰς—ἐπιστήμονας. Ἡ ἀποστολὴ του διαγράφεται ἐπὶ εὐρυτέρᾳ.

Διὰ τῆς προβολῆς τῆς Ὀδηγητικῆς προσωπικότητος τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς διεξοδικῆς ἀναλύσεως τοῦ πολυμόρφου καὶ πολυποικίλου ἔργου του, διὰ τῆς ἐκθέσεως καὶ συστηματοποίησεως τῶν ἀπαντήσεων καὶ λύσεων εἰς τὰ ἀγωνειῶδη μεταφυσικὰ ζητήματα καὶ ἐρωτήματα τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ δὲ καὶ διὰ τῆς καταδείξεως τοῦ δυνατοῦ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς ὑψηλῶν θεωρητικῶν διδασκαλιῶν, ὁμιλεῖ εἰς πάντας ἄνθρωπον, ἔστω καὶ ἀπλῶς γενεσάμενον παιδείας, ἀλλὰ τὸ φρόνημα αὐτοῦ ὑψηλὸν καὶ πάντας καλεῖ εἰς τὸ Πνευματικὸν Συμπόσιον τῆς ἠθικῆς ἀναμορφώσεως τῆς Κοινωνίας, πρωτοπορούσης εἰς τοῦτο τῆς τὰ ὡραιότερα ἰδανικὰ ἐκθερεψάσης Ἑλλάδος.

ΦΩΤΙΟΣ Ν. ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Δ. Παπαϊωάννου

ΤΟΜΟΣ ΕΛΛΑΣ

Στὴ σειρὰ τῆς Σχολικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας ὁ «Θησαυρὸς Γνώσεων» καὶ ὡς συμπλήρωμά της ὁ κ. Γεώργιος Δ. Παπαϊωάννου ἐξέδωκε καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸν τόμο ΕΛΛΑΣ, ποὺ ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ, στὴν Ἱστορίαν, τὴ Γεωγραφίαν, τὸν Τουρισμὸν, τὴν Ἑθνικὴ παραγωγή καὶ γενικὰ στὸν πολιτισμὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα χρόνια μέχρι σήμερα.

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ στὸν τόμο αὐτὸν ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης τὴν ἐπαινετὴ ἐπιμέλεια τοῦ κ. Γεωρ. Δ. Παπαϊωάννου ν' ἀνταποκριθῇ στὶς πολὺπλευρες ἀπαιτήσεις τῆς ἐκδόσεώς του. Ἄρτιος ἀπὸ ἐποψὴ τεχνικὴ ἔτσι ποὺ νὰ αἰχμαλωτίζῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ καθοδηγῇ τὴν παιδικὴ φαντασίαν, νὰ πειθαρχῇ τὴ σκέψιν καὶ νὰ δονῇ τὸ συναίσθημα, ἀσφαλῶς θὰ σταθῇ τὸ ἀγαπημένον βοήθημα τῶν μαθητῶν μας.

Κυρίως ὅμως ἡ ἐπιμέλεια τῆς ὕλης, ἡ προσαρμογὴ τῆς ἐκθέσεως καὶ τῆς δομῆς της στὶς ἀνησυχίας καὶ τὶς λαχτάρες καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, δίνουν στὸν τόμο ΕΛΛΑΣ τοῦ κ. Γεωρ. Γ. Παπαϊωάννου τὴν πνοὴν ἐκείνη ποὺ δονεῖ καὶ ὠθεῖ τὶς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν γιὰ κάτι ὑψηλότερο, εὐγενέστερο, ἀνθρωπινώτερο, ἀληθινὰ Ἑλληνικόν.

Μοῦ φαίνεται πὼς ἡ φιλοδοξία τοῦ ἐκδότη, νὰ δώσῃ κατὰ τὸ ἔξοχον στὴ σπουδάζουσα Ἑλληνικὴ νεότητα διακαιόταν ἀπὸ μιὰ ἀληθινὴ στοργὴ στὸ ἔργο του καὶ ἀπὸ μιὰ φλογερή, ἀλλὰ καὶ εὐγενὴ φιλοδοξίαν, νὰ ἱκανοποιήσῃ μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ τὶς πνευματικὰ ὑποχρεώσεις του ὡς πνευματικὸς παράγων περισσότερο καὶ σὲ δεύτερον λόγον τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ὕλης.

Πιστεύω ὅτι ἐπέτυχε στοὺς σκοποὺς του αὐτοὺς ὁ παλαίμαχος κ. Γεώρ. Παπαϊωάννου καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ ἔργο του θὰ ἐκτιμηθῇ ὅπως τοῦ ταυρίζεται.

Θεόδ. Μ. Ἀντωνόπουλος

**Ὁ ὡς ἄνω Ἐκδοτικός Οἶκος κυκλοφορεῖ τὰς κάτωθι Ἐκδόσεις διὰ τοὺς
κ.κ. Ἐκπαιδευτικούς καὶ τὰς Σχολικὰς βιβλιοθήκας:**

ΒΙΒΛΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

1. Osterrieth Καθ.	Εἰσαγωγή εἰς Ψυχ. παιδ.	Δρ. 50
Παν. Βρυξελλῶν	(Μετάφρ. Κρέτση)	
2. Κ. Βουρβέρη καθ. παν.	Παιδιά καὶ Παιδεία	> 50
3. Κ. Βουρβέρη καθ. παν.	Ἡ Κλασσικὴ Φιλολογία ὡς πνευματικὴ ἐπιστήμη	> 35
4. Ἀντ. Τσίριμπα	Γενικὴ Διδακτικὴ	> 60
5. Ἀντ. Τσίριμπα	Εἰδικὴ Διδακτικὴ	> 80
6. Τσίριμπα-Κων)πούλου	Στοιχεῖα ἐπαγ. προσανατ.	> 100
7. Τσίριμπα-Κων)πούλου	Ἱστορία Παιδαγωγικῆς	> 70
8. Εὐφ. - Κων)πούλου	Γενικὴ Παιδαγωγικὴ	> 100
9. Θ. Χαράλαμπίδου	Θεμέλια Προσχ. Ἀγωγῆς	> 10
10. Χαράλαμπίδου	Μέτρα διὰ δελτ. Ἐκπαίδευσ.	> 10
11. Θ. Χαράλαμπίδου	Ἀναδιοργάνωσ. Παιδ. Ἀκαδ.	> 15
12. Σ. Παγιατάκη	Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία	> 70
13. Σ. Παγιατάκη	Ὀδηγητικὴ	> 50
14. Ν. Πετρουλάκη	Μεθοδ. Πρόδλ. (Γεν. Διδ.)	> 60
15. Ν. Πετρουλάκη	Ψυχολογία Προσαρμογῆς	> 70
16. Θ. Φωτεινοπούλου	Ἱστορία τῆς Ἐκπαίδ. κατὰ τὴν ἀρχαιότητα	> 200
17. Γ. Ρούσκα	Τὰ καθυστ. καὶ δύσχ. παιδιά	> 60
18. Γ. Ρούσκα	Ἡ μέθοδος Decroly εἰς τὸ Δημ. Σχολεῖον	> 40
19. Ἰω. Κιτσαρά	Ψυχολογία τοῦ Πολιτισμοῦ	> 100
20. Β. Θεοφανοπούλου	Σιωπηραὶ ἐργασίαι	> 15
21. Κ. Καλατζή	Διαταρ. Λόγου εἰς παιδ. ἡλικ.	> 80
22. Ἰ. Ἀρχιμανδρίτου	Τί παρατηρ., τί ἐλέγχ. ὁ ἐπιθ.	> 80
23. Τρ. Παπαθεοδώρου	Εἰδικὴ Διδακτικὴ	> 50
24. Κ. Ἀλιφιεράκη	Βασικαὶ ἀρχαὶ Εἰδ. Διδ.)κῆς	> 50
25. Κ. Ἀλιφιεράκη	Εἰκόνες μιᾶς ζωῆς	> 50
26. Κ. Ἀλιφιεράκη	Ἀνατολήσεις	> 50
27. Κ. Ἀλιφιεράκη	Ὀμιλία-Διατριβαὶ	> 20
28. Ἀμβροσίου	Πῶς νὰ μορφ. τὰ Ἑλλήν.	> 25
29. Ἰω. Δασκαλάκη	Ἡ ἐπιληψία τῆς παιδ. ἡλικ.	> 25
30. Ἀρ. Καραστεργίου	Ἡ λειτουργία τοῦ δημ. σχολ.	> 20
31. Ἀρ. Καραστεργίου	Ἡ Ἀριθμητικὴ Α' τάξεως	> 30
32. Ἀγγ. Σαφαρίκα	Ἐρευνα ἐπὶ τοῦ Λεξιλογίου τῶν Ἑλ. μαθητῶν	> 30
33. Σωτ. Ἡλιοπούλου	Τὸ Μεταπολεμικὸ παιδί	> 20
34. Κ. Μαλούκου	Διδακτικὴ καὶ Ἔργασία	> 60
35. Χ. Στεργιοπούλου	Ὁ κινηματογρ. & οἱ ἐπίθ.	> 20
36. Βλαχιά-Σπυροπούλου	Τὸ παιδί	> 50
37. Ἀν. Τακά	Διδασκαλ. τοῦ ποιήματος	> 30
38. Ἀν. Τακά	Ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας	> 20
39. Δ. Σίσκου	Οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιά των	> 30
40. Ν. Ψωμοπούλου	Πειράματα Φυσικῆς-Χημείας	> 20
41. Ἰ. Χριστοδουλοπούλου	Πατριδονγ. καὶ Ἑνιαία Διδ.	> 50
42. Γ. Δάνου	Ὀλικὴ μέθ. & Ἑνιαία	> 80
43. Γ. Κυριαζοπούλου	Αἰτομ. Τεχν. - Ἀνθρωπισμός	> 20
44. Δ. Κουκουλέλου	Δασκαλικοὶ καλμοὶ	> 20
45. Ν. Κοητικοῦ	Ἐπαναλήψεις καὶ Ἐξετάσεις	> 10
46. Κ. Αναγνωστοπούλου	Μέτο. Ὁρθ. Ἐπαδ. μαθ.	> 10
47. Μ. Μάγκια	Ἡ Διδακτικὴ τῆς Ἀναγν.	> 20
48. Β. Κονδισιώτη	Μαθητικὴ Παιδαγωγικὴ	> 50
49. Ζάχου-Παπακ)τίνου	Βασικότερες ἀσχέσ. Ν. Σχολ.	> 30
50. Ε. Δευτεροῦ	Ἡ πρώτη ἀνάγν. καὶ γραφὴ	> 30
51. Μαραγκοδάκη	Ἐξωσχολικὴ μάθησις	> 20
52. Γ. Μαραγκοδάκη	test Ἐθνικῆς	> 7
53. Α. Παπανδρέου	Σύστ. καταμ. μαθ. εἰς ὁμάδ.	> 15
54. Δ. Παπανικολάου	Ἑνιαία συγκεντρ. διδασκ.	> 35
55. Χ. Σακελλαρίου	Βιολογ. Χαρακτηρολογία	> 25
56. Δ. Ντόξου	Παιδί	> 30
57. Ἀντ. Ἀργύρη	Ἡ παιδονομία κατὰ τὴν σύγ- χρονον ἀντίληψιν	> 10

ΣΧΟΛΙΚΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Γαβαλά - Ντούζου	Σχολικὲς Γιορτὲς Ἀδ. δρ. 50,	
—Παπανδρέου	δεμμένο	> 75
2. Π. Ἀντωνοπούλου	Παιδικὴ Φλογέρα	> 25
3. Δ. Δάνου	Χαρούμενες γιορτὲς	> 20
4. Ἀν. Δρακοπούλου	Σχολικὲς ἐθνικὲς παραστάσεις	> 20
5. Δ. Κουτσουδάλα	Σχολικὸν μορφωτικὸν θέατρον	> 20
6. Θ. Κούκου	Σχολικὴ Σκηνή	> 10
7. Π. Μαντέλη	Ὅλα γιὰ τὴν πατρίδα	> 10
8. Β. Μυλωνά	Παιδικὸν θέατρον	> 10
9. Π. Οικονόμου	Ἀραβίτσα (Τὸ Ζάλογγον τῆς Μακεδονίας)	> 10
10. Ι. Τρουλλινού	Ἀρκάδι-Μεσολόγγι	> 15
11. Αἰκ. Χρυσουλάκη	Παιδικὸι Παλμοὶ	> 15
12. Ν. Σκόπα	Παιδικὴ Θύμνη	> 20
13. Μ. Παπαδημητρίου	Παιδικὸ Σχολικὸ θέατρον	> 25
14. Π. Πετροπούλου	Νεράιδες	> 20
15. Ἰω. Φερεντίνου	Μάνα ἡ Κοητικὴ	> 10
16. Γ. Βαζάκα	Ἡ ἀδελφὴ τοῦ σχολείου	> 30
17. Γ. Βαζάκα	Τὰ παιδιά γιορτάζουν	> 20
18. Γ. Βαζάκα	Τὰ παιδιά στὴ σκηνή	> 15
19. Παπαδοπούλου	Ἑθνικὰ Λάδια	> 20

Μόλις ἐκυκλοφόρησε

Ἰω. Μοσχονά : ΠΙΟΡΤΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΣ

Τιμὴ δραχ. 12

κ.κ. Διευθύνται καὶ Διδάσκαλοι

- Τὰ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ καὶ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΑ προμη-
θευθῆτε ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸν μας Οἶκον.
- Ἐκτύπωσης πολὺχρωμος (δφσετ) ἐπὶ χάρτον
100 γραμμαρίων. Τιμὴ 0,25 δραχ.
- Εἰς τὰ ἐκτὸς τ. Διοικήσεως Πρωτευούσης
σχολεῖα, ἐμβάζοντα τὴν ἀξίαν των, ἀποστέλ-
λονται ταχυδρομικῶς αὐθημερόν με ἐπιβάρυν-
σιν 5 λεπτῶν (ἥτοι ἐν συνόλῳ 0,30 δραχ.).

Π α ρ α γ γ ε λ ί α

Ἰω. Καμπανῶν, Λέσκα 25 - Τηλ. 225370, 816263

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΚΔΟΤΗΣ : ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ἐτησίᾳ συνδρομὴ προπληρωτέα

Ἐσωτερικοῦ	Ἐξωτερικοῦ
Ἐκπαιδευτικοὶ δρ. 60	Λίραι Ἀγγλίας 2
Σχολ. Ἐφορεῖται » 75	Δολλάρια 5

Τιμὴ τεύχους δραχ. 10

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ - ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ : Ἀναστάσιον
Μακρήν, Λέσκα 25—Ἀθήναι (Τ. 125).
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΙ : Γ. Μαραγκοδάκη, Ὑπουργ
Παιδείας
(Τὰ χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται)

ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ - «Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»

Ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα (ἐγχρῶμον) διὰ μικροὺς καὶ μεγάλους διὰ σχολεῖα. Ἀπαραίτητον δι' ἐπισκέψεις
Ἱστορικῶν, Ἀρχαιολογικῶν καὶ Τουριστικῶν χώρων τῆς Πρωτευούσης τῆς Ἑλλάδος. Ἀχώριστος σύντροφος τῶν μαθη-
τῶν κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον. Κεντρικὴ πώλησις: Ἐκδοτικὸς Οἶκος ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΗΝ ΣΑΣ

(Ἀποστέλλονται καὶ παρ' ἡμῶν ἐλεύθερα ἐξόδων)

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.

1. G. Mueller, Καθ. Πανεπ. ΟΚΛΑΗΟΜΑ Η.Π.Α.
Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
"Αδετον Δρ. 40, Δεμ. Δρ. 50

2. Κώστα Παπαπαναγιώτου, Γεν. 'Επιθεωρητοῦ Μ.Ε.
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ
(Συνιστάται διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 48072/61 ἀποφάσεως Ὑπουργ.
Παιδείας Τιμή δραχ. 36

3. Σπ. Παγιατάκη, Δ)τοῦ Μαρασλείου Παιδ. 'Ακαδημίας,
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΧΑΡΑΚΗΤΗΡΟΛΟΓΙΑ
Δραχ. 60

4. Ἰδίου :
ΣΤΥΧΡΟΝΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
(Ὁδηγητικὴ) Δραχ. 50

5. Ἰω. Κιτσαρᾶ, Ὑπ/τοῦ Παιδ. 'Ακαδημίας
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
Δραχ. 80

6. Τρ. Τριανταφόλλου, Πτυχ. Πανεπ. Ν. Ὑόρκης
ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΦΟΥΛ-ΒΡΑ-Ι-Τ
καὶ τὸ Ἀμερικανικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα
Δραχ. 30

7. Ἰω. Χαλαμποπούλου, Πτυχ. Πανεπ. Ἐδιμβούργου
ΠΑΙΓΝΙΔΙ Δραχ. 40

8. Ἰδίου : ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ Δραχ. 40

9. Ἀν. Τακά, Ἐπιθ. Σχολείων
Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ
Δραχ. 40

10. Κώστα Χανιώτη, Ἐπιθ. Σχολείων
ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Δραχ. 15

ΤΥΠΩΝΟΝΤΑΙ :

Ν. Πετρουλάκη, Παιδαγωγοῦ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

Κ. Μαλούκου, Ἐπιθ. Σχολείων
ΕΝΙΑΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ
(Θεωρία καὶ πράξις—Πορίσματα πειρ. ἐρεῦνης)

Κυκλοφορεῖ :

Τὸ 2ο τεῦχος τοῦ διμηνιαίου περιοδικοῦ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

- Ἐκδόσεις πολυτελῆς - Στοιχεῖα 8 καὶ 10 στιγμῶν - Σελίδες 56
- Συνεργάζονται Παιδαγωγοὶ καὶ Ψυχολόγοι Ἕλληνες καὶ ξένοι

ΕΚΔΟΤΗΣ : ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ